

Bossche Avonden

Onderzoek naar het optreden van bestuur, justitie en politie tijdens de ongeregeldheden in 's-Hertogenbosch (16 – 18 december 2000)

COT Universiteit Leiden

2 april 2001

Dit onderzoek werd uitgevoerd door:

Dr. M.H.P. Otten

Dr. E.J. van der Torre

Drs. A.G.W. Ruitenber

Drs. M. Schilstra MA

Prof. dr. U. Rosenthal

Inhoudsopgave

Inleiding			i
Hoofdstuk	1	De gebeurtenissen	
	1.1	Zaterdag 16 december 2000: schietincident en ongeregeldheden	1
	1.2	Zondag 17 december 2000: weer heftige ongeregeldheden	6
	1.3	Maandag 18 december 2000: de derde relavond	10
	1.4	Vier drukke maar ordelijke dagen	13
Hoofdstuk	2	Flitspunten en gelegenheidsstructuur	
	2.1	De avonden: profielen	19
	2.2	De Bossche flitspunten	23
	2.3	De Bossche gelegenheidsstructuur	31
Hoofdstuk	3	Interventies	
	3.1	Zaterdag 16 december 2000	38
	3.2	Zondag 17 december 2000	42
	3.3	Maandag 18 december 2000	45
Hoofdstuk	4	Structuur in onregelde situaties	
	4.1	Het alarmeren van de autoriteiten	51
	4.2	Opschaling van de ondersteuning	52
	4.3	Opschaling van de driehoek	58
Hoofdstuk	5	Informatiebronnen	
	5.1	De straat: voorinformatie	65
	5.2	De straat: alternatieve informatiebronnen	71
	5.3	De straat en de driehoek	74

Hoofdstuk	6	Bevindingen, overwegingen en beoordeling	
	6.1	Bevindingen	81
	6.2	Overwegingen en beoordeling	90
	6.3	De onderzoeksvragen beantwoord	95
Bijlagen	A	Onderzoeksopdracht	103
	B	Geraadpleegde bronnen	107
	C	Respondentenlijst	112
	D	Overzichtskaarten	115

Inleiding

Opdracht en verantwoording

Op zaterdagochtend 16 december 2000 loopt een burenruzie in de Bossche wijk Hambaken uit de hand. Een bewoner wordt bij een schermutseling met de politie in zijn huis door een politieagent neergeschoten. Hij wordt met spoed naar het ziekenhuis overgebracht waar even later zijn dood wordt vastgesteld. De man was lid van de harde kern van de FC Den Bosch.

In de namiddag gaan vrienden en bekenden van de overleden man vanuit de verzamelplaats van de harde kern van FC Den Bosch - café 't Huukske in de Graafsewijk - op weg naar de binnenstad. Zij zijn woedend op de burgemeester omdat die de wedstrijd FC Den Bosch - VVV van die avond heeft verboden. Zij zoeken de confrontatie met de politie.

Het komt drie avonden achtereenvolgend tot ongeregelde heden in de Graafsewijk. De politie krijgt het zwaar te verduren. Nadat zich maandag voor de derde achtereenvolgende avond hevige rellen hebben voorgedaan, laat de burgemeester weten dat de maat vol is, dat niets meer getolereerd wordt en dat de wijk aan de bewoners wordt teruggegeven.

Vanaf dinsdag 19 december zijn er geen ongeregelde heden meer. De begrafenis van de gedode Bosschenaar op vrijdag 22 december verloopt zonder verdere onrust.

Onderzoek

Op zondag 17 december 2000 vraagt de regionale driehoek van 's-Hertogenbosch het Crisis Onderzoek Team (COT) Universiteit Leiden te onderzoeken hoe de gebeurtenissen van de vorige dag zich hebben kunnen voordoen. Later wordt de probleemstelling van het onderzoek verbreed tot de volgende vragen:

- A. Hadden de autoriteiten de gebeurtenissen op zaterdagochtend en zaterdagavond 16 december en zondagavond 17 december kunnen zien aankomen?
- B. Hoe zijn de gemeente, het openbaar ministerie en de politie over de gebeurtenissen op zaterdag 16 en zondag 17 december geïnformeerd en hoe hebben zij daarop gereageerd?
- C. Welke beslissingen hebben de autoriteiten genomen en hoe kunnen deze beslissingen beoordeeld worden?
- D. Op welke wijze kunnen de ongeregelde heden getypeerd worden?

Na overleg met de opdrachtgever is besloten ook de gebeurtenissen van maandag 18 december en dinsdag 19 december in het onderzoek te betrekken. Wij hebben er nadrukkelijk van afgezien de tijdsspanne verder op te rekken. De onderzoeksopdracht is opgenomen in bijlage A.

Inleiding

Wij hebben het onderzoek opgezet langs de volgende lijnen:

- de precieze reconstructie van de gebeurtenissen op zaterdag 16 tot en met dinsdag 19 december;
- de beschrijving en analyse van mogelijke koppelingen tussen het schietincident van zaterdagochtend 16 december en de daarna volgende ongeregelde heden en rellen;
- de beschrijving en analyse van bestuurlijke, justitiële en politieke interventies en beslissingen in deze periode;
- de beschrijving en analyse van het structureren van het overheidsoptreden in dergelijke ongeregelde situaties;
- de beschrijving en analyse van de informatie waarop de autoriteiten hun interventies en beslissingen hebben gebaseerd;
- samenvattende bevindingen en overwegingen, met inbegrip van antwoorden op de gestelde onderzoeksvragen.

Onderzoekbronnen

Voor het onderzoek zijn schriftelijke bronnen (waaronder processen-verbaal, evaluaties, journaals, plannen) en audiovisueel materiaal geraadpleegd (zie bijlage B). Bovendien zijn bijna zestig respondenten geïnterviewd (zie bijlage C). Verschillende leden van het COT Universiteit Leiden zijn in 's-Hertogenbosch op verschillende plaatsen in de stad aanwezig geweest op zaterdagavond, zondag overdag en -'s avonds en maandagavond.

Onderzoekstraject

In de onderzoeksopdracht is opgenomen dat het onderzoek zo enigszins mogelijk op uiterlijk 12 maart afgerond zou worden. Vanwege het feit dat het onderzoek pas einde januari 2001 daadwerkelijk van start kon gaan, is het onderzoek einde maart afgerond.

Dankzegging

Het COT Universiteit Leiden is veel dank verschuldigd aan de autoriteiten van de gemeente 's-Hertogenbosch, het arrondissementsparket 's-Hertogenbosch en de politie Brabant-Noord. We zijn in het bijzonder onze contactpersonen mr. P.G. Wijnen, mr. G.C.M. Bos, ing. C.J.J.M. Heijs en J.A.J.M. Schellen erkentelijk voor hun inspanningen.

Bij het COT Universiteit Leiden hebben Hans Heerschap en Marco Zannoni op voortreffelijke wijze in het onderzoek geparticipeerd.

De respondenten zeggen wij dank voor hun openheid en voor de tijd die zij ons gunden. Een niet gering aantal interviews maakte opnieuw emoties los. Wij hopen het vertrouwen van de respondenten waard te zijn geweest.

Bureau MKW zorgde op uitstekende wijze voor de uitwerking van de interviews.

Inleiding

Wij hebben geprofiteerd van het wijze commentaar van prof. drs. E. van Thijn en prof. dr. H. Daudt.

De driehoek heeft conform de onderzoeksopdracht commentaar geleverd op de conceptversie van dit onderzoeksrapport. Wij hebben dankzij dat commentaar feitelijke onjuistheden kunnen corrigeren. Het spreekt voor zich dat het COT Universiteit Leiden onverkort verantwoordelijk is voor de inhoud van dit onderzoeksrapport.

Hoofdstuk 1 De gebeurtenissen

1.1 Zaterdag 16 december 2000: schietincident en ongeregeldheden

Een burenruzie loopt uit de hand

In de vroege ochtend van zaterdag 16 december 2000 beginnen de bewoners van Trompet 76, in de zogenoemde Muziekinstrumentenbuurt in 's-Hertogenbosch, aan de verhuizing van hun inboedel.ⁱ Het is geen normale verhuizing; de verhuizing vindt plaats tegen de achtergrond van een slepende ruzie met de burens op nummer 78. De verhuizing zelf stuit vrijwel onmiddellijk op problemen. Er ontstaat een explosieve situatie. Uiteindelijk culmineert de oplopende spanning in een tragisch schietincident. Een politieagent schiet Pierre Bouleij, de hoofdbewoner van de Trompet 78, in zijn woning neer.ⁱⁱ

De agent meldt zich onmiddellijk na het schietincident bij de meldkamer. Hij vraagt om de Chef van Dienst en om de Technische Recherche. Hij verzoekt met spoed om een ambulance. De meldkamer belt om 09.26 uur de Centrale Post Ambulancevervoer voor een ambulance.¹ De Chef van Dienst wordt een minuut later op de hoogte gesteld. Om 09.31 uur geeft de meldkamer een zogeheten voorwaarschuwing aan de Technische Recherche. Dit is een standaardprocedure wanneer een agent zijn dienstwapen heeft gebruikt.

De ambulance is om 09.32 uur op de Trompet. Familieleden en een vriend van het slachtoffer die getuige was van het schietincident vertrekken naar het ziekenhuis. De politieagent die betrokken is bij het schietincident, belt om 09.37 uur de meldkamer om te zeggen dat hij de bewoner van Trompet 78 uit noodweer heeft neergeschoten.² De meldkamer heeft inmiddels meer mensen naar de Trompet gestuurd. Er zijn in korte tijd ongeveer tien agenten ter plaatse, waaronder de buurtcoördinator van de Graafsewijk. De buurtcoördinator van de Hambaken wordt ook op de hoogte gesteld.

In het ziekenhuis

De ambulance komt aan bij de afdeling Spoedeisende Hulp van het GZG-ziekenhuis. Het ziekenhuis ligt op een steenworp afstand van de Graafsewijk aan de rand van het centrum van 's-Hertogenbosch. De verpleegkundige ziet dat Pierre Bouleij is overleden. Hij besluit om in verband met het politie-onderzoek niet aan de patiënt te komen en dekt hem toe. Voor 10.00 uur arriveren familie en bekenden van Pierre Bouleij. Er zijn inmiddels ook vier politieagenten op de afdeling aangekomen. De familie en bekenden reageren geëmotioneerd op de aanwezigheid van de politie. Er wordt gezegd dat verhaal zal worden gehaald bij de politieagent die betrokken was bij het schietincident. De verpleegkundige verzoekt de politie de afdeling te verlaten.³

ⁱ Voor overzichtskaart Trompet, zie bijlage D.

ⁱⁱ De toedracht van het schietincident is onderwerp van een onderzoek door de Rijksrecherche. We geven derhalve in dit rapport geen feitelijke beschrijving van de gebeurtenissen die de opmaat vormden tot het schietincident.

Als de politie vertrokken is, volgt een gesprek met de nabestaanden van Pierre Bouleij. De familie is in een aparte ruimte ondergebracht om te voorkomen dat ze politie ziet binnenkomen. De verpleegkundige informeert samen met de ambulancevervoerder de nabestaanden en vindt het niet nodig extra assistentie in te roepen van de politie. De verpleegkundige adviseert de nabestaanden naar huis terug te gaan en het verdriet daar te verwerken. Omstreeks 10.30 uur vertrekken de nabestaanden uit het ziekenhuis.

Het inschakelen van de Rijksrecherche en onderzoek ter plaatse

De plaatsvervangend korpschef is om 10.30 uur op de Trompet. Hij spreekt met de leidinggevende en enkele andere aanwezige politieagenten. Hij vindt dat het onderzoek niet door de politie Brabant-Noord gedaan moet worden, omdat een politieman van dit korps betrokken is bij het incident. Hij geeft de opdracht dat de aanwezige politieagenten zich beperken tot het afschermen en beveiligen van de woning van Bouleij. In het gesprek met de korpschef besluiten ze dat de Rijksrecherche moet worden gewaarschuwd.⁴ Voor het technisch onderzoek, waarvoor de Rijksrecherche geen eigen voorzieningen heeft, wordt assistentie gevraagd van het korps Midden- en West Brabant. Op de Trompet komt later zowel de Technische Recherche van Brabant-Noord als van Midden West-Brabant aan. Omdat het onderzoek een huiszoeking nodig maakt, vordert de officier van justitie een gerechtelijk vooronderzoek bij de rechter-commissaris, die zelf naar de Trompet komt.

Terug op de Trompet

Na terugkomst uit het ziekenhuis richten de vader en een vriend van het slachtoffer harde woorden aan het adres van de politie. Ze roepen dat de schutter “van kant wordt gemaakt”.⁵ Er komen steeds meer buurtbewoners een kijkje nemen.⁶ De vrouw van Pierre Bouleij wil met diens moeder haar woning in. Agenten weigeren haar de toegang in verband met het onderzoek. Als even later de buurvrouw (Trompet 76) naar buiten komt, wordt ze in de rug gesprongen door mevrouw Bouleij.⁷ De buurvrouw krijgt een paar klappen en wordt door de politie ontzet. Ongeveer vijftien buurtbewoners kijken hierbij toe.⁸ De politie besluit de bewoners van nummer 76 te scheiden van de familie en vrienden van Bouleij. De buurtcoördinator van de Graafsewijk brengt het gezin van Trompet 76 bijeen en begeleidt de gezinsleden tot aan de snelweg A59.⁹ De politie ziet erop toe dat de verhuiscontainer wordt opgehaald. Er blijft allerlei huisraad (afval, los hout, een beeldscherm) achter.¹⁰

De agenten die als eersten ter plaatse waren, worden opgevangen op het politiebureau. De buurtcoördinator van Hambaken en een coördinator van de Bedrijfs Opvang Groep (BOG) luisteren naar hun verhaal.¹¹

Confrontatie op de Trompet

Om ongeveer 11.00 uur lijkt de rust te zijn teruggekeerd op de Trompet.¹² Om 12.12 uur arriveert de rechter-commissaris die het onderzoek opent. Kort voor 12.30 uur rijdt een auto de Trompet in.¹³ De passagiers stappen uit en schelden tegen de politie. Er arriveren even later nog enkele auto's. Er ontstaat een groep van ongeveer 20 personen.

De meeste van hen zijn gezamenlijk vertrokken vanaf de woning van een vriend van Pierre Bouleij.¹⁴

Vlak voor het incident op de Trompet daagt een persoon uit de groep de politie uit: "Schiet dan, schiet dan!".¹⁵ Korte tijd later slaat de vlam in de pan. De explosie van geweld tegen de politie voltrekt zich in korte tijd. Vanuit de groep worden onder andere stenen richting de politie gegooid. De politiemensen trekken zich terug. Zij vormen een halve cirkel rond de woning van familie Bouleij. De politie wordt letterlijk met de rug tegen de muur gedrukt. Er wordt op korte afstand gegooid met voorwerpen. Er vallen over en weer klappen. Een politieagent krijgt een plank met een spijker op zijn borst. Van een andere politieagent wordt de knuppel afgepakt. Ook de rechter-commissaris raakt gewond.¹⁶ De politie gebruikt pepperspray, maar dat lijkt geen effect te sorteren. Op het moment dat de politie in het nauw wordt gedreven, ongeveer een minuut na het begin van de schermutseling, trekt de groep zich terug.

Om 12.32 uur laat de meldkamer op het hoofdbureau omroepen dat iedereen die binnen zit, direct naar de Trompet moet: "assistentie collega".¹⁷ Zeven minuten later worden ook de mobiele eenheden van het korps Brabant-Noord, versneld, gealarmeerd.¹⁸ In korte tijd is veel politie, waaronder mobiele eenheden, op de Trompet. De buurtcoördinator van de Graafsewijk krijgt de leiding over het buurtonderzoek. Hij formeert drie koppels die verklaringen van buurtbewoners opnemen.¹⁹

De Trompet: autoriteiten op locatie

Om 11.59 uur stelt de plaatsvervangend korpschef de burgemeester op de hoogte.²⁰ De burgemeester arriveert ongeveer drie kwartier later op de Trompet.²¹ De plaatsvervangend korpschef heeft om 10.00 uur zijn korpschef reeds geïnformeerd over het schietincident.²² Hij ziet er ook op toe dat de piketfunctionaris belt met de officier van justitie.²³

Als de burgemeester op de Trompet is, is het er weer rustig. Hij laat zich informeren, onder andere door de buurtcoördinator van de Hambaken.²⁴ Hij spreekt met een aantal toekijkende buurtbewoners.²⁵ De burgemeester spreekt met de officier van justitie af een lokale driehoek te beleggen op het hoofdbureau van politie.²⁶ Hij gaat naar het hoofdbureau en bespreekt daar de situatie met de plaatsvervangend korpschef.

Het wedstrijdverbod

Op het hoofdbureau van politie heeft driehoeksoverleg plaats. De driehoek bestaat uit de burgemeester van 's-Hertogenbosch, de plaatselijke districtschef en de piketofficier van justitie. De plaatsvervangend korpschef is ook aanwezig, evenals de teamchef Noord-West en een aantal rechercheurs.²⁷ De politie meldt dat de kans op ongeregelde heden bij de wedstrijd FC Den Bosch - VVV groot is. Er wordt besloten tot een wedstrijdverbod. De relschoppers die op de Trompet de politie hebben belaagd, zullen worden aangehouden.²⁸

Om ongeveer 16.30 uur is er een persconferentie.²⁹ De burgemeester licht het wedstrijdverbod toe. De plaatsvervangend korpschef geeft uitleg over de gebeurtenissen op de Trompet en de officier van justitie doet mededelingen over het justitiële traject. De korpschef is wel aanwezig, maar houdt zich afzijdig. Na afloop van de persconferentie, tussen 17.00 uur en 17.15 uur, neemt de burgemeester met betrekking

tot het schietincident het woord ‘noodweer’ in de mond.³⁰ Hij wil duidelijk maken dat Bouleij niet in koelen bloede is neergeschoten.³¹

De plaatsvervangend korpschef vraagt aan het einde van de middag de districtschef de commandostructuur op te starten en het politieapparaat voor te bereiden op mogelijke escalatie.³² Hij vraagt ook waar, zo nodig, de strategische driehoek kan vergaderen.

Nadat hij de pers te woord heeft gestaan, vertrekt de burgemeester naar Amsterdam voor een privé-bezoek. Hij heeft kort tevoren daarover overlegd met de districtschef en diens plaatsvervanger.³³ De korpschef zoekt de politieagent op die het dodelijk schot heeft gelost. Daarna gaat hij naar huis.

Een niet zo stille tocht

In de loop van de middag verzamelen supporters van FC Den Bosch zich in café ‘t Huukske aan de Graafseweg en in enkele andere kroegen.ⁱⁱⁱ Naaste vrienden van Pierre Bouleij gaan naar ‘t Huukske.³⁴ De broer en vrouw van Pierre Bouleij komen ook naar dit café.³⁵ De vrienden van Bouleij hebben het voornemen hem met een minuut stilte te herdenken bij de wedstrijd van FC Den Bosch - VVV.³⁶ Dit voornemen wordt gedwarsboomd door het wedstrijdverbod. In ‘t Huukske gaan stemmen op bij de burgemeester verhaal te halen en hem op andere gedachten te brengen.³⁷ Een groep vertrekt vanuit ‘t Huukske naar het stadhuis. De route loopt via de binnenstad. Even voor 18.00 uur krijgt de politie meldingen over ongeregelheden in het centrum van de stad. Relschoppers vernielen ruiten van winkels en stadhuis.³⁸ Met spoed worden de mobiele eenheden ingezet. De groep relschoppers van 50 tot 100 personen gaat terug naar de Graafsewijk.³⁹ Er breken vervolgens rond 19.15 uur rellen uit in de Graafsewijk.⁴⁰ Vrienden van Pierre Bouleij zien en horen daarna de uitspraken van de burgemeester over noodweer.⁴¹

Het optuigen van de organisatie

De districtschef roept om 18.15 uur politiemensen in dienst om te participeren in de zogenoemde Staf Grootchalig Optreden (SGO).⁴² Om 19.00 uur heeft de eerste vergadering plaats onder leiding van de Chef Staf. Ook het bevoegd gezag wordt rond 19.00 uur geïnformeerd over de verwickelingen in de stad. De burgemeester keert terug vanuit Amsterdam; de hoofdofficier van justitie vanuit Groningen.

De burgemeester is om ongeveer 20.30 uur op het hoofdbureau aan de Vogelstraat en vertrekt daarna naar politiebureau de Beverspijken. De hoofdofficier voegt zich om 22.15 uur bij de Bossche driehoek; tot die tijd neemt de plaatsvervangend hoofdofficier de honneurs waar. De korpschef is rond 20.45 uur op politiebureau de Beverspijken.

Handhaving: een lastig strijdtoneel

Zaterdagavond breken ernstige ongeregelheden uit. Er sneuvelen ruiten. Op diverse plekken worden branden gesticht. Omstreeks 20.30 uur ontvangt de politie een melding

ⁱⁱⁱ Voor overzichtskaart Graafseweg, zie bijlage D.

dat op de begane grond in een pand aan het Muntelbolwerk brand is uitgebroken. Het pand huisvest in totaal ongeveer 30 bedrijven. De bloedbank en het rekencentrum van twee buurtziekenhuizen zijn de voornaamste huurders. De bloedbank heeft in de kelder van het pand een opslagruimte voor bloedplasma. Het rekencentrum beheert alle hard- en software voor de ziekenhuizen Groot Ziekengasthuis en Willem Alexander. Bij uitval van deze voorzieningen is een normale bedrijfsvoering van de ziekenhuizen niet langer mogelijk. De brandstichting treft vooral het rekencentrum. Enkele kamers branden uit, maar vitale delen van het rekencentrum blijven buiten de gevarezone. De beheerder heeft contact met de politie. Vanaf dinsdag is er bescherming van het pand.⁴³

Rond 21.30 uur zijn naar schatting 300 relschoppers actief in de Graafsewijk.⁴⁴ De mobiele eenheden staan onder zware druk. Er wordt traangas ingezet om de relschoppers uit elkaar te drijven. De mobiele eenheden voeren charges uit. De mobiele eenheden schermen de Graafseweg af en raken verwickeld in een kat-en-muisspel met de relschoppers. Als de mobiele eenheden chargeren, vluchten de relschoppers de nauwe steegjes en zijstraten in om vervolgens vanuit die steegjes de mobiele eenheden te bekogelen met allerlei projectielen. Het traangasgebruik geeft de mobiele eenheden wel de benodigde adempauze.⁴⁵

De driehoek streeft naar het indammen van de rellen. Ze wil niet dat de rellen zich over de stad verspreiden. Dat laatste gebeurt ook niet. De driehoek wil ook dat er zoveel mogelijk arrestanten worden gemaakt. Er worden op die avond uiteindelijk 5 personen aangehouden. Na de eerste botsing tussen relschoppers en mobiele eenheden trekt de politie zich tijdelijk, gedeeltelijk terug.⁴⁶

Er is inmiddels een bijstandspeloton gearriveerd. Extra bijstand is aangevraagd. Er komen onder andere een Rotterdamse waterwerper en een groep Rotterdamse hondengeleiders naar 's-Hertogenbosch.⁴⁷ Deze arriveren laat in de avond.

De rust keert terug

Vanaf 22.00 uur keert de rust langzaam terug in de Graafsewijk. De burgemeester belt om 22.00 uur de voorzitter en de aanvoerder van FC Den Bosch. Zij komen samen naar het politiebureau aan de Vogelstraat. Ze gaan even later de Graafsewijk in. Ze spreken met relschoppers en opgewonden omstanders en proberen hen tot bedaren te brengen.

De driehoek besluit dat ze zondag zal spreken met de twee supportersverenigingen, met het bestuur van FC Den Bosch en met de voorzitters van de plaatselijke horecabelangenvereniging en de winkeliersvereniging.⁴⁸ De fractievoorzitters zullen worden geïnformeerd en er zal weer een persconferentie worden belegd.⁴⁹ Er zullen die dag extra mobiele eenheden op de achterhand beschikbaar zijn.

Om 23.20 uur is het rustig in de stad. De plaatsvervangend korpschef informeert de driehoek. De afspraak is dat de politie zoveel mogelijk ogen en oren in de stad mobiliseert en dat verdachten die men tegenkomt worden aangehouden.⁵⁰ Er zullen in de vroege zondagmorgen herstelwerkzaamheden worden uitgevoerd in de stad.⁵¹ De gemeente laat de schade inventariseren.⁵²

Kort na afloop van het driehoeksoverleg (23.38 uur) informeert de korpschef de SGO-staf.⁵³ Hij deelt mede dat de driehoek uit elkaar gaat en dat wordt overgegaan naar de lijnorganisatie.⁵⁴ Tijdens dit overleg wordt gemeld dat er zondagochtend in elk geval

een peloton mobiele eenheid in dienst zal zijn. Extra inzet van het Korps Landelijke Politie Diensten (KLPD) behoort tot de mogelijkheden.⁵⁵ De recherche bereidt reeds tijdens dit overleg rechercheactiviteiten en aanhoudingen voor.⁵⁶ De briefing eindigt om 01.25 uur.

1.2 Zondag 17 december 2000: weer heftige ongeregelheden

Politie: bijstand en berichten

In de ochtend, om 08.00 uur, controleert een surveillance-eenheid van de politie of de opruimwerkzaamheden zijn voltooid. In de Graafsewijk is het strijdtoneel redelijk op orde.⁵⁷ Een peloton mobiele eenheden en een arrestatie-eenheid van het korps Limburg-Noord komen even later aan op het hoofdbureau van politie aan de Vogelstraat.⁵⁸ Deze eenheden worden achter de hand gehouden voor het geval het opnieuw onrustig wordt in de stad.

Het SGO-beraad start om 09.00 uur. Enkele aanhoudingen die waren gepland voor de vroege ochtend zijn niet doorgestaan omdat de verdachten ‘niet in beeld’ waren. De korpschef schuift aan bij het overleg. Hij vraagt of er zondagavond in elk geval wordt opgeschaald.⁵⁹ Dit is niet het geval. Op zaterdagavond is geregeld dat de eerste 24 uur één peloton mobiele eenheden en een groep arrestatie-eenheden achter de hand worden gehouden. Eén peloton mobiele eenheden en een groep arrestatie-eenheden zijn op piket beschikbaar.

Het SGO buigt zich over de beschikbare informatie. De constatering is dat “de informatiepositie via informanten vrij sterk is”.⁶⁰ Er komt ter sprake dat een groep supporters en potentiële reischoppers om 11.00 uur bij elkaar komt in ‘t Huukske.⁶¹ Ze zouden eventueel plannen hebben elders te verzamelen omdat de politie ‘t Huukske in de peiling heeft. De Regionale Inlichtingendienst en de Infodesk trekken berichten na.⁶²

In de ochtend neemt de recherche contact op met SBS6. De televisiezender wil geen afstand doen van haar beeldmateriaal. De voetbalofficier voert daarop hernieuwd overleg met een juridisch medewerker van SBS6.⁶³ Hij verzoekt de rechter-commissaris een gerechtelijk vooronderzoek te openen.

De driehoek: de nasleep ‘van’ zaterdag

De driehoek komt om 10.20 uur bijeen op het stadhuis. In dit overleg gaat het vooral over de nasleep van de reeks schokkende gebeurtenissen van zaterdag.⁶⁴ De driehoek richt zich op het justitiële traject (het aanhouden van de reischoppers van zaterdag), de gang van zaken bij de begrafenis van Pierre Bouleij (de begrafenisondernemer vraagt om afstemming) en het Rijksrechercheonderzoek. De driehoek besluit tot een onafhankelijk onderzoek naar de rellen. De gesprekken die op zondag op stapel staan, en de persconferentie over de gebeurtenissen van 16 december worden voorbereid.⁶⁵ De driehoek voorziet zondagochtend vier risicovolle momenten: de nachtwake en de begrafenis van Bouleij, de jaarwisseling en de eerste thuiswedstrijd van FC Den Bosch.⁶⁶

De driehoek: een reeks gesprekken

Vanaf 11.05 uur voeren leden van de driehoek een reeks gesprekken. Er wordt allereerst gesproken met een delegatie van FC Den Bosch en met een vertegenwoordiging van de twee supportersverenigingen. De burgemeester verzoekt deze vertegenwoordigers actieve toenadering te zoeken tot de supporters en om bij hen aan te dringen op kalmte.⁶⁷ Later die dag (om 15.45 uur) vaardigen het bestuur van FC Den Bosch en de supportersverenigingen een gezamenlijk persbericht uit, waarin wordt vermeld dat er geen verband bestaat tussen het schietincident op de Trompet en de voetbalclub.⁶⁸

Er wordt ook gesproken met twee voorzitters van een horeca- en winkeliersvereniging. De burgemeester biedt zijn excuses aan voor het feit dat de middenstand niet telefonisch op de hoogte is gesteld van de onrust in de stad.⁶⁹ Volgens de vertegenwoordigers van de horeca- en winkeliersvereniging is de schade redelijk beperkt gebleven. Ze uiten hun waardering voor het wedstrijdverbod.⁷⁰

De burgemeester informeert om 12.05 uur bijna alle fractievoorzitters. De gebeurtenissen van zaterdag 16 december staan daarbij centraal. Er bestaat begrip voor het wedstrijdverbod. De burgemeester laat weten dat de politie alert blijft.⁷¹ Er wordt gesproken wordt over de mogelijkheid een noodverordening af te kondigen.⁷² De burgemeester licht toe dat zaterdagavond met het geven van een noodbevel is volstaan.⁷³

De persconferentie

Tijdens de persconferentie gaat de burgemeester onder meer in op het schietincident.⁷⁴ Hij zegt dat de agent die de fatale schoten loste: "(...) in die situatie zich zo bedreigd voelde dat hij maar één weg vond en dat was schieten en dat zijn dus afstanden van decimeters." De persofficier onderbreekt de burgemeester en zegt: "Zullen we eerst het onderzoek van de Rijksrecherche maar afwachten, dat lijkt mij echt het verstandigst."

Na afloop van de persconferentie banen de autoriteiten zich een weg door een haag van journalisten.⁷⁵ De korpschef en de burgemeester krijgen daarbij nog vele vragen, onder meer over het schietincident.⁷⁶ De burgemeester zegt: "Dat hij voor dat wapen koos, dat kan ik alleszins begrijpen. Ik heb ook geen enkele aanleiding om te twijfelen dat hij de verkeerde keuze zou hebben gemaakt." De korpschef laat zich ook kort uit over de toedracht. Hij zegt: "Wij hebben zoals u weet meer wapens. We hebben een wapenstok, we hebben een pepperspray, we hebben een vuurwapen ... En elke politieman maakt altijd op zulke momenten zijn eigen afweging en dan moeten we maar afwachten of dat een goede afweging is geweest."

Een gesprek met mevrouw Bouleij

Om ongeveer 15.20 uur spreken de burgemeester, de korpschef, de persofficier en de secretaris van de korpsleiding met mevrouw Bouleij. Zij is in het gezelschap van enkele familieleden en vriendinnen. Ze meldt de burgemeester dat ze is geraakt door zijn uitspraak dat de agent zou hebben gehandeld uit noodweer.⁷⁷ De familie geeft aan dat ze wil dat de begrafenis rustig verloopt.

De driehoek gaat om 16.00 uur uit elkaar.⁷⁸ De burgemeester vertrekt aan het einde van de middag naar Hilversum voor een interview met het televisie-programma Netwerk. Ongeveer gelijktijdig vertrekt de hoofdofficier van justitie naar zijn woonplaats Amsterdam.

Politie: maatregelen

De politie spreekt naar aanleiding van een berichtenstroom over maatregelen.⁷⁹ Het SGO-overleg, dat om 13.30 uur begint, praat over de bescherming van politiegebouwen en politiepersoneel.⁸⁰ Het observatieteam en het arrestatieteam zijn vanaf 13.00 uur operationeel. Om ongeveer 16.45 uur wordt een naaste vriend van Pierre Bouleij in zijn woning in de Graafsewijk door het arrestatieteam aangehouden.⁸¹ Om 15.05 uur is de provincie akkoord gegaan met bijstand van een extra peloton mobiele eenheden.

Om 16.30 richten politiemensen zich op het screenen van mogelijk relevante chat-boxen bij het verzamelen van openbare orde-informatie. Het Openbaar Ministerie wordt hiervan op de hoogte gesteld.⁸² Om 17.00 uur is er opnieuw een SGO-overleg, waarbij ook vertegenwoordigers van brandweer en GGD aanwezig zijn. De korpschef zegt dat het politieoptreden bij ordeverstoringen gericht dient te zijn op het verrichten van aanhoudingen. Hij wijst op de mogelijkheid zo nodig traangas te gebruiken bij rellen.⁸³

De tweede relavond

Op zondag trekt de Graafsewijk veel bekijks van reltoeristen.⁸⁴ Om ongeveer 17.00 uur verzamelen zich groepen in de Graafsewijk. Deze personen lijken uit te zijn op een confrontatie met de politie. De politie ontvangt berichten dat stenen en andere projectielen worden verzameld. Er komen ook meldingen binnen dat grote kannen met diesel en benzine worden gevuld, kennelijk voor het bereiden van molotovcocktails. Op de Graafseweg worden mensen gesignaleerd met bivakmuts. Er zijn ook meldingen over mogelijk vuurwapengebruik tegen de politie.⁸⁵ Om ongeveer 18.00 uur breken er opnieuw rellen uit in de Graafsewijk.⁸⁶

De korpschef stelt de burgemeester per telefoon op de hoogte van de ongeregelde heden. De burgemeester is net per auto vertrokken naar Hilversum. Hij rijdt op dat moment in de buurt van de brug bij Zaltbommel en keert onmiddellijk terug. De hoofdofficier krijgt om ongeveer 18.30 uur in Amsterdam het verzoek naar 's-Hertogenbosch te komen.

Om ongeveer 19.00 uur vindt op de Graafseweg een forse confrontatie tussen mobiele eenheden en relschoppers plaats. Er wordt met molotovcocktails naar de politie gegooid. De politie houdt vijftien personen aan. Om ongeveer 19.45 uur dringt de plaatsvervangend hoofdofficier erop aan dat bij aanhoudingen zorgvuldig wordt toegezien op de rechtsgrond van de aanhouding.⁸⁷

De politie beschikt over informatie dat ongeveer 50 personen zich bij 't Huukske hebben verzameld. De sfeer is grimmig en het vermoeden bestaat dat enkele verdachten zich ophouden in 't Huukske.⁸⁸ De politie overweegt deze personen aan te houden in 't Huukske. Uiteindelijk blijkt dat de verdachten zich niet in 't Huukske bevinden. De voorgenomen actie heeft niet plaats. Op initiatief van commandanten van de mobiele

eenheden ter plekke worden twee bruggen, die de toegang vormen tot de binnenstad, opgehaald. Een schutsluis wordt opengezet.⁸⁹

De driehoek is vanaf 18.50 uur bijeen op politiebureau de Beverspijken – met de plaatsvervangend hoofdofficier van justitie. De plaatsvervangend korpschef brieft de driehoek. De burgemeester stelt dat moet worden ‘doorgepakt’.⁹⁰ De driehoek wil voorkomen dat de rellen zich over de stad verspreiden.⁹¹ De korpschef geeft zijn plaatsvervanger opdracht een plan te maken.⁹²

De burgemeester meldt dat de broer van Pierre Bouleij heeft gevraagd om schorsing van de voorlopige hechtenis van een gearresteerde naaste vriend van Pierre (in verband met de ongeregeldeheden op de Trompet), zodat deze man de begrafenis vrijdag 22 december kan bijwonen. De burgemeester wil het verzoek inwilligen. De korpschef en de plaatsvervangend hoofdofficier van justitie reageren vooralsnog terughoudend.⁹³

Om 19.48 uur lichten de plaatsvervangend korpschef en de operationeel commandant de driehoek in. Ze maken melding van een brand nabij 't Huukske en van incidenten bij een school.⁹⁴ Er zijn op dat moment 20 arrestanten gemaakt. De driehoek stemt in met het politievoorstel om ‘te vegen’ met twee pelotons mobiele eenheden en om vier arrestatie-eenheden aanhoudingen te laten verrichten.⁹⁵ De hoofdofficier van justitie neemt rond 20.15 uur plaats in de driehoek.

De burgemeester geeft tijdens het overleg tevens aan dat er maandagavond 1.500 mensen worden verwacht voor het concert in de Sint Jan. De driehoek besluit maandag rond het middaguur het scenario te bespreken voor de inzet van maandagavond.⁹⁶ In ieder geval dient aan het einde van de middag een peloton mobiele eenheden beschikbaar te zijn. In het overleg van maandagmiddag zal bezien worden of er meer inzet nodig is.

Om 20.45 uur presenteert de plaatsvervangend korpschef een zogenoemd aanvalsplan aan de driehoek. Het plan gaat van tafel.⁹⁷ De driehoek geeft de plaatsvervangend korpschef wel ruimte om, zolang de helikopter in de lucht is (dat is nog ongeveer een half uur het geval), te proberen met behulp van manoeuvres van de mobiele eenheden aanhoudingen mogelijk te maken.⁹⁸ Na ongeveer een kwartier staken commandanten deze actie. Om 22.20 uur meldt de plaatsvervangend korpschef in de driehoek dat het “drukken” door de politie heeft geleid tot gevaarlijke situaties.⁹⁹

Op zondag 17 december worden in totaal 31 aanhoudingen verricht; vier verdachten die worden gezocht voor deelname aan de ongeregeldeheden op de Trompet worden opgepakt.¹⁰⁰ Een aantal leden van de mobiele eenheden raakt gewond. De verwondingen zijn niet ernstig.

De driehoek buigt zich over de strategie voor maandag. Ze kiest voor deëscalatie. In dit kader wordt besloten maandag geen nieuwe persbijeenkomst te houden.¹⁰¹ De burgemeester probeert nog op zondagavond enkele mensen te bellen die toegang hebben tot het sociale leven in de Graafsewijk. Hij spreekt onder andere met een raadslid.¹⁰² De burgemeester stelt voor de wethouder Grotestedenbeleid in te schakelen bij het streven de situatie in de Graafsewijk te normaliseren. De driehoek besluit tot een extra vergadering op maandag 18 december. In die vergadering zal worden gesproken over het veilig verloop van het grote kerstconcert in de Sint Jan op

maandagavond.¹⁰³ Om 22.50 uur wordt het driehoeksoverleg beëindigd.¹⁰⁴ Het is dan weer rustig op straat.

Het platte petten plan

Om ongeveer 01.00 uur komt een groep politiemensen bijeen, waaronder verschillende commandanten van de mobiele eenheden die zondagavond in de frontlinie hebben gestaan, bijeen.¹⁰⁵ Ze bedenken een plan dat erin voorziet dat op maandag nog bij daglicht een sectie afdoende beschermde platte petten - kogelwerende vesten en geschikte voertuigen - de Graafsewijk intrekt.¹⁰⁶ Deze sectie dient te worden ondersteund door een peloton Bossche mobiele eenheden. Een van de oogmerken is het voorkomen van samenscholingen.¹⁰⁷ Het voorstel wordt gedaan aan de districtschef die Algemeen Commandant is. Hij reageert enthousiast op het plan. Het plan zal worden voorgelegd aan de Algemeen Commandant die de volgende dag dienst heeft.¹⁰⁸

1.3 Maandag 18 december 2000: de derde relavond

SGO: vooruitblik en aanpassing

Maandagmorgen om 09.00 uur is er SGO-overleg. Er wordt vooruitgekeken naar de begrafenis van Pierre Bouleij op vrijdag 22 december en naar de avondwake op donderdagavond. Er is met de familie afgesproken dat de politie bij beide gelegenheden op de achtergrond blijft.¹⁰⁹ De sectie Informatie pleit voor stroomlijning van de informatiehuishouding.¹¹⁰ Alle binnenkomende informatie zal door deze sectie worden gescreend voordat de informatie verder wordt verspreid.

Een bijeenkomst van sleutelfunctionarissen

De burgemeester informeert maandagochtend het college van Burgemeester en Wethouders over de ongeregelheden. Er wordt gesproken over mogelijkheden tot deëscalatie.¹¹¹ Binnen het college bestaat behoefte aan meer gedetailleerde informatie zodat kan worden gezien welke maatregelen dienen te worden getroffen naar aanleiding van de rellen.¹¹²

Na de collegevergadering zit de wethouder Grotestedenbeleid een bijeenkomst voor van sleutelfunctionarissen die goed zijn ingevoerd in de Graafsewijk. Er zijn onder andere medewerkers van Stichting Divers, de sector Jeugd en Welzijn, de afdeling Voorlichting, de Maatschappelijke Dienst, twee woningbouwcorporaties en uit de onderwijssector aanwezig.¹¹³ De zorg voor de wijkbewoners staat voorop. Er wordt een lijst opgesteld van bewoners uit de Graafsewijk die kunnen worden benaderd. De aanwezigen spreken hun bezorgdheid uit over de situatie; niet alleen over die in de Graafsewijk maar ook over die in de Hambaken.¹¹⁴ De resultaten van het gesprek worden doorgegeven aan de driehoek.¹¹⁵

De driehoek: deëscalatie

De driehoek vergadert van 13.00 uur tot ongeveer 15.00 uur. De minister-president en de minister van Binnenlandse Zaken tonen telefonisch hun betrokkenheid.¹¹⁶ De driehoek geeft op maandag gestalte aan het streven naar deëscalatie en rel-preventie. Men ziet hiertoe mogelijkheden omdat het een werkdag is en omdat voetbalrellen nooit meerdere dagen hebben geduurd.¹¹⁷ De mobiele eenheden worden achter de hand gehouden om te voorkomen dat hun aanwezigheid geweld tegen de politie uitlokt.¹¹⁸

Om 13.00 uur is een sectie mobiele eenheden beschikbaar, vanaf 16.00 uur twee pelotons.¹¹⁹ Om 16.00 uur zijn er twee groepen arrestatie-eenheden paraat voor gerichte aanhoudingen.¹²⁰ Er is om 15.00 uur een sectie platte petten beschikbaar voor preventieve maatregelen. Deze agenten worden niet uitgerust met extra beschermende middelen.¹²¹ De waterwerper en de helikopter staan paraat. Er wordt ook voorzien in extra politietoezicht bij het kerstconcert in de Sint Jan.

De driehoek bespreekt mogelijkheden om de begrafenis rustig te laten verlopen. De burgemeester zal contact opnemen met de broer van Pierre Bouleij. Er wordt geopperd de begrafenis te laten begeleiden door spelers en stewards van FC Den Bosch. Hiertoe heeft overleg plaats met de voetbalclub. De politie zal afstand bewaren tot de begrafenis. Er wordt weer gesproken over de mogelijke schorsing van de hechtenis van een boezemvriend van Bouleij, zodat hij in de begrafenisstoet kan meelopen.¹²² De hoofdofficier van Justitie zal het verzoek tot schorsing voorleggen aan de rechter-commissaris. De broer van Bouleij en de supporterscoördinator stellen zich garant dat de geschorste verdachten zich zullen houden aan de schorsingsvoorwaarden.¹²³

De driehoek rekent erop dat de getroffen maatregelen voldoende zijn om de situatie te beheersen.¹²⁴ De driehoek heeft via de wethouder wel vernomen dat zowel in de Graafsewijk als in de Hambaken geruchten de ronde doen over onrustige avonduren.¹²⁵ De korpschef beschikt niet over informatie die erop wijst dat er een redelijke kans bestaat op een nieuwe heftige relavond.¹²⁶ Hij gaat er vanuit dat er niet weer heftige rellen zullen komen.¹²⁷

De korpschef besluit niet naar het kerstconcert te gaan. De burgemeester en de hoofdofficier besluiten voorshands wel te gaan. Zij kunnen – indien nodig – binnen een kwartier op het politiebureau zijn. De korpschef zal die avond vanuit 's-Hertogenbosch een interview geven aan het televisieprogramma NOVA. De driehoek gaat om 15.00 uur uit elkaar.

Berichten en toch weer rellen

Er komt vanaf 14.45 uur gestaag een berichtenstroom op gang met feitelijkheden en geruchten over mogelijke ongeregeldeheden.¹²⁸ Er is sprake van de komst van supporters van buitenaf naar 's-Hertogenbosch.¹²⁹ De politie ontvangt berichten over een 'aanslag' op een benzinstation op de Graafsebaan en over acties op de A2 en tegen het hoofdbureau van politie.¹³⁰ Er komt ook allerhande informatie binnen over mogelijke bijeenkomsten en verzamelplaatsen van relschoppers.¹³¹

Door een communicatiestoornis zijn de voorbereidingen om met een sectie platte petten de wijk in te gaan overdag ernstig vertraagd. Pas tegen de schemering probeert

een sectie de Graafsewijk te betreden. De agenten worden onthaald op "een regen van stenen en tegels".¹³² Daarop trekken ze zich terug.¹³³ Kort voor 19.00 uur komt het bericht binnen dat een groep van 30 personen zich verzamelt op de Graafseweg. De politie bewaart, in het kader van deëscalatie, aanvankelijk afstand tot de jongeren in de Graafsewijk.¹³⁴ Er zijn veel media op de been.

De korpschef belt om 19.50 uur met de burgemeester in de Sint Jan. De korpschef meldt onder andere dat het broeit, maar dat de burgemeester niet naar het politiebureau hoeft te komen.¹³⁵ De burgemeester blijft in de Sint Jan.

Om 19.30 uur staan ter hoogte van de Anderlijnstraat ongeveer 60 personen. Ze zijn niet aanspreekbaar voor platte petten.¹³⁶ De mobiele eenheden worden opgeschaald. De groep op de Graafseweg is dan uitgegroeid tot ongeveer 150 personen.¹³⁷ Om 20.00 uur wordt bericht dat zich 300 man hebben verzameld, waaronder veel kijkers. Er wordt gesproken van een dreigende situatie. Relschoppers steken zwaar vuurwerk af en proberen aanrijdingen in scène te zetten om daar politie naartoe te trekken.¹³⁸ Een half uur later komen er berichten binnen over het ingooien van ruiten, onder andere bij de Bartjeskerk en bij het pand Muntelbolwerk 1. Op de kruising Graafseweg – Hinthamereinde bewapent een groep zich met stokken en pijpen. De politie voert vanaf de kop van de Graafseweg verschillende charges uit.

Namens mevrouw Bouleij wordt in de avond contact opgenomen met de politie. Ze heeft gehoord dat er weer rellen zijn in de Graafsewijk en ze wil een poging ondernemen de relschoppers te kalmeren.¹³⁹ De politie stemt hiermee in: het past in de deëscalatiestrategie. Om 21.15 uur spreekt mevrouw Bouleij op de kop van de Graafseweg een menigte toe.¹⁴⁰ De massa neemt een minuut stilte in acht. Mevrouw Bouleij maakt ongeveer tien minuten later aanstalte te vertrekken. Het is dan rustig op de Graafseweg. Er is wel wederom brand gesticht in het pand Muntelbolwerk 1. De waterwerper poogt deze brand te blussen.¹⁴¹ Het voertuig rijdt over de kop van de Graafseweg en stuit op de menigte. Er ontstaan nieuwe ongeregelheden. De waterwerper wordt bekogeld. De broer van Pierre Bouleij doet later op de avond in het televisieprogramma Barend en Van Dorp een oproep de gewelddadigheden te staken.

Om 21.45 uur trekken grote groepen naar de Aawal. Bij de brug over de Aa komen later ongeveer 300 personen samen. Na vordering door de mobiele eenheden geven de meesten gehoor aan de oproep zich te verwijderen.

Om ongeveer 23.00 uur neemt een aantal mensen van de aanhoudingseenheden plaats in het gebouw aan het Muntelbolwerk 1. Zo moet worden voorkomen dat dit pand nogmaals in brand wordt gestoken. Op de Graafseweg is een barricade opgeworpen. De waterwerper blijkt niet in staat deze hindernis te verwijderen. Het is op dit tijdstip weer rustig op straat.

De maat is vol

De burgemeester wordt rond 21.30 uur nogmaals in de Sint Jan door de korpschef gebeld. Kort daarop vertrekt hij samen met de hoofdofficier van justitie naar politiebureau de Beverspijken. Het driehoeksoverleg begint om 21.55 uur. De plaatsvervangend korpschef doet verslag van de gebeurtenissen op de derde relavond.

De korpschef staat die avond vanuit 's-Hertogenbosch live NOVA te woord. Na afloop van de televisie-uitzending verhuist de driehoek naar het stadhuis. Op voorstel van de burgemeester stelt de driehoek vast dat de maat vol is.¹⁴² De korpschef wil dat de

extra politie-inzet dusdanig wordt georganiseerd dat raddraaiers geen kans meer krijgen de orde te verstoren. Er zal niets meer worden getolereerd. De lijn zal zijn: hard, maar niet meedogenloos tegen de relschoppers; vriendelijk en correct jegens de wijkbewoners. De plaatsvervangend korpschef krijgt opdracht nog de komende nacht een plan op te stellen. De looptijd van het plan is vijf dagen. Er moeten een noodverordening en een samenscholingsverbod komen. Het rechercheproces dient ook in het plan te worden opgenomen. Voor de avondwake en de begrafenis moeten aparte plannen worden gemaakt. Het algemeen commando geeft opdracht ervaringen uit het land te gebruiken bij het opstellen van het plan.

1.4 Vier drukke maar ordelijke dagen

Een stevig plan

De plaatsvervangend korpschef presenteert dinsdagochtend 19 december om 10.10 uur het plan aan de driehoek. Daarbij is de commissaris van de Koningin aanwezig. Het centrale doel om definitief af te rekenen met de rellen valt uiteen in vier onderdelen:

- Strikte handhaving van de openbare orde in de stad, met name in het gebied van de Graafsewijk en omgeving.
- Een einde maken in absolute zin aan de voortdurende inbreuken op de veiligheid van de bewoners in de Graafsewijk; het waarborgen van het recht op veiligheid en bescherming.
- Aanhouden van (potentiële) relschoppers.
- Normaliseren van de situatie op straat teneinde op donderdagavond 21 december en vrijdag 22 december een waardige en ongestoorde avondwake en uitvaartdienst te kunnen laten plaatsvinden en verdere risico's van escalatie in te dammen.¹⁴³

De politie zal maximaal aanwezig zijn in de Graafsewijk en op andere plaatsen waar potentiële raddraaiers zich verzamelen. Er worden tien pelotons mobiele eenheid ingezet. Het beleid is erop gericht samenscholingen en groepsvorming te voorkomen. Bij groepsvorming of escalatie zal de politie zo mogelijk groepen relschoppers omsingelen en arresteren. Een noodverordening en een conceptnoodbevel maken deel uit van het bestuurlijk-juridisch kader in het plan. De noodverordening geldt voor het gebied waar de rellen zich concentreren en verbiedt het vormen van groepen van drie of meer personen en het dragen van bivakmutsen. In de rest van de stad zullen zonodig noodbevelen worden gegeven conform het conceptbevel dat het dragen van bivakmutsen verbiedt, zoals dat ook zaterdagavond reeds was gehanteerd. Het plan omvat tolerantiegrenzen, het aanhoudings- en voorgeleidingsbeleid, de geweldsinstructie en een operationeel plan. De politie controleert vanaf 16.00 uur de verkeersstromen naar de stad. Ze wil voorkomen dat op rellen beluste lieden de stad in trekken.

De driehoek stemt in met het gepresenteerde plan. Ze besluit tot publieksvoorlichting over de nieuwe strategie. In een huis-aan-huis-brief worden de bewoners van de Graafsewijk geïnformeerd. De brief bevat een toelichting op de politiestrategie. De noodverordening wordt op de achterkant afgedrukt. Er wordt een informatienummer ingesteld voor pers en publiek. Er komt tevens een hotline tussen het

stadhuis, waar de voltallige driehoek dinsdagavond plaatsneemt, en de Algemeen Commandant op politiebureau de Beverspijken.

Om 18.10 uur licht de driehoek de Bossche fractievoorzitters in. De burgemeester doet verslag van de afgelopen drie dagen en leest de brief aan de bewoners voor. Er is steun voor de stevige aanpak. Er wordt kritiek geuit op de late koerswijziging en op het laat inzetten van een noodverordening.¹⁴⁴ De pers wordt om 18.30 uur kort geïnformeerd.

Een rustige dinsdagavond

Om ongeveer 20.30 uur deelt de plaatsvervangend korpschef de driehoek mee dat ongeveer 20 personen zich ophouden bij sluis 0. De burgemeester geeft toestemming voor gebruik van het noodbevel en voor het volgen van de groep door de helikopter. Om 21.00 uur meldt de plaatsvervangend korpschef dat er geen nieuwe ontwikkelingen zijn. Het is rustig in de stad. Er zijn geen ongeregelheden en dat blijft ook zo. Een kwartier later meldt de plaatsvervangend korpschef dat er zes arrestanten zijn gemaakt, waaronder een 'Trompet-verdachte'.

In de loop van de avond laat de driehoek geleidelijk pelotons mobiele eenheden vertrekken; rond middernacht zijn er nog vier over. Hoewel de dinsdagavond rustig verloopt, wil de driehoek woensdag geen enkel risico nemen. Het driehoeksoverleg wordt om 00.05 uur beëindigd.¹⁴⁵

's-Hertogenbosch, dinsdag 19 december 2000

Geachte bewoner,

Door de ernstige ongeregelheden van de afgelopen dagen zijn u en uw eventuele gezin zwaar op de proef gesteld. In uw wijk hebben zich taferelen afgespeeld die u angstige momenten hebben bezorgd. Ik vind dat deze situatie geen dag langer mag duren.

Ik heb samen met de politie en justitie er aanvankelijk voor gekozen om met zo min mogelijk geweld de onregelmatigheden te beëindigen. Na drie dagen moeten u en ik echter vaststellen dat dat niet is gelukt. Daarom acht ik de tijd nu rijp voor, helaas, verdergaande maatregelen. Omdat in uw wijk zo snel mogelijk de rust moet terugkeren heb ik maatregelen getroffen voor:

het gebied tussen de rivier de Aa, de Lagelandstraat en de zuidelijke oevers van De IJzeren Vrouw.

In dat gebied zijn vanaf dinsdag 19 december 2000 vanaf 18:30 uur de volgende voorschriften van kracht:

1. Het is verboden om met drie of meer personen gegroepeerd in het openbare gebied aanwezig te zijn.
2. Het is eveneens verboden onherkenbaar (bivakmutsen of anderzins) in het openbare gebied aanwezig te zijn.

Op de achterkant van deze brief staat de officiële noodverordening afgedrukt. Wees ervan overtuigd dat het optreden van de politie vanavond uiteraard niet op u als wijkbewoner is gericht, maar op eventuele relschoppers, opdat de rust in uw wijk zo snel mogelijk terugkeert.

Mocht u naar aanleiding van deze brief vragen hebben of behoefte hebben om te reageren, dan is op de volgende tijdstippen het informatienummer 073-6155196 opengesteld:

- Dinsdag 19 december van 18:30 uur tot 22:00 uur
- Woensdag 20 december van 09:00 tot 18:00 uur

Ton Rombouts
Burgemeester van 's-Hertogenbosch

Het blijft rustig

Op woensdag 20 december komt de driehoek wederom bijeen. De burgemeester is in de wijk geweest en maakt melding van wisselende reacties. De plaatsvervangend korpschef presenteert de plannen voor woensdag en donderdag. Er worden woensdag 6 pelotons mobiele eenheden en 5 arrestatie-eenheden ingezet.¹⁴⁶ Een werkgroep bereidt de avondwake en de begrafenis voor. Er is afgesproken dat de politie zich niet in de stoet mengt, maar wel het verkeer regelt. Bij rellen worden mobiele eenheden ingezet en er zullen na afloop geen samenscholingen op straat zijn.¹⁴⁷ De driehoek stelt, na afstemming met de familie, een persbericht op. 't Huukske wordt verzocht haar deuren gesloten te houden. De crisisorganisatie wordt tot en met zaterdag gecontinueerd. De driehoek wil daarna terug naar een normale bezetting.

De driehoek komt woensdagavond om 20.00 uur bijeen. Omstreeks 19.00 uur wordt melding gemaakt van NEC-supporters die zonder toegangskarten op weg zijn naar Tilburg, waar NEC tegen Willem II moet spelen. De plaatsvervangend korpschef meldt dat deze supporters zich aan plundering schuldig zouden maken in de omgeving van Haaren en Helvoirt. De politie verricht dertien aanhoudingen onder de NEC supporters, onder andere in verband met het blokkeren van de snelweg. Om 22.00 uur beëindigt de driehoek de vergadering.¹⁴⁸

Op donderdag 21 december 2000, om 18.50 uur, spreekt de driehoek met de fractievoorzitters van de Bossche gemeenteraad. De burgemeester meldt dat het onderzoek van de Rijksrecherche naar verwachting in de tweede week van januari wordt afgerond en dat het onderzoek naar de rellen binnen zes tot acht weken gereed zal zijn. De politie maakt een interne evaluatie.

De rechter-commissaris stemt in met de verzoeken tot schorsing van de hechtenis van vrienden van Pierre Bouleij die naar de begrafenis willen. Het is donderdagavond rustig op straat. De driehoek blijft die avond tot 21.00 uur bijeen. Na de avondwake verloopt de begrafenis op vrijdag voorspoedig.

Zaterdag 23 december kent ook een ordelijk verloop. De burgemeester trekt zondag de noodverordening in. Er blijft wel extra en streng toezicht in de stad. De driehoek komt zondag niet meer bijeen, maar is wel op afroep beschikbaar.

Noten

- ¹ Verslag meldkamer
- ² Verslag meldkamer
- ³ Respondent overig
- ⁴ Respondent politie
- ⁵ Respondent politie
- ⁶ Respondent politie
- ⁷ Respondenten politie
- ⁸ Respondent politie
- ⁹ Respondent politie
- ¹⁰ Respondent politie
- ¹¹ Respondent politie
- ¹² Processen-verbaal
- ¹³ Processen-verbaal
- ¹⁴ Processen-verbaal
- ¹⁵ Proces-verbaal
- ¹⁶ Respondenten politie
- ¹⁷ Verslag meldkamer
- ¹⁸ Respondent politie; verslag meldkamer
- ¹⁹ Respondent politie
- ²⁰ Respondent politie
- ²¹ Respondent bestuur
- ²² Respondent politie
- ²³ Respondent politie
- ²⁴ Respondent bestuur
- ²⁵ Respondent bestuur
- ²⁶ Respondent bestuur
- ²⁷ Respondent bestuur
- ²⁸ Respondent politie
- ²⁹ Respondent bestuur; respondent politie
- ³⁰ Respondent bestuur
- ³¹ Respondent bestuur
- ³² Respondent politie
- ³³ Respondent bestuur
- ³⁴ Respondenten overig
- ³⁵ Processen-verbaal
- ³⁶ Respondenten overig
- ³⁷ Respondent overig; proces-verbaal; respondent politie
- ³⁸ Brabants Dagblad, NRC en ANP, 18 december 2000; Ervaringen en lessen: interne evaluatie van het politieoptreden rond de ongeregelheden in 's-Hertogenbosch op 16, 17 en 18 december 2000 (verder te annoteren als: politie-evaluatie) p. 8.
- ³⁹ Trouw, 18 december 2000.
- ⁴⁰ Brabants Dagblad, 18 december 2000; respondenten politie
- ⁴¹ Respondenten overig
- ⁴² Dagjournaal 16 december, p. 53
- ⁴³ Respondent overig
- ⁴⁴ Dagjournaal 16 december 2000, p. 54; respondent justitie
- ⁴⁵ Verslag driehoeksoverleg 16 december 2000; respondent politie
- ⁴⁶ Respondent politie
- ⁴⁷ Dagjournaal 16 december, p. 54
- ⁴⁸ Verslag driehoeksoverleg 16 december 2000; respondent bestuur; respondent justitie
- ⁴⁹ Verslag driehoeksoverleg 16 december 2000; respondent bestuur; respondent justitie
- ⁵⁰ Verslag driehoeksoverleg 16 december 2000
- ⁵¹ Verslag driehoeksoverleg 16 december 2000
- ⁵² Verslag driehoeksoverleg 16 december 2000

- ⁵³ Dagjournaal 16 december, p. 54-55
- ⁵⁴ Dagjournaal 16 december, p. 54-55
- ⁵⁵ Dagjournaal 16 december, p. 54-55
- ⁵⁶ Dagjournaal 16 december p. 54-55
- ⁵⁷ Dagjournaal 17 december p. 58
- ⁵⁸ Overzicht ingezette eenheden 17 december, p. 272, dagjournaal 17 december, p. 59
- ⁵⁹ Dagjournaal 17 december, p. 58
- ⁶⁰ Dagjournaal 17 december, p. 58-59
- ⁶¹ Dagjournaal 17 december, p. 58
- ⁶² Sectie info, sitrap, 17 december
- ⁶³ Dagjournaal 17 december, p. 60
- ⁶⁴ Respondent bestuur
- ⁶⁵ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000; respondent bestuur; respondent politie; respondent justitie
- ⁶⁶ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000; respondent bestuur; respondent politie; respondent justitie
- ⁶⁷ Verslag driehoeksoverleg, 17 december 2000
- ⁶⁸ Dagjournaal 17 december, p. 62
- ⁶⁹ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ⁷⁰ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ⁷¹ Respondent bestuur
- ⁷² Respondent bestuur
- ⁷³ Respondent bestuur
- ⁷⁴ Nieuwsuitzending Omroep Brabant
- ⁷⁵ Respondent justitie
- ⁷⁶ Nieuwsuitzending Omroep Brabant
- ⁷⁷ Respondenten overig
- ⁷⁸ Respondent bestuur, verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ⁷⁹ Zie over deze berichten hoofdstuk 5
- ⁸⁰ Dagjournaal 17 december, p. 61
- ⁸¹ Dagjournaal 17 december, p. 62
- ⁸² Dagjournaal 17 december, p. 62
- ⁸³ Chronologische volgorde 17 december, p. 26
- ⁸⁴ COT-observaties
- ⁸⁵ Sectie info, 17 december; Sitrap 17 december; Dagjournaal 17 december
- ⁸⁶ Respondent politie; politie-evaluatie, p. 10
- ⁸⁷ Dagjournaal 17 december
- ⁸⁸ Respondent politie
- ⁸⁹ Respondent politie
- ⁹⁰ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ⁹¹ Respondent bestuur; respondent politie
- ⁹² Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ⁹³ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ⁹⁴ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ⁹⁵ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ⁹⁶ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ⁹⁷ Respondent politie
- ⁹⁸ Respondent bestuur
- ⁹⁹ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ¹⁰⁰ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ¹⁰¹ Respondent bestuur; respondent justitie; respondent politie
- ¹⁰² Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ¹⁰³ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ¹⁰⁴ Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- ¹⁰⁵ Respondenten politie
- ¹⁰⁶ Respondent politie
- ¹⁰⁷ In de politie-evaluatie wordt vermeld dat de planmakers wendbare politiewagens – zogenoemde transporters - willen gebruiken vanwege de vele smalle straatjes in de Graafsewijk (p. 12).

- 108 Respondenten politie
- 109 Dagjournaal 18 december, p. 69 e.v.
- 110 Dagjournaal 18 december, p. 69 e.v.
- 111 Respondent bestuur
- 112 Respondent bestuur
- 113 Respondent bestuur
- 114 Respondent bestuur
- 115 Respondent bestuur
- 116 Respondent bestuur
- 117 Respondent bestuur; respondent politie
- 118 Respondent politie
- 119 Verslag driehoeksoverleg 18 december 2000
- 120 Verslag driehoeksoverleg 18 december 2000
- 121 Respondent politie
- 122 Verslag driehoeksoverleg 18 december 2000
- 123 Verslag driehoeksoverleg 18 december 2000
- 124 Respondent politie
- 125 Verslag driehoeksoverleg 18 december 2000
- 126 Respondent bestuur
- 127 Respondent politie
- 128 Situatierapportage, 18 december 2000
- 129 Situatierapportage, 18 december 2000
- 130 Situatierapportage, 18 december 2000
- 131 Situatierapportage, 18 december 2000
- 132 Politie-evaluatie, p. 12
- 133 Respondent politie; politie-evaluatie, p. 12
- 134 Politie-evaluatie, p. 12
- 135 Respondent politie
- 136 Chronologische volgorde 18 december, p. 128
- 137 Dagjournaal 18 december, p. 1
- 138 Sectie informatievoorziening, 18 december, p. 160
- 139 Respondent overig
- 140 Krantenberichten Algemeen Dagblad, Volkskrant en Telegraaf 19 december 2000
- 141 Krantenbericht Volkskrant 19 december 2000
- 142 Respondent bestuur
- 143 Algemeen Draaiboek, 20/21 december 2000, p. 4
- 144 Verslag driehoeksoverleg 19 december 2000
- 145 Verslag driehoeksoverleg 19 december 2000
- 146 Overzicht ingezette eenheden
- 147 Verslag driehoeksoverleg 20 december 2000
- 148 Verslag driehoeksoverleg 20 december 2000

Hoofdstuk 2

Flitspunten en gelegenheidsstructuur

Inleiding

In dit hoofdstuk typeren we allereerst de drie relavonden. Daarna beschrijven we aan de hand van een theoretisch model de flitspunten die de Bossche rellen laten ontvlammen en de tijdelijke – driedaagse - gelegenheidsstructuur voor rellen.

2.1 De avonden: profielen

Zaterdag 16 december: flitspunten en een politierel in een ‘geschikte’ wijk

Het doodschieten van Pierre Bouleij is de lont in een kruitvat. Deze man en zijn vriendenkring leven op gespannen voet met de politie en de gezagsdragers. De vriendenkring overlapt grotendeels met de harde kern van voetbalclub FC Den Bosch. Velen hebben een reputatie opgebouwd als hooligan en geweldspleger. Zonder het schietincident hadden zich geen drie relavonden voltrokken in ‘s-Hertogenbosch en waren er zaterdagmiddag geen ruiten gesneuveld in het stadscentrum van ‘s-Hertogenbosch.

De in de vriendenkring razendsnel om zich heen grijpende verhalen over de dood van Bouleij zijn een waar flitspunt. De vrienden onsteken in woede. Ze nemen al vroeg in de middag, pal voor de woning waar Pierre is neergeschoten, met hevig geweld wraak op de politie. Dit geweld is gericht tegen politiemensen.

Het wedstrijdverbod zet wederom kwaad bloed in de groep rond Bouleij. Dit verbod wordt door hen ervaren als een rouwverbod, omdat ze van plan zijn Pierre te herdenken bij deze wedstrijd.¹ De woede blijft nu niet beperkt tot de vriendenkring; deze groep bevindt zich in en nabij café ‘t Huukske (aan de Graafseweg in de Graafsewijk) te midden van een grote groep supporters – waaronder de harde kern. De woede wordt gemobiliseerd in een tocht naar het stadscentrum om verhaal te halen bij de burgemeester en om de politie uit te dagen. Er sluiten supporters aan die zich in andere cafés hebben verzameld.² Het is voor de betrokkenen volstrekt logisch dat de tocht uitloopt op ongeregelheden en vernielingen.³ Het aantal relschoppers wordt geschat op 50 à 100. De mobiele eenheden gaan naar het centrum om op te treden tegen de relschoppers.

Veel relschoppers keren terug naar de plek waar vandaan ze zijn vertrokken: de Graafsewijk. De woede op de politie beklijft en grijpt verder om zich heen onder supporters.⁴ En ook, in mindere mate en vooral als de rellen op gang komen, onder bewoners van ‘s-Hertogenbosch, waaronder die van de Graafsewijk.⁵

Er ontstaat zaterdagavond een zogenoemde politierel in de Graafsewijk.¹ De heftigheid van de politierel is een schok voor de politie. Zowel politiemensen als relschoppers spreken over een ‘oorlog’ en over heftig geweld.⁶ De ongeregelheden

¹ Met de term politierel – of policieriot – wordt bedoeld dat het collectieve geweld is gericht tegen de politie, met de bedoeling politiemensen te verwonden.

hebben niet louter de gedaante van een politierel. Er worden ook vernielingen aangericht. Er worden delicten gepleegd – onder andere brandstichting - in het pand Muntelbolwerk 1, waar computers worden ontvreemd.

De mobiele eenheden hebben het zwaar te verduren. De relschoppers voelen zich thuis in de wijk met veel nauwe zijstraten en stegen. Er zijn naar schatting ongeveer 300 relschoppers actief. De meeste relschoppers kennen er prima de weg. De relschoppers hanteren een ‘hit and run’-strategie: ze bekogelen de politie met allerlei bouwmaterialen en gaan er dan vandoor. Er worden ook valse meldingen gedaan bij de politie. Het is kennelijk de bedoeling de politie op het verkeerde been te zetten of mogelijk zelfs in een soort van hinderlaag te lokken. Het is uiterst moeilijk arrestanten te maken; op veel momenten is dit zelfs onmogelijk.

Zondag 17 december: hetzelfde toneel, gedeeltelijk andere spelers

De rellen op zondagavond verschillen in enkele opzichten van die op zaterdagavond. Hoewel de Graafsewijk wederom het geschikte strijdtoneel is, zijn de totstandkoming van de rellen en de samenstelling van de groep relschoppers anders.

De harde kern van supporters speelt op zondagavond een minder belangrijke rol. De relschoppers die op zaterdag betrokken zijn geweest bij de ongeregelde heden op de Trompet, vazen aanhouding, zijn aangehouden of worden zondag aangehouden. De naaste vriend die ooggetuige was van het schietincident, wordt die middag aangehouden. Dit zet kwaad bloed bij familie en binnen de vriendenkring. Dit komt mede doordat een delegatie van de familie kort daarvoor spreekt met de burgemeester, onder andere over diens uitspraken over noodweer en zelfverdediging. De familie rekent er naar aanleiding van dit gesprek op dat de burgemeester publiekelijk zijn excuses maakt voor zijn uitspraken. Kort na het gesprek wordt de goede vriend aangehouden – ‘opgeladen’ in Bossch’ jargon.⁷ Dit wordt in de vriendenkring ervaren als verraad.⁸

De ervaringen en het doen en laten van de vriendenkring van Bouleij en de harde supporterskern zijn op zondag niet de rode draad van de mobilisatie van relschoppers. Hierbij speelt het simpele feit dat er zondagmiddag en – avond niet ‘uit gewoonte’ meer dan honderd supporters naar de Graafsewijk trekken een belangrijke rol. De mobilisatie heeft zondag verschillende gedaanten. De media berichten uitgebreid over de rellen van zaterdag: dit trekt reltoeristen, nieuwsgierigen en potentiële relschoppers aan.⁹ De rellen van zaterdag zijn het gesprek van de dag. Als er weer samenscholingen ontstaan in de Graafsewijk, doen hierover al snel verhalen de ronde in taxi’s en op verzamelplaatsen, zoals coffeeshops.¹⁰ Er komen in de middag weer risicosupporters bij elkaar in en rond ’t Huukske. Het zijn er minder dan zaterdag, maar wel ongebruikelijk veel: ruim honderd volgens een schatting.¹¹

De potentiële relschoppers en hun medestanders die de straat op gaan, of naar de Graafsewijk trekken, treffen daar een gelegenheidsstructuur aan voor rellen. De mobilisatie en deze gelegenheidsstructuur zijn op zondag belangrijker dan welk flitspunt dan ook. De politie krijgt het op zondagavond weer zwaar te verduren: de rellen zijn hevig en de politie wordt bekogeld.¹² Er zijn wel wat minder personen die hevig geweld gebruiken dan op zaterdagavond.

Politie mensen en magistraten stellen, deels achteraf, vast dat de samenstelling van de relschoppers anders is dan die op zaterdagavond: relatief minder supporters en merkbaarder vooral jonge en jong-volwassen mensen uit Bossche wijken en uit de

omgeving van 's-Hertogenbosch.¹³ Onder de wijkbewoners heerst een dubbelhartige stemming. Velen zijn boos op de burgemeester en de politie, mede omdat de bruggen worden open gezet. Hieruit wordt opgemaakt dat de overheid het kennelijk goed vindt dat er rellen zijn in de Graafsewijk: als het centrale deel van de stad maar buiten schot blijft. Menig buurtbewoner vindt dat de burgemeester en de politie meer zouden moeten doen ter bescherming van de woningen, auto's en bewoners. Tegelijkertijd bieden de rellen vermaak en nemen groepen wijkbewoners eraan deel. Het onderscheid tussen kijkers en relschoppers is diffuus. Personen die door de mobiele eenheden worden gezien als kijkers, pakken verschillende keren ineens een steen en smijten die naar de politie.¹⁴

De meeste politiemensen vinden dat de rellen wat minder heftig zijn dan op zaterdag.¹⁵ Sommige politiemensen die zondagavond voortdurend in de frontlinie opereren, merken daar weinig van.¹⁶

Maandag 18 december: na weer een hevig begin luwen de onlusten

De Bossche rellen blijven op maandag een prominent gespreksonderwerp, met name in de Graafsewijk en onder jongeren in 's-Hertogenbosch en omgeving.¹⁷ De mobilisatie van de relschoppers komt deze dag mede tot stand door de mediaberichtgeving over de rellen in het weekend, door de massale aanwezigheid van de media op maandag en door de talrijke urbane verhalen over de rellen. Deze verhalen worden op maandag deels op andere locaties verteld dan op de dagen daarvoor, onder meer op scholengemeenschappen.¹⁸

Om ongeveer 18.00 uur worden reguliere politiemensen door een regen van stenen en tegels uit de Graafsewijk verdreven.¹⁹ Vanaf ongeveer 19.30 uur lopen de gemoederen weer hoog op in de Graafsewijk. Er verzamelen zich ongeveer 300 personen. Ongeveer 75 personen nemen min of meer tegelijkertijd deel aan het rellen.²⁰ Het onderscheid tussen relschopper en kijker is diffuus: een vermeende kijker gebruikt soms (kort) geweld tegen de politie.²¹ Er wordt hevig geweld gebruikt: de politie wordt bekogeld, er wordt vuurwerk afgestoken, er worden vernielingen gepleegd, er wordt brand gesticht en er worden barricades opgeworpen.²² Er zijn ook deze avond stenengooiers die erop uit zijn leden van de mobiele eenheden te raken en te verwonden.²³ Na een weer hevig begin luwen de onlusten. De rellen laaien wel op naar aanleiding van het incident met de waterwerper.²⁴ Politiemensen vinden dat de uitgebreide mediaverslaggeving de rellen van maandagavond uitvergroot.²⁵

De ongeregelheden op maandag zijn anders dan die in het weekend. De rellen van die avond hebben nog maar op afstand van doen met het doodschieten van Pierre Bouleij. Mevrouw Bouleij herkent die avond geen relschoppers en enkelen laten desgevraagd weten dat ze niet weten wie 'Pierre' is.²⁶

Politiemensen merken dat er deze avond veel jongeren op de been zijn. Het hevige geweld houdt minder lang aan dan op zondag.²⁷ Het is pijnlijk dat het voor de derde opeenvolgende dag uit de hand loopt in de Graafsewijk.²⁸ De rellen zijn bepaald heviger dan de ongeregelheden waarmee de driehoek rekening hield.²⁹

De arrestanten

Er worden op de reldagen, en in de periode onmiddellijk daarna, in totaal 58 personen aangehouden. Zaterdag worden vijf aanhoudingen verricht. Zondag worden vijftien arrestanten gemaakt, maandag acht. In de daarop volgende dagen worden 39 personen aangehouden.³⁰ In totaal zeventien personen worden aangehouden in verband met het geweld op de Trompet.

Van de 58 arrestanten worden 22 aangehouden voor openlijke geweldpleging. Zeven personen worden aangehouden op basis van de noodverordening en eveneens zeven mensen zijn op grond van de wet Wapens en Munitie aangehouden.³¹ Een meerderheid van de arrestanten heeft antecedenten.

Uit onderzoek door de Nederlandse Politie Academie naar vijftig dossiers blijkt dat 66,7% in het verleden met Justitie in aanraking is geweest. Voor iets meer dan de helft van deze arrestanten (53,1%) geldt dat ze eerder zijn veroordeeld voor geweldsdelicten.³² Dit zijn gebruikelijke patronen onder relschoppers.³³

De arrestanten wonen vrijwel zonder uitzondering in 's-Hertogenbosch of in de omgeving van deze stad: 53 van de 58. Vier personen komen dus niet uit de buurt van 's-Hertogenbosch. Een arrestant heeft geen vaste woon- of verblijfplaats.³⁴

De leeftijd van de arrestanten loopt uiteen. De jongste was twaalf jaar oud; hij werd snel verhoord, omdat hij al en dag later een Cito-toets moest afleggen.³⁵ De oudste arrestant was 48 jaar.

Tabel 1. Leeftijdsoopbouw arrestanten (N = 50)

10- 14 jaar	6%
15 – 19 jaar	20%
20 – 24 jaar	14%
25 – 29 jaar	18%
30 – 34 jaar	28%
35 – 39 jaar	0%
40 – 44 jaar	8%
45 – 48 jaar	6%

Bron: NPA-onderzoeksgroep, *Zicht op geweld in 's-Hertogenbosch: een onderzoek naar aard, omvang en aanpak van geweld in 's-Hertogenbosch* (nog te verschijnen).

Justitie en politie verdenken inmiddels een groep van ongeveer zeven Marokkaanse jongens van diefstal uit het pand Muntelbolwerk 1.³⁶ Ze maken echter geen deel van de vijftig dossiers die door de NPA zijn onderzocht.

Van 43 personen is de etniciteit bekend: 97,7% heeft de Nederlandse etniciteit. Bij de ongeregelheden spelen allochtonen een geringe rol. In de Hambaken weten stichting Divers en ouders Marokkaanse jongeren te weerhouden van het rellen.

We kunnen geen uitsluitsel geven over de vraag of risicosupporters van andere voetbalclubs een rol van betekenis hebben gespeeld bij de Bossche rellen. We hebben hiervoor geen aanwijzingen gevonden.

Naar aanleiding van de ongeregelheden loopt nog een rechercheonderzoek. De naam van dit onderzoek - 'De Onderste Steen' – onderstreept dat de politie en justitie ernaar streven zoveel mogelijk arrestanten te maken. Er wordt hierbij onder meer

gebruikgemaakt van video-opnames die zijn gemaakt door de arrestatie-eenheden en van – opgevraagde – televisiebeelden. In een uitzending van het televisieprogramma *Opsporing Verzocht* (5 maart 2001) zijn beelden vertoond. De uitzending leverde weinig tips op. Het rechercheonderzoek wordt mede gericht op het internet. Vijf personen worden vervolgd voor opruiing naar aanleiding van digitale communicatie. Politie en justitie hopen en verwachten dat het totaal aantal aanhoudingen oploopt tot ruim honderd.³⁷

Het streven van justitie en politie om zoveel mogelijk aanhoudingen te verrichten, wordt en werd onder andere bemoeilijkt door de volgende zaken:

- veel relschoppers dragen bivakmutsen op ‘de avonden’;
- de politie concentreert zich op relbeheersing;
- de arrestatie-eenheden opereren uit vrees voor het heftige geweld tegen de politie vrijwel steeds achter de linies van de mobiele eenheden;
- de situatie op straat dwingt het bevoegd gezag en de politie om op de relavonden voorrang te geven aan het handhaven van de openbare orde;
- veel wijkbewoners zijn niet in staat of niet bereid om belastende verklaringen af te leggen.

2.2 De Bossche flitspunten

We geven een beschrijving van de rellen – in het bijzonder die op zaterdag – met behulp van het zogenoemde flitspuntenmodel. Dit model brengt de context en de onmiddellijke oorzaak – het incident of de incidenten – van rellen in een gemeenschappelijk kader samen.

Elke rel heeft haar voorgeschiedenis. De context van de Bossche rellen kenmerkt zich door algemene gevoelens van onrechtvaardigheid en ressentiment bij verschillende betrokken groepen of groeperingen. Deze gevoelens liggen ten grondslag aan een incubatieperiode. Dit is een periode waarin de relaties tussen de bevolking of groepen uit de bevolking en de politie geleidelijk onder druk komen te staan. Er kan mogelijk een spanningsperiode worden onderscheiden die neerkomt op een snelle verslechtering van de onderlinge verhoudingen.

De context van de Bossche rellen heeft meer gedaantes dan onrechtgevoelens of ressentiment. Er bestaat gedurende de drie dagen van rellen een gelegenheidsstructuur voor ongeregelheden.

De context

De context van de rellen wordt primair gevormd door de vriendengroep van Pierre Bouleij en door het stadsdeel dat vanaf zaterdagavond strijdtoneel is: de Graafsewijk, en meer in het bijzonder het gebied de Bartjes. De Bartjes is dus niet alleen een sociale context, maar vooral ook de – geschikte – fysieke context. De Bartjes is een primaire, maar niet de enige sociale buurtcontext van de relavonden: de opgepakte relschoppers komen ook uit andere delen van ‘s-Hertogenbosch en uit de omgeving van deze stad. De Graafseweg scheidt de Graafsewijk in een noordelijk en zuidelijk deel. Deze delen hebben in zekere mate een eigen karakter, ook al overschrijden sociale banden en familiebanden deze fysieke grens wel degelijk.³⁸

De vriendenkring van Bouleij is in feite een deel van de harde kern van de supporters van FC Den Bosch, die weer grotendeels een onderdeel vormt van de niet-officiële supportersvereniging FCDB. Deze vereniging is een afscheiding van de al langer bestaande vereniging. FCDB is tot stand gekomen uit de onvrede over het vermeende inactieve en saaie karakter van de officiële vereniging. FCDB is in de zomer van 2000 opgericht en heeft de oude vereniging wat ledental betreft inmiddels voorbijgestreefd: ze telt ongeveer 500 leden.³⁹

Het ressentiment tegen de politie en overheid ligt besloten in het sociale leven van de vriendenkring van Bouleij, en daarmee van prominente leden van de harde kern van FC Den Bosch. Hetzelfde geldt voor groepen en groeperingen in verschillende Bossche achterstandsgebieden, waaronder de Bartjes. Het ressentiment van vrienden en harde kern slaat door flitspunten op zaterdag – primair door het schietincident - om in woede. Het loopt uit op herhaaldelijk collectief geweldsgebruik. Hierbij speelt een rol dat het in deze subcultuur gebruikelijk is om bij conflictbeslechting geweld te gebruiken: in het voetballeven, maar ook daarbuiten. De sociale code van de vriendenkring vraagt om een collectieve reactie, zo nodig fysiek, als groepsleden daaraan behoefte hebben.⁴⁰

De Bartjes is een echte volksbuurt met een relatief hoge sociale cohesie: veel bewoners wonen er al lang, er zijn veel familiebanden en de betrokkenheid bij het wel en wee in de buurt is groot.⁴¹ Dit geldt ook voor het territoriale bewustzijn: het gevoel dat het buitengebied – de straat - deel uitmaakt van het sociale leven en dat de sociale controle zich uitstrekt tot op de straat en de daarop werkende street-level functionarissen. Dit laatste komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in olopjes die al snel ontstaan als de politie optreedt in het publieke domein in de Bartjes. Bewoners bemoeien zich er geregeld mee en schikken zich zeker niet zomaar naar de lijn van politiefunctionarissen.⁴² Wie in de Bartjes woont, beschouwt het publieke domein vaak deels als semi-privaat domein.⁴³ De buurtgebondenheid van het sociale leven in de Bartjes gaat samen met geslotenheid en met ‘soms onwenselijke sociale controle’.⁴⁴ Bartjesbewoners klagen niet erg over criminaliteit en overlast.⁴⁵

In de Bartjes maken verbaal en fysiek geweld deel uit van de informele sociale controle. Dit geldt ook voor het dreigen met geweld en voor intimidatie. De wijk is gewend aan geweld. Ook geweldsgebruik of geweldsdreiging tegenover de politie komt voor.⁴⁶

Deze patronen komen ook voor in enkele andere sociaal kwetsbare Bossche buurten. De Graafsebuurt Zuid scoort in een vergelijkend onderzoek weliswaar slecht in de categorie sociale kenmerken, maar er zijn drie buurten die (nog) slechter scoren: de Hofstad, de Hinthamerpoort en de Bossche Pad.⁴⁷ De Graafsebuurt Noord scoort redelijk en is een goede middenmoter. De sociaal-economische bevolkingskenmerken van zuid en noord zijn matig. Negen Bossche buurten scoren slecht. De Muziekinstrumentenbuurt, waarin de Trompet ligt, is een van deze negen buurten.

De Graafsebuurt Noord en Zuid scoren ook wat wonen betreft matig: in deze categorie scoren maar liefst 18 Bossche buurten slecht. Dit neemt niet weg dat juist de bebouwing wordt gezien als een rem op de toekomstontwikkeling van de Graafsebuurt: de Bartjes Noord in het bijzonder. De bebouwing is daar homogeen en vooroorlogs. De bebouwingsdichtheid in de Bartjes is opmerkelijk hoog en het ontbreekt er aan duidelijke verbindingssassen.⁴⁸

Wat veiligheid betreft scoort de Graafsebuurt Noord slecht in het vergelijkend onderzoek en Zuid matig. Dit neemt niet weg dat respondenten benadrukken dat juist wat criminaliteit betreft de Bartjes zorgwekkende kwalitatieve kenmerken heeft die moeilijk vallen te meten.⁴⁹ In de Bartjes hebben criminele infrastructuren wortel geschoten. Het betreft onder andere drugsinfrastructuren en sociale verbanden van criminelen die onder andere overvallen plegen.⁵⁰ Uiteraard maakt dit niet elke Bartjesbewoner crimineel of verdacht, maar het zal een bewoner niet snel ontgaan. De financiering van de lokale horeca roept bezorgde vragen op bij de politie.⁵¹ Sommige woningen in de Bartjes zijn grondig beveiligd. Er bestaan criminele ruilrelaties in de Bartjes: katvangers accepteren bijvoorbeeld een hennepkwekerij of een illegale opslag in hun woning.⁵²

De Graafsewijk heeft ook een aantal unieke kenmerken die zijn gerelateerd aan voetbalgeweld. De wijk, in het bijzonder 't Huukske, is een verzamelplaats voor risicosupporters. De supportersvereniging FCDB zetelt en vergadert daar. Het voetbalgeweld in 's-Hertogenbosch concentreert zich op en nabij enkele kruispunten. Die liggen in het verlengde van de Graafseweg, vlakbij het voetbalstadion.⁵³ De voetbalcontext, waaronder voetbalgeweld, is voor jongeren en supporters een reden om op riskante dagen naar deze buurt te trekken.⁵⁴ Het strijdtoneel van de drie relavonden is meer richting het centrum gesitueerd dan het gangbare voetbalgeweld. Maar toch tekenen zich op deze avonden wel vergelijkbare patronen af: Bosschenaren zoeken het potentiële strijdtoneel in dit deel van de stad op.

Incubatie en spanning

Uit gemeentelijke stukken en andere rapportages blijkt dat in de Bartjes sociale en ruimtelijke problemen met elkaar zijn verweven.⁵⁵ Er zijn verschillende projecten en activiteiten om de sociale problemen aan te pakken, onder andere van de kant van de stichting Divers en van het opbouwwerk. Het uitblijven van ruimtelijke vernieuwing in met name Bartjes Noord is een bron van stagnatie en achteruitgang. De paradox is dat ook juist het voornemen om hier door middel van sloop en nieuwbouw wat aan te doen een bron van ongenoegen is. Op vrijdag 15 december, dus een dag voor het schietincident, worden de bouwplannen op een bijeenkomst uitgelegd aan bewoners. De buurtcoördinator is aanwezig om kennis op te doen. Maar ook omdat de organisatoren aanwezigheid van de politie op prijs stellen vanwege te verwachten kritiek en emoties.⁵⁶ De bijeenkomst verloopt tamelijk ordelijk. Mededelingen over forse huurstijgingen en over koophuizen van ongeveer 3,5 ton komen wel hard aan: het leidt tot wanhopige opmerkingen en extreme stemadviezen.⁵⁷ Goed ingevoerde politiemensen denken dat het ongenoegen over de bouwplannen heeft meegelift in de rellen van zondag.⁵⁸

De recente komst van FCDB naar 't Huukske is onder bewoners een steen des aanstoots. Ze hebben overlast voorspeld, en daarover is ook geregeld geklaagd: geschreeuw en het gooien met glaswerk en flesjes. Het café staat bekend om het rauwe en gewelddadige klimaat.⁵⁹

De politie pakt sinds enkele jaren de hennepkwekerijen in de Bartjes strenger aan dan in de periode daarvoor. Deze beleidsaanscherping heeft kwaad bloed gezet. Dit komt door het functionele karakter van deze misdaad en door de verstoringen in de criminele ruilrelaties. Vooral de zolders in de buurt zijn een geliefde locatie voor

illegale kwekerijen. Buurtbewoners maken de politie het verwijt dat kwekerijen in andere Brabantse gemeenten niet of minder streng zouden worden aangepakt.⁶⁰

De oprichting van FCDB komt voort uit spanningen onder supporters: in het bijzonder uit de afkeer die FCDB'ers van het eerste uur met het functioneren van de officiële supportersvereniging. Deze vereniging vertrekt in maart 2000 vanaf een geheim bedoelde locatie in Zaltbommel naar een uitwedstrijd (AZ – FC Den Bosch). Het is de bedoeling dat de harde kern niet meereist, vanwege allerhande problemen in dit voetbalseizoen (FC Den Bosch eindigt als laatste in de eredivisie). De harde kern pikt dit niet, achterhaalt de locatie van vertrek en komt – met Pierre Bouleij in de gelederen – verhaal halen. De twee supportersverenigingen staan op gespannen voet met elkaar. Het kader van de officiële supportersvereniging voelt zich bedreigd en geïntimideerd.

Naast deze patronen in de Bartjes, beleven bewoners van de Trompet een reeks incidenten waardoor de onderlinge spanning, of die met de politie, oploopt. We beschrijven die als onderdeel van het flitspunt.

De flitspunten

In het internationale onderzoek van ongeregeldheden en rellen wordt veel werk gemaakt van de zogeheten flitspuntentheorie. Die theorie probeert de relatie tussen incidenten en daarop volgende ongeregeldheden en rellen aan te geven.⁶¹ Wij hebben in eerder onderzoek deze theorie benut en het flitspunt als concept in een aantal kenmerken gesystematiseerd.⁶²

In ons onderzoek van de Bossche ongeregeldheden zijn wij de volgende koppelingen op het spoor gekomen: het schietincident in de Trompet als vrijwel modelmatig flitspunt en de aanscherpende werking van het wedstrijdverbod.

Flitspunten zijn incidenten die voldoen aan de volgende, samenhangende, kenmerken:

1. het incident wordt voorafgegaan door een of meerdere incidenten;
2. de politie krijgt klachten van bewoners of het publiek over het gedrag van andere bewoners of juist van mensen buiten de buurt;
3. de politie reageert op de klachten met specifiek optreden;
4. zowel degenen tegen wie de politie optreedt, als ook omstanders vinden dat de politie grof optreedt;
5. de politie voelt zich op haar beurt geprovoceerd of zelfs bedreigd;
6. pogingen om de gemoederen tot bedaren te brengen werken in de hectiek van het moment averechts;
7. de hectiek wordt vergroot door de vrijwel onmiddellijke aanwezigheid van media, die alleen al door aanwezig te zijn, de indruk bevestigen dat wat gebeurt, ongebruikelijk is en niet door de beugel kan;
8. er verspreiden zich informatie en geruchten die het politieoptreden ernstiger voorstellen dan het is geweest;
9. er zijn territoriale aanspraken in het geding.

Het dodelijk schietincident op zaterdagochtend 16 december 2000 is bij uitstek een flitspunt. Dit is het primaire flitspunt: geen rel-driedaagse zonder schietincident. Het

wedstrijdverbod op zaterdagmiddag wakkert, als tweede flitspunt, zo kort na en in de context van het schietincident, de woede in de groep rond Bouleij in hevige mate aan.

1. Voorafgaande incidenten: de burenvete op de Trompet

De forse ruzie die op 16 december 2001 op de Trompet ontstaat tussen bewoners van twee naast elkaar liggende panden, komt niet uit de lucht vallen. De bewoners van Trompet 76 verhuizen vanwege een vete met het gezin van Pierre Bouleij (Trompet 78). Zij wonen er betrekkelijk kort; ze zijn er in de zomer van 1999 komen wonen. De relatie tussen de twee gezinnen is aanvankelijk goed. Maar dat verandert allengs, in eerste instantie door spanningen en ruzies tussen de twee vrouwen. Het blijft niet bij een klassieke burenruzie, zoals vrijwel elke woonwijk die kent. Het blijft evenmin bij een 'platte' burenruzie die in zekere zin past bij de aard van de achterstandswijk (Hambaken) en -buurt (Muziekinstrumentenbuurt). Bij zo'n ruzie passen grove beledigingen, dreigementen en soms een klap.

De ruzie groeit uit tot een vete die geregeld gepaard gaat met geweld. De bewoners van nummer 76 worden ronduit bang van hun burens, in het bijzonder van het zeer sterke gezinshoofd en zijn vriendenkring. Pierre Bouleij is een meer dan verdienstelijk amateur-bokser geweest (hij was ooit kampioen van Zuid-Nederland). Hij kan zeer boos worden en bij ruzies of incidenten maakt hij gebruik van zijn fysieke kracht.

Op 9 november 2000 loopt een geschil tussen '76' en '78' uit de hand. Pierre Bouleij geeft de buurvrouw een duw en gooit een stuk hout door het raam van pand 76. Er wordt naar aanleiding van deze gebeurtenissen besloten tot een zogenoemde spoedverhuizing van de bewoners van dit pand. Ze duiken tot aan de verhuizing - op zaterdag 16 december 2000 - onder. Op die dag verschijnen ze in het gezelschap van uit de kluiten gewassen familieleden op de Trompet. Er vallen woorden tussen dit gezelschap en het gezin van Pierre Bouleij die zich geprovoceerd voelt. Dit is de opmaat tot het alarmeren van de politie die vervolgens politie-eenheden naar de Trompet stuurt. Pierre Bouleij is ook voor politiemensen geen onbeschreven blad en evenmin een 'ongevaarlijke klant'. Hij is betrokken geweest bij eerdere incidenten.

2. Klachten van bewoners of het publiek: de vrees 'op 76'

Er zijn klachten van de bewoners van Trompet 76 over het bedreigende en soms gewelddadige gedrag van hun buurman. De klachten zijn terug te voeren tot een vete tussen burens. Het is voor de politie of overheidsinstanties bijna onmogelijk hier een oplossing voor te vinden. De gebeurtenissen op 9 november 2000 nopen tot de ultieme oplossing bij niet-oplosbare conflicten tussen mensen die elkaar dagelijks tegen het lijf (kunnen) lopen: het aandringen op en organiseren van een verhuizing.

3. De politie reageert met specifiek optreden: de afspraak op locatie

De ervaringen van de politie met Pierre Bouleij zijn vastgelegd in een zogeheten Afspraak op locatie (AOL). Als de politie-eenheden op zaterdagochtend 16 december 2000 op weg zijn naar de Trompet, zegt de meldkamer over hem: 'geen politievriend, onberekenbaar en voormalig bokser'. Er gaan twee politie-eenheden naar de Trompet:

een van deze eenheden stelt zich om de hoek op en luistert hoe het eraan toegaat. Dit is een gebruikelijke politiestrategie bij riskante meldingen.⁶³ Er zijn na de eerste confrontatie en problemen al vrij snel drie politie-eenheden in actie op de Trompet.

4. Degenen tegen wie de politie optreedt, vinden dat de politie grof optreedt

Zaterdagochtend 16 december wordt Pierre Bouleij doodgeschoten. Het slachtoffer wordt naar het ziekenhuis gebracht, waar ook familie en vrienden naartoe gaan. Het staat voor hen vast dat Pierre vermoord is door de politie. De diepe afkeer van deze mensen tegenover de politie ontvlamt door het schietincident: elke politiefunctionaris is dader en vijand. De emoties lopen hoog op in het ziekenhuis. Het zet kwaad bloed bij familie en vrienden als ze ook in het ziekenhuis op agenten stuiten.

Mevrouw Bouleij wordt door familie en bekenden opgevangen en gaat in de middag naar café 't Huukske. Ze treft met vrienden voorbereidingen om Pierre door middel van een minuut stilte te herdenken bij de wedstrijd die FC Den Bosch die avond tegen VVV speelt.

Het wedstrijdverbod wakkert de woede bij de groep rond Bouleij hevig aan. Het maakt overduidelijk dat er twee gescheiden werelden zijn. De burgemeester verbiedt de wedstrijd niet alleen uit vrees voor rellen, maar ook uit piëteit met de nabestaanden van Pierre Bouleij. Maar deze nabestaanden, en zeker de naaste vrienden van Pierre, zijn echter juist woedend: eerst wordt Pierre 'vermoord', vervolgens bezet de politie het huis van Pierre en dan wordt hun ook nog eens de mogelijkheid ontnomen om op de door hen gewenste wijze Pierre te herdenken. Ze zijn niet alleen woedend - ze weten nu ook niet meer waar ze naartoe moeten gaan. Ze besluiten naar het stadhuis te gaan om verhaal te halen bij de burgemeester en om de politie uit te dagen.⁶⁴ Ze starten een stille tocht. Het staat voor betrokkenen bij voorbaat vast dat deze tocht niet stil zal zijn, maar rancuneus en gewelddadig.⁶⁵

5. De politie voelt zich op haar beurt bedreigd: benauwde momenten op de Trompet

Op zaterdag 16 december voelen politiemensen zich tot twee keer toe in het nauw gedreven of bedreigd door de gang van zaken op de Trompet. De eerste gebeurtenissen - kort voor 09.30 uur - lopen uit op het schietincident; ze worden onderzocht door de Rijksrecherche.

Ongeveer drie uur later komen ongeveer 20 vrienden van Bouleij op de Trompet verhaal halen. Zij maken deel uit van de hardste kern van de hooligans van FC Den Bosch. Hun komst heeft echter niet met voetbal van doen. Ze komen omdat ze woedend zijn op de politie. Ze zijn door middel van een belcircuit op de hoogte gesteld van de dood van Pierre Bouleij. Als ze horen van het schietincident, komen ze bij elkaar bij de woning van Pierre's vriend in de Graafsewijk. Hij is ooggetuige geweest van het schietincident. Het is voor de vrienden bijna vanzelfsprekend dat ze naar de Trompet gaan om verhaal te halen.⁶⁶ Ze begrijpen dat daar politie aanwezig is. Het gezelschap gaat gezamenlijk naar de Trompet; ze stuiten daar op ongeveer 12 politiemensen die de locatie bewaken. Het technisch onderzoek in de woning is dan in volle gang.

De vrienden die verhaal komen halen stappen uit hun auto's. Ze kijken kort de kat uit de boom. De buurtcoördinator van de Graafsewijk spreekt nog even met hen. Meteen daarna belagen de meesten uit de groep de politiemensen. Ze bekogelen de

agenten met allerlei spullen; de huisraad van de verhuizende burens is voor hen welkome munitie. Er wordt onder andere gegooid met een beeldscherm en met planken waarin nog spijkers zitten. Er raken politiemensen gewond. De rechter-commissaris wordt op een nare plek door een paal geraakt. De bewoners van pand 76 zijn nog op de Trompet en vluchten snel hun woning in; zij zijn echter geen doelwit. De politiemensen worden achteruit gedreven en vormen een halve cirkel rond het pand Trompet 78. Wegvluchten is geen optie, omdat in het pand - ook ongewapende - politiemensen aanwezig zijn.⁶⁷ De politiemensen grijpen naar de korte wapenstok, maar dat helpt niet. Ze gebruiken ook pepperspray. Het geweld tegen de politie is kort en heftig. De geweldplegers trekken zich dan ineens terug en vertrekken vrij snel.⁶⁸ Ze begrijpen kennelijk dat er politieassistentie onderweg is. De politie heeft dan inderdaad al om 'assistentie collega' gevraagd. Dit is het zwaarst mogelijke assistentieverzoek dat een politieagent kan doen. Er komen vanuit de hele politieregio politiewagens naar de Trompet.

6. Geen geslaagde pogingen om de gemoederen te bedaren: afzijdigheid en ressentiment

Als om ongeveer 12.30 uur de vrienden van Bouleij op de Trompet verschijnen, bemiddelt de buurtcoördinator van de Graafsewijk. Hij wijst hen erop dat het onderzoek niet door het korps Brabant-Noord wordt uitgevoerd en dat het afschermen van het pand nodig is om een gedegen onderzoek mogelijk te maken. De buurtcoördinator heeft kort na het schietincident al kort contact gehad met de vriend die daarbij aanwezig is. De buurtcoördinator proeft bij deze man een dubbelhartige stemming. Hij wil verhaal halen en heeft een rol gespeeld bij de mobilisatie van de groep, maar hij probeert ook de groep tot kalmte te manen.⁶⁹ Dit kan het geweldsgebruik tegen de politie niet voorkomen.

De voetbalcoördinator voelt aan dat de vriendenkring - tevens supporterskern - woedend is op de politie en blijft juist daarom weg van de Trompet. Hij wil zijn contacten met deze personen niet op het spel zetten.⁷⁰

Familie en vrienden van Pierre Bouleij raken in het ziekenhuis in conflict met de politie. De familie trekt zich daarna terug. Nadat vrienden van Bouleij op de Trompet de confrontatie hebben gezocht met de politie, zijn ze eerder gezochte verdachten dan potentiële bemiddelaars.

Tot aan de tocht vanuit 't Huukske komt er geen bemiddeling meer van de grond. In de dagen daarna is er wel geregeld contact tussen de familie en de autoriteiten; onder andere over de begrafenis van Bouleij.

7. Verhoogde hectiek door aanwezige media: nog niet op de Trompet

Er zijn geen media aanwezig bij of kort na het schietincident, en evenmin bij de ongeregelde heden aan het begin van de middag. Ruim een uur na deze ongeregelde heden arriveert per fiets een journalist van het Brabants Dagblad op de Trompet. De media - niet alleen regionaal, maar ook landelijk - besteden aandacht aan het wedstrijdverbod en zijn zichtbaar aanwezig op de relavonden. Vooral op de maandagavond zijn er relatief veel media aanwezig; politiemensen schatten dat er op bepaalde momenten meer journalisten zijn dan relschoppers. Op de relavonden leidt de aandacht van de media niet zozeer tot hectiek. Ze bevestigt veeleer de indruk van potentiële relschoppers en nieuwsgierigen dat zij in de Graafsewijk moeten zijn.

De gebeurtenissen op de Trompet, het schietincident voorop, krijgen in retrospect veel aandacht van de media: beschrijvingen van feiten en gebeurtenissen, opiniestukken, redactionelen, achtergrondartikelen en reportages.

8. Geruchten die het politieoptreden ernstiger voorstellen dan het is geweest: 'moord'

Na het schietincident op de Trompet verzamelen vrienden van Bouleij zich in de woning van een van hen, in de Graafsewijk. De verhalen over de gebeurtenissen gaan als een lopend vuurtje door de vriendenkring. Het is voor hen, en voor hun omgeving, vanzelfsprekend dat zij bij elkaar komen: wie een van hen te grazen neemt, krijgt zo nodig onmiddellijk te maken met de hele groep.⁷¹ Als de vrouw van een vriend van Pierre Bouleij hoort wat er is gebeurd, begrijpt ze dat (ook) haar man er woedend op af zal gaan. Ze neemt hem in bescherming door hem expres niet op de hoogte te stellen van de dood van Pierre.⁷² Alleen al het kale feit dat een politieman hun vriend heeft doodgeschoten maakt hen boos; dit grijpt mede terug op de lange reeks van grote en kleine aanvaringen die de meeste van hen hebben gehad met politie en justitie. Hier komt dan nog eens een ooggetuigenverslag bij, waaraan de conclusie wordt verbonden dat Pierre is vermoord.⁷³ Deze mobilisatie, geruchten en conclusie zijn de opmaat tot het geweld tegen de politie op de Trompet.

Het verhaal dat Pierre Bouleij in koelen bloede is vermoord door de politie, doet zaterdag ook al snel de ronde onder supporters die niet tot de directe vriendenkring van Bouleij kunnen worden gerekend.⁷⁴ Het verhaal doet mond op mond de ronde, zeker in en nabij 't Huukske onder supporters. Via het mobiele telefoon- en berichtencircuit worden de verhalen en geruchten doorverteld.

9. Territoriale aanspraken: politie in de woning; niet naar De Vliert, wel naar het stadhuis

De woning van de familie Bouleij wordt een onderzoeksobject van de politie; de recherche voert er een technisch onderzoek uit en politiemensen schermen het huis af. In de ogen van familie en nabestaanden wordt het huis van Pierre min of meer in bezit genomen door zijn vijanden. In het ziekenhuis hadden zij kort daarvoor het advies gekregen naar huis te gaan, omdat dat een vertrouwde en geschikte plek is voor rouw.⁷⁵ Nabestaanden en vrienden van Pierre Bouleij zoeken hun heil elders. Familieleden keren nog een keer terug op de Trompet, onder andere om wat spullen op te halen. De vriendenkring zoekt later op de Trompet de confrontatie met de politie.

Zaterdag 16 december is voor de groep rond Bouleij, zeker voor zijn vrienden, ook een wedstrijddag. Nabestaanden kunnen die middag niet in het eigen huis terecht, maar bereiden met anderen een herdenking voor. Ze willen een minuut stilte in acht nemen in De Vliert, het stadion van FC Den Bosch. Ze willen zo rouwen op een plaats die Pierre lief was; op eigen terrein. Het wedstrijdverbod is een streep door deze rekening. Het besluit maakt duidelijk dat de autoriteiten, de burgemeester voorop, nu ook op dit territorium hun gezag laten gelden. De Vliert is voor familie en vrienden de vanzelfsprekende locatie voor leedverwerking.⁷⁶ Het verbod roept territoriale aanspraken op: de vrienden en andere supporters mogen van de burgemeester niet naar De Vliert en besluiten juist daarom om hem, het stadhuis en de politie op te zoeken.⁷⁷

2.3 De Bossche gelegenheidsstructuur

Er bestaat vanaf zaterdag 16 december tot dinsdag 19 december een gelegenheidsstructuur voor de rellen. Deze gelegenheidsstructuur combineert permanente met tijdelijke en onmiddellijke ingrediënten. De driehoek drukt vanaf dinsdag met stevige maatregelen de tijdelijke gelegenheidsstructuur de kop in. Ook vanuit de bevolking komen er krachten op die de gelegenheidsstructuur helpen afbreken.

1. Een geschikte wijk

De Graafsewijk is voor relschoppers een geschikt strijdtoneel. Er komen tal van zijstraten uit op de centraal gelegen Graafseweg. De wijk telt veel nauwe straten, steegjes en brandgangen. Onder gewone omstandigheden slagen jongeren er in deze wijk wel eens in om per scooter aan de politie te ontsnappen.⁷⁸ De relschoppers stemmen hun strategie af op de infrastructuur van de wijk: dat is voor hen veel gemakkelijker dan voor de politie. Ze smijten allerhande projectielen naar de politie: vaak tijdens een uitval of vanaf een locatie waarvandaan de politie het niet of niet zo sterk verwacht. Zo nodig trekken ze weer snel de wijk in. De combinatie van infrastructuur en drukte op straat – naast relschoppers ook kijkers – biedt riante mogelijkheden om uit de greep van de politie te blijven. De rel-munitie, waaronder stenen en molotovcocktails, wordt opgeslagen en bewaakt in brandgangen.

De rellen hebben plaats na het vallen van de duisternis. Het zicht is daarom slecht, zeker in de nauwe straten en in de brandgangen. De helikopter wordt ingezet om het strijdtoneel te verlichten, maar die kan natuurlijk niet een hele wijk in het licht zetten. De mobiele eenheden gebruiken op zaterdag en zondag traangas en ze dragen daarom gasmaskers; deze maskers zijn een extra belemmering voor hun zicht.⁷⁹

De mobiele eenheden en aanhoudingseenheden lopen in de nauwe straten en steegjes grote risico's. Ze kunnen niet alleen zelf gewond raken, maar ze kunnen ook relschoppers, kijkers of toch ook toevallige passanten verwonden. In dat geval wordt een hoge prijs betaald: slachtoffers en forse kritiek op politie en bevoegd gezag. De driehoek realiseert zich dit heel goed.⁸⁰ Het is een reden om zondagavond het aanvalsplan niet goed te keuren. Het ligt ook ten grondslag aan de deëscalatiestrategie op maandag. Politiecommandanten schatten dat er ongeveer tien pelotons mobiele eenheden nodig zijn om relschoppers in de Graafsewijk in te kunnen sluiten.

De wijk kent ook enkele publieke symbolen die het moeten ontgelden: het in aanbouw zijnde scholencomplex aan de Graafseweg en het multifunctionele gebouw aan het Muntelbolwerk. De relschoppers tonen zich ook op andere momenten en plaatsen selectief in hun vernielzucht: er worden ruiten ingegooid van het stadhuis, er is gedreigd met vernielingen van de prive-woning van de burgemeester en het hoofdbureau van de politie.

2. Tijd en mobiliteit

De relschoppers en toekijkers beschikken over voldoende tijd en ruimte om op het strijdtoneel aanwezig te zijn. Het schietincident heeft plaats op een zaterdag: voor veel mensen een vrije dag. Het is bovendien een wedstrijddag: er staat een avondwedstrijd voor FC Den Bosch op het programma. Het is dan voor supporters, waaronder de risicosupporters, op zo'n zaterdagmiddag hoe dan ook tijd om zich te verzamelen in de Graafsewijk, onder andere in 't Huukske. Door het wedstrijdverbod ontstaat er een gat in hun vrijetijdsagenda: ze hoeven of kunnen die avond niet meer naar het stadion. Het vermaak in het voetbalstadion maakt voor een deel van de risicosupporters plaats voor rel-vertier: ze observeren de rellen of ze nemen eraan deel.

Zondag is uiteraard ook een vrije dag. Er komen weer risicosupporters bij elkaar in 't Huukske. Volgens een schatting zijn dat er al vroeg in de middag ruim honderd.⁸¹ Ze hebben dan nog lang niet de bedoeling weer naar huis te gaan: sommigen treffen gerichte voorbereidingen voor nieuwe rellen.⁸² De rellen van de avond ervoor zijn in heel 's-Hertogenbosch het verhaal van de dag.⁸³ Op rellen beluste mensen uit 's-Hertogenbosch en omgeving, trekken naar de Graafsewijk als ze berichten horen over samenscholingen. De mobiliteit is geen probleem; ze kunnen lopen of beschikken over scooter of auto.

De driehoek rekent erop dat hevige rellen op maandag mede worden voorkomen doordat er op wekdagen minder tijd en interesse is voor rellen. Deze factor speelt een rol. Vooral supporters, waaronder de vrienden van Bouleij, vinden dat het maandag tijd is om de rellen te staken. Op maandag is het voor jongeren echter nog niet gedaan. Scholieren zien elkaar die dag weer op school, en op scholen doen er allerhande verhalen de ronde over de rellen.⁸⁴

3. Beschikbare rel-middelen

Op de Trompet delen enkele geweldsplegers zaterdagmiddag klappen en schoppen uit aan politiemensen.⁸⁵ Tijdens de rellen in de Graafsewijk bewaren de relschoppers wat meer fysieke afstand tot de politie. Ze bekogelen de politie met allerlei munitie, zoals stenen, hout, tegels, molotovcocktails en benzinebommen. Deze rel-middelen zijn in ruime mate voorhanden. Er worden stukken straat open gebroken en stenen in stukken gebroken, zodat ze naar de politie kunnen worden gegooid. Er wordt bouw materiaal gegraaid (vooral bij een in aanbouw zijnde school) en naar de politie gesmeten. Het materiaal wordt ook benut om barricades op te werpen, die in brand worden gestoken met benzine. De benzine wordt gekocht bij een nabij gelegen benzinstation. Op zondagavond wordt onder relschoppers een geldinzamelingsactie gehouden om in lege colaflessen benzine te kunnen kopen.⁸⁶ De relschoppers leggen ook een munitievoorraad aan. Er worden molotovcocktails gefabriceerd en opgeslagen in brandgangen in de Graafsewijk.

Er komen bij de politie berichten binnen over mogelijk vuurwapengebruik tegen de politie, en over het mogelijk werpen van handgranaten. Er zijn bij de rellen mensen op de been geweest die over dergelijke wapens kunnen beschikken.⁸⁷ Er is tijdens de rellen (waarschijnlijk) in de lucht geschoten.

Veel relschoppers dragen een bivakmuts, waarin louter mond en oogaten zijn uitgesneden. Dit is, motorrijders daargelaten, geen gangbaar kledingstuk. Politiemensen

denken dat vooral lieden die het nodige op hun kerfstok hebben, dergelijke mutsen bezitten.⁸⁸ Een goede vriend van Pierre neemt zijn bivakmuts zondag rond 17.00 uur mee naar de Graafsewijk: hij is er zeker van dat er weer hevige rellen uit zullen breken. Wie geen bivakmuts bezit of zijn exemplaar thuis heeft laten liggen, hoeft niet lijdzaam toe te zien. Een venter verkoopt namelijk op zaterdagavond in de Graafsewijk, ter hoogte van de Wilgenstraat, bivakmutsen. Hij heeft een grote stapel mutsen bij zich en verkoopt ze voor 25 gulden per stuk.⁸⁹

4. Een anoniem gevoel

Een bivakmuts maakt anoniem. Dat bemoeilijkt de identificatie en een daarop gebaseerde aanhouding. Het is op zaterdagavond reden een noodbevel op te stellen en er ook later tegen op te treden. Als de tegenstanders onherkenbaar zijn, valt een belangrijk politiewapen weg: het kennen, herkennen en gekend worden. Dit laatste is belangrijk: als de andere kant weet dat ze zal worden herkend, bindt ze mogelijk in.⁹⁰

Het anonieme gevoel van individuen in een grote groep of in een menigte is een klassieke oorzaak van heftig collectief geweldsgebruik. Als personen zich anoniem voelen en geweldsgebruik om zich heen zien, neemt de kans toe dat ze dit geweld imiteren.⁹¹ Zelfselectie leidt ertoe dat relbeluste en sensatiezoekende lieden tijdens de rellen in de Graafsewijk zijn. Ze zien dat er stenen worden gegooid, en ze willen vervolgens ook meedoen.⁹² Mensen zijn dan niet aanspreekbaar en de behoefte om een ander aan te spreken neemt af.

5. Drank en drugs

We beschikken niet over harde gegevens over de mate waarin relschoppers dronken, gedrogeerd of dronken-en-gedrogeerd zijn geweest tijdens de relavonden. Er zijn wel gedrogeerde relschoppers gezien.⁹³ Er wordt gewezen op het gangbare ruimhartige gebruik van alcohol en drugs, met name cocaïne, binnen de harde kern. En op het feit dat vooral het drankgebruik normaliter toch al hoog is in het Bossche jongerenleven en uitgaansleven.⁹⁴ We dienen echter een slag om de arm te houden over de betekenis van drank en drugs bij de Bossche rellen.

6. Gemediatiseerde rellen

De uitgebreide media-aandacht werkt in de hand dat er in 's-Hertogenbosch en omgeving veel verhalen de ronde doen over de aard, het verloop en de toedracht van de rellen. Sommigen gaan als reltoeristen een kijkje nemen. Anderen zijn meer relbelust en gaan kijken of er voor hen wat te halen valt.⁹⁵ Live verslagen van de rellen op zaterdagavond zijn voor groepen Bosschenaren aanleiding elkaar te bellen en naar de Graafsewijk te trekken. Daarnaast is de massale media-aanwezigheid ook een voorbode, en mogelijk in de ogen van sommigen een uitnodiging, voor rellen. Dit is zeker het geval op maandagavond.

7. Politietop en bevoegd gezag: situatiegebonden terughoudendheid

Een combinatie van factoren legt beperkingen op aan de politietop en het bevoegd gezag: de infrastructuur van de Graafsewijk; het ongekend heftige collectief geweld tegen de politie; de hit and run-strategie onder de relschoppers; en de relatief beperkte omvang van de politiemacht die onmiddellijk inzetbaar is bij aanvang van de drie relavonden. De driehoek wil zoveel mogelijk aanhoudingen verrichten en er bestaat, zeker op zondag, de wens om door te pakken.

Maar de situatie dwingt de driehoek, en met haar uiteraard de commandanten op straat, tot terughoudendheid. De politie trekt zich op zaterdagavond tijdelijk terug; op zondagavond gaat een aanvalsplan niet door en wordt de daaruit voortkomende politieactie afgeblazen. De mobiele eenheden voeren veel korte charges uit. Ze blijven weg uit de zijstraten om te voorkomen dat ze daarvandaan in de rug kunnen worden aangevallen. De terughoudendheid blijft niet onopgemerkt bij relschoppers en het publiek.⁹⁶ Ze merken dat de politie op afstand blijft staan.⁹⁷ Op maandag maakt terughoudendheid in eerste aanleg deel uit van de deëscalatiestrategie.⁹⁸

Op dinsdag is overduidelijk dat de politie het op straat voor het zeggen heeft. Ze is massaal aanwezig. Het is voor potentiële relschoppers duidelijk dat er weinig valt te beleven aan het plegen van zichtbare delicten: aanhouding is dan nagenoeg verzekerd. Op dinsdagavond keert het publieke klimaat in de Bartjes zich ook tegen mogelijke relschoppers en tegen reltoeristen.

8. Het publieke toneel

De relschoppers opereren op alle drie avonden op een publiek toneel: er zijn veel hele en halve kijkers. Dit past bij de kijkcultuur in de Graafsewijk en in andere Bossche volkswijken, zoals bijvoorbeeld de Hambaken.⁹⁹ In deze cultuur is het gebruikelijk dat al snel een oploopje of oploop ontstaat, als de politie zichtbaar en 'interessant' interenieert in de wijk. De relavonden zijn uniek en trekken veel publiek aan.

Het publiek is gemêleerd. Sensatiezoekers en mensen die boos zijn op de politie, kijken met instemming naar de rellen of moedigen de relschoppers aan. De grens tussen kijker en relschopper is diffuus: geregeld pakt een ogenschijnlijke toeschouwer ineens een steen en werpt die naar de politie.¹⁰⁰

De Bossche rellen lopen voor bewoners van de Graafsewijk op een gegeven moment - zondag meer dan zaterdag en nog sterker op maandag - de spuigaten uit. Velen vinden dan dat burgemeester en politie er een eind aan moeten maken.¹⁰¹ Er wordt bedreigd met eigenrichting: geweldgebruik tegen de relschoppers. Buurtbewoners vertellen de politie dat Marokkaanse jongens de ruiten bij een kerk hebben ingegooid: ze dreigen een moskee, vlakbij het hoofdbureau van politie, in brand te steken.¹⁰²

Buurtbewoners laten politiemensen weten dat ze kennelijk gelijk hadden over het neerstrijken van FCDB in 't Huukske: ze vinden en vonden dat die supporters wegmoeten.¹⁰³ Dit betekent niet dat ze partij kiezen voor de politie. Het komt er eerder op neer dat ze politie en burgemeester verwijten maken, dan dat ze zich tegen de relschoppers keren.¹⁰⁴ Vrienden en familie van Pierre Bouleij vinden ook dat het op maandagavond genoeg is geweest. Mevrouw Bouleij roept de menigte op de rellen te staken en de broer van Pierre Bouleij doet enkele keren hetzelfde.¹⁰⁵

Noten

- ¹ Respondenten overig
- ² Respondent politie
- ³ Respondent overig; proces-verbaal
- ⁴ Respondent overig
- ⁵ Processen-verbaal; respondent justitie
- ⁶ Proces-verbaal; respondenten politie
- ⁷ Respondent overig
- ⁸ Respondent overig
- ⁹ COT-observaties
- ¹⁰ Proces-verbaal
- ¹¹ Proces-verbaal
- ¹² Respondenten politie
- ¹³ Respondent justitie; respondenten politie
- ¹⁴ Respondent politie
- ¹⁵ Respondent politie
- ¹⁶ Respondent politie
- ¹⁷ Respondent overig
- ¹⁸ Respondent overig
- ¹⁹ Politie-evaluatie, p.12
- ²⁰ COT-observaties
- ²¹ COT-observaties
- ²² COT-observaties
- ²³ Processen-verbaal
- ²⁴ Respondent overig
- ²⁵ Respondenten politie
- ²⁶ Respondent overig
- ²⁷ Respondenten politie
- ²⁸ Respondent bestuur
- ²⁹ Respondent politie; respondent bestuur
- ³⁰ Lijst recherche-onderzoek
- ³¹ Politie-evaluatie, p. 27
- ³² NPA-onderzoeksgroep, *Zicht op geweld in 's-Hertogenbosch: een onderzoek naar aard, omvang en aanpak van geweld in 's-Hertogenbosch*, te verschijnen
- ³³ Zie bijvoorbeeld COT, *Voetbal en geweld: onderzoek naar aanleiding van rellen en plunderingen bij een huldiging in Rotterdam (25 april 1999)*, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1999
- ³⁴ Politie-evaluatie, p. 28
- ³⁴ NPA-onderzoeksgroep, te verschijnen
- ³⁵ Proces-verbaal arrestant; respondent politie
- ³⁶ Respondent politie; processen-verbaal
- ³⁷ Respondent politie
- ³⁸ Respondent politie
- ³⁹ Respondent overig
- ⁴⁰ Proces-verbaal; respondent overig
- ⁴¹ Laagland advies, *Wijkbeschrijving en analyse*, Amersfoort, november 1999, p. 17
- ⁴² Respondent politie
- ⁴³ Respondent politie
- ⁴⁴ Laaglandadvies, *Wijkbeschrijving en analyse*, Amersfoort, november 1999, p. 17
- ⁴⁵ Laaglandadvies, *Wijkbeschrijving en analyse*, Amersfoort, november 1999, p. 17
- ⁴⁶ Respondent politie
- ⁴⁷ Gemeente 's-Hertogenbosch, *Buurten vergeleken 1999*, mei 1999
- ⁴⁸ Laaglandadvies, *Wijkbeschrijving en analyse*, Amersfoort, november 1999, p. 17
- ⁴⁹ Respondent politie
- ⁵⁰ Respondent politie
- ⁵¹ Respondent politie

- ⁵² Respondent politie
- ⁵³ Respondent politie
- ⁵⁴ Vgl. W.J.M. De Haan, S. Miedema, J.A. Nijboer, B. Bieleman, *Verhaal halen: een onderzoek naar achtergronden van de gebeurtenissen in de Oosterparkwijk in de nacht van 30 op 31 december 1997*, Rijksuniversiteit Groningen / Intraval, 1998
- ⁵⁵ Gemeente 's-Hertogenbosch, *Buurtten vergeleken* 1999; Laaglandadvies, *Wijkbeschrijving en analyse*, Amersfoort, november 1999
- ⁵⁶ Respondent politie
- ⁵⁷ Respondent politie
- ⁵⁸ Respondent politie
- ⁵⁹ Respondenten politie
- ⁶⁰ Respondent politie
- ⁶¹ D. Waddington, C. Critcher, *Flashpoints: studies in public disorder*, Routledge, London, 1989; COT, *Dynamics of disorder*, Elsevier, Den Haag, te verschijnen
- ⁶² COT, *Incident en ongeregelheden Amsterdam West, 23 april 1998: Marokkaanse jongeren, politie en bestuur*, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1998
- ⁶³ E.J. Van der Torre, *Politiewerk: politiestijlen, community policing, professionalisme*, Samsom, Alphen aan den Rijn, 2000
- ⁶⁴ Proces-verbaal; respondent overig
- ⁶⁵ Proces-verbaal; respondent overig
- ⁶⁶ Proces-verbaal
- ⁶⁷ Respondent politie
- ⁶⁸ Respondent politie
- ⁶⁹ Respondent politie
- ⁷⁰ Respondent politie
- ⁷¹ Respondenten overig; respondent politie
- ⁷² Respondent politie
- ⁷³ Respondent overig
- ⁷⁴ Proces-verbaal
- ⁷⁵ Respondent overig
- ⁷⁶ Respondenten overig
- ⁷⁷ Respondent overig
- ⁷⁸ Respondent politie
- ⁷⁹ Respondent politie
- ⁸⁰ Respondent bestuur; respondent justitie
- ⁸¹ Proces-verbaal
- ⁸² Proces-verbaal; dagjournaal 17 december
- ⁸³ COT-observaties
- ⁸⁴ Respondent overig
- ⁸⁵ Respondent politie
- ⁸⁶ Proces-verbaal
- ⁸⁷ Respondent politie
- ⁸⁸ Respondent politie
- ⁸⁹ Proces-verbaal.
- ⁹⁰ Zie: E.J. van der Torre en W.Ph. Stol, *Waardevolle Politieverhalen: politie en Marokkaanse jongens*, Elsevier, Den Haag, 2001
- ⁹¹ Vgl. P.G. Zimbardo, 'The human choice: individuation, reason and order versus deindividuation, impulse and chaos'. In: W.J. Arnold, D. Levine (red.), *Nebraska Symposium on motivation: 1969*, Lincoln, University of Nebraska Press, pp. 237-307; zie COT, *Voetbal en geweld; Onderzoek naar aanleiding van rellen en plunderingen in Rotterdam (25 april 1999)*, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1999
- ⁹² Proces-verbaal
- ⁹³ Respondenten overig
- ⁹⁴ Respondent bestuur
- ⁹⁵ Proces-verbaal
- ⁹⁶ Respondent overig

⁹⁷ Proces-verbaal

⁹⁸ Respondent bestuur

⁹⁹ Respondent politie

¹⁰⁰ Respondent politie; respondent overig

¹⁰¹ COT-observaties

¹⁰² Respondent politie

¹⁰³ Respondent politie

¹⁰⁴ De precieze opvattingen van wijkbewoners over de rellen zouden in kaart moeten worden gebracht door criminologisch onderzoek

¹⁰⁵ Respondent overig

Hoofdstuk 3 Interventies

Inleiding

In dit hoofdstuk komen interventies aan bod die zijn gericht op het beïnvloeden van het doen en laten van – mogelijke – relschoppers. Het relatieve belang van de interventies die worden beschreven loopt uiteen. We beschouwen het wedstrijdverbod, de bestuurlijke uitspraken over zelfverdediging, het terugtrekken van mobiele eenheden, het afwijzen van het aanvalsplan gevolgd door politieacties die na een kwartier moeten worden gestaakt en het principebesluit dat het afgelopen moet zijn als kritieke interventies.

We besteden geen aandacht aan de (politie)interventies van zaterdagochtend 16 december 2000 op de Trompet, omdat we niet willen treden in zaken die door de Rijksrecherche worden onderzocht.

3.1 Zaterdag 16 december 2000

Het wedstrijdverbod

Er wordt vanaf ongeveer 14.15 uur driehoeksoverleg gevoerd op het politiebureau aan de Vogelstraat, in de kamer van de districtschef.¹ In feite is de driehoek een combinatie van een voetbaldriehoek en een lokale gezagsdriehoek, aangevuld met de plaatsvervangend korpschef en enkele andere politiefunctionarissen.¹ Er zitten ongeveer zeven personen om tafel.

Onderweg van de Trompet naar de vergadering ontwikkelt de burgemeester een lichte voorkeur voor het laten spelen van de voetbalwedstrijd FC Den Bosch - VVV. Op die wijze kan eventueel tumult beperkt blijven tot de omgeving van het stadion.²

De plaatsvervangend korpschef en andere politiefunctionarissen verwachten dat het rond de wedstrijd uit de hand zal lopen.³ De districtschef en de Chef van Dienst hebben vlak voor de driehoek kort met elkaar overlegd. Zij zijn onder de indruk van de hevige geweldsuitbarsting op de Trompet. Op de Trompet zijn harde woorden geuit richting de politie. Er is onder andere bedreigd met wraak.⁴ Ze vrezen dat het bij de voetbalwedstrijd opnieuw tot een gewelddadig treffen komt tussen de politie en de harde kern van de supporters. De wedstrijd kan daarom naar hun mening het best worden afgelast.⁵

Tijdens het overleg taxeren de verschillende participanten de ontstane situatie. Hoewel niet iedereen zich direct uitspreekt voor een wedstrijdverbod, overheerst de opinie dat de wedstrijd beter niet kan doorgaan.⁶ In het recente verleden is een aantal keren overwogen risicowedstrijden te verbieden. Maar toch is telkens besloten tot het doorgaan van deze wedstrijden: onder het toezicht van extra politie.⁷ De situatie ligt voor de politie nu echter wezenlijk anders. Bij een voetbalwedstrijd dient de politie

¹ Gedurende het hele overleg zijn aanwezig: de burgemeester, de districtschef, de voetbalofficier, de chef van dienst en de plaatsvervangend korpschef.

rivaliserende supporters uit elkaar te houden. Het schietincident en de confrontatie op de Trompet zijn van een andere orde. De politie is partij. Het geweld keert zich op de Trompet direct tegen de politie. Bij de wedstrijd FC Den Bosch - VVV krijgt de politie niet te maken met een dreigende confrontatie tussen voetbalsupporters, maar dient zich voor te bereiden op geweld tegen de politie.

De intensiteit van de emoties en de openlijke geweldpleging op de Trompet waren en zijn harde signalen voor de driehoek.⁸ In de beleving van politieagenten hadden de geweldsplegers op de Trompet het overduidelijk op hen gemunt.⁹

De burgemeester maakt een rondje langs de aanwezigen. Hij vraagt om informatie. Informatie van de Criminele Inlichtingen Eenheid wekt en bevestigt de indruk dat het bij de wedstrijd tot een treffen zal komen tussen relschoppers en politie.¹⁰ De burgemeester heeft bij eerdere risicowedstrijden ervaren dat de politie goed op de hoogte is van bewegingen en gemoedstoestand van supporters. De burgemeester vraagt de plaatsvervangend korpschef om een eindadvies. Deze politiechef schat in dat de voetbalwedstrijd, met veel politie en publiek op de been, voor relschoppers het ideale schouwtoneel is voor een confrontatie. Indachtig het ressentiment tegen de politie adviseert hij de wedstrijd te verbieden.¹¹

De burgemeester besluit de wedstrijd te verbieden. De informatie wijst naar zijn mening op zekere rellen in en rondom het stadion. Door de wedstrijd te verbieden, kon die verwachte escalatie van geweld in ieder geval worden voorkomen.¹² Er wordt zo ook piëteit getoond tegenover nabestaanden.¹³ De ogenschijnlijke zekerheid van rellen in en rond het stadion, wordt volgens de burgemeester omgebogen in een onzekere situatie.¹⁴ Er zijn extra mobiele eenheden paraat voor als het in de stad uit de hand loopt.

De bestuurlijke uitspraken over zelfverdediging

Er wordt zaterdag aan het eind van de middag een persconferentie belegd waarin onder andere het wedstrijdverbod wordt toegelicht. Na afloop van de persconferentie staat de burgemeester - tussen 17.00 uur en 17.15 uur - journalisten te woord.¹⁵ De burgemeester neemt met betrekking tot het schietincident het woord 'noodweer' in de mond.¹⁶ Hij zegt dat de schietende agent zich heel erg bedreigd voelde.¹⁷

De burgemeester doet deze uitspraken omdat hij wil benadrukken dat het schietincident verband houdt met een burenruzie en geen vorm van voetbalgeweld is.¹⁸ Hij wil ook het beeld wegnemen dat de politie in koelen bloede iemand heeft doodgeschoten.¹⁹ Dit soort verhalen doen namelijk de ronde en hij vreest dat dit aanzet tot geweldsgebruik tegen de politie. Hij wil deze verhalen ontkrachten in de hoop dat daar een deëscalerend effect vanuit gaat.²⁰

Na het uit de hand lopen van de stille tocht vernemen vrienden van Pierre Bouleij, die hierbij voorop hebben gelopen, van de bestuurlijke uitspraken.²¹ Ze worden – zeker niet voor de eerste keer die dag - boos op de burgemeester, maar ze houden zich dan gedeisd.²²

Het gebruik van traangas

De sectiecommandant laat om ongeveer 20.15 uur de pelotonscommandant weten dat hij traangas wenst in te zetten. Dit is volgens de sectiecommandant nodig omdat de mobiele eenheden onder grote druk staan. De pelotonscommandant begrijpt dat de

situatie buitengewoon ernstig en exceptioneel is. Er is in 's-Hertogenbosch onder zijn regime als pelotonscommandant niet eerder traangas gebruikt.²³ Traangas wordt gezien als één van de laatste redmiddelen van de mobiele eenheden. Hij weet dat zijn sectiecommandant niet snel zal verzoeken om traangas als dit niet noodzakelijk is.²⁴

De pelotonscommandant legt het verzoek onmiddellijk neer bij de Operationeel Commandant, die het doorspeelt naar het Algemeen Commando. Voor traangasgebruik is expliciet vooraf toestemming nodig van het bevoegde gezag. Er komt niet direct toestemming.²⁵

De sectiecommandant vraagt herhaaldelijk of hij toestemming heeft traangas te gebruiken om de menigte te verspreiden. De pelotonscommandant maant de Operationeel Commandant tot spoed. Uiteindelijk, na weer een verzoek van de sectiecommandant, hakt de pelotonscommandant de knoop door. Hij geeft toestemming traangas te gebruiken.²⁶ Even later geeft de Operationeel Commandant door dat de burgemeester hiertoe toestemming heeft gegeven.²⁷

Het tijdelijk en gedeeltelijk terugtrekken van de mobiele eenheden

Na de eerste confrontaties tussen de politie en reischoppers op zaterdagavond, worden de mobiele eenheden tijdelijk teruggetrokken. Dit besluit komt op operationeel niveau tot stand. Er ontstaat die avond al snel een ongewenste statische situatie als de mobiele eenheden over de Graafseweg de wijk in trekken. De mobiele eenheden hebben weinig mogelijkheden tot optreden buiten de Graafseweg. De smalle steegjes in de Bartjes manen tot voorzichtigheid. De linie op de Graafseweg fungeert feitelijk als lonkend mikpunt van stenengooiers. De politie hoopt de gemoederen te kalmeren met het tijdelijk en gedeeltelijk terugtrekken.²⁸ De stenengooiers hebben dan immers minder ideale mikpunten: ze moeten zich op min of meer open terrein begeven om geweld tegen de politie te gebruiken.²⁹ Vanwege aanhoudende rellen, inclusief vernielingen van objecten in de Graafsewijk, gaat de politie weer over tot charges. Ze krijgt het zwaar te verduren.

Het aanhoudingsbeleid

Op zaterdagavond bespreekt de driehoek, de plaatsvervangend hoofdofficier van justitie neemt dan waar voor de hoofdofficier, het te volgen aanhoudingsbeleid. Voor de aanwezigen zijn de kaarten geschud. Het verslag van feiten en de situatieschets van de commandanten wijzen overduidelijk op forse ordeverstoringen. De driehoek is het snel erover eens dat het herstel van de openbare orde voorop dient te staan.³⁰ Dat betekent dat het aanhoudingsbeleid in het teken staat van de beheersing van de situatie en het voorkomen van verdere ordeverstoringen. De plaatsvervangend hoofdofficier heeft daarover reeds telefonisch contact gehad met de hoofdofficier die onderweg is naar 's-Hertogenbosch.³¹

De driehoek, waarin inmiddels de hoofdofficier plaats heeft genomen, bespreekt het aanhoudingsbeleid nader. Er wordt besloten dat ernstige schendingen van de integriteit van de rechtsorde hoe dan ook worden vervolgd. Zowel uit het feitenrelaas als uit contacten met de voetbalofficier, die op politiebureau de Beverspijken leiding geeft aan de opsporing, blijkt dat er ernstige delicten worden gepleegd: bezit en dreiging met vuurwapens, openlijke geweldpleging (art. 141Sr), brandstichting en mogelijk

plunderingen en intimidatie. Voor verdachten van deze categorie delicten geldt dat alles op alles wordt gezet om ze aan te houden. Bij de timing van de aanhoudingen dienen de openbare orde en de veiligheid van het politiepersoneel wel voorop te staan.³²

Er wordt besloten ook voorzichtig te opereren bij aanhoudingen voor minder ernstige delicten, zoals het dragen van een bivakmuts. Bij aanhouding mag er bovendien geen twijfel over bestaan dat de rechtsgrond ervan kan worden aangetoond.³³ Tegelijkertijd besluit de driehoek dat de politie 'selectief en gericht' dient aan te houden. Dit houdt in dat de politie op straat moet beslissen of een aanhouding kan leiden tot escalatie of tot verwondingen bij politiemensen, onschuldige passanten en omwonenden. De plaatsvervangend hoofdofficier ziet erop toe dat er een lijst wordt opgesteld met verdachten die moeten worden aangehouden of die op de nominatie staan op basis van feitelijke waarnemingen.³⁴ De groep die op de Trompet met geweld de politie heeft belaagd - de 'Trompetverdachten' - staan met stip genoteerd op deze lijst.

Bij de bespreking van het juridisch instrumentarium om controle te krijgen over de rellen besluit de burgemeester tot het opstellen van een noodbevel dat het dragen van bivakmutsen verbiedt. Dit wordt ingegeven door berichten over onherkenbare relschoppers.³⁵ Het dragen van een bivakmuts anonimiseert. Wie anoniem is kan denken dat hij of zij onkwetsbaar is en dat vergoot de kans op - excessief - geweldsgebruik. Het noodbevel moet politiemensen in staat stellen tot onmiddellijk optreden tegen mensen die een bivakmuts dragen.³⁶ Het noodbevel kan preventief werken: de politie kan bivakmutsendragers die op weg zijn naar het strijdtoneel aanhouden. Een gemeenteambtenaar stelt het noodbevel op schrift.³⁷

Bemiddeling door de voorzitter en de aanvoerder

De burgemeester belt om ongeveer 22.00 uur met de voorzitter en de aanvoerder van FC Den Bosch. De burgemeester laat weten dat het uit de hand loopt. Hij verzoekt de voorzitter om, samen met de aanvoerder, een soort bemiddelingspoging te ondernemen.³⁸ De voorzitter stemt direct in. Hierbij speelt een rol dat burgemeester Rombouts zich (rond het begin van het voetbalseizoen) veel moeite heeft getroost bij het lenigen van de hoge financiële nood van FC Den Bosch.³⁹

De aanvoerder is opgegroeid in de Graafsewijk en wordt op handen gedragen door de aanhang van de club. Als de voorzitter in de Graafsewijk arriveert, ziet hij dat de relschoppers met redelijk succes een soort kat-en-muis spel spelen met de politie. De jongeren voeren als het ware prikacties uit tegen de politie; daarna vluchten ze voor de politie en maken ze zich op voor een nieuwe uitval. Hij loopt, met een megafoon in de hand, met de aanvoerder de wijk in en ze komen bij een pleintje. Er ontstaat een oploopje rond het tweetal. De meeste jongeren hebben een bivakmuts op hun hoofd. De voorzitter trekt de muts bij iemand van het hoofd, hetgeen tot een heftige discussie leidt. De ontmaskerde jongen is zichtbaar gedrogeerd. De jongeren roepen dat er eerst een politieagent 'kapot moet' en dat ze daarna naar huis gaan.⁴⁰ De aanvoerder herkent de jongeren niet.⁴¹ De twee bemiddelaars proeven dat er geen enkel respect is voor het gezag. Ze dringen er bij de jongeren op aan naar huis te gaan als de politie zich terugtrekt. Ze adviseren de politie om zich terug te trekken omdat de kans bestaat dat de jongeren dat dan ook doen.⁴²

3.2 Zondag 17 december 2000

De omsingeling van 't Huukske

Om ongeveer 18.30 uur wordt gemeld dat er een samenkomst is in 't Huukske. Er worden ook ongeveer 50 personen in de omgeving van dit café waargenomen; de sfeer is grimmig.⁴³ Het vermoeden bestaat dat er (potentiële) relschoppers en personen die op de verdachtenlijst staan aanwezig zijn. De driehoek stemt ermee in dat de politie 't Huukske omsingelt en er naar binnengaat.⁴⁴ Bij de omsingeling houdt de politie rekening met de mogelijkheid dat relschoppers op hun beurt de mobiele eenheden proberen in te sluiten en daarbij molotovcocktails naar de politie werpen.⁴⁵ Er blijken echter niet veel mensen in het café te zijn. Ook de mensen die de politie wil aanhouden zijn er niet. De groep aanwezigen is niet interessant voor de politie.⁴⁶ Hiermee is niet gezegd dat deze personen er ook niet waren, toen de politie op de hoogte werd gesteld. Het bewuste café kan door de achteruitgang, die uitkomt op enkele afgeschermd (brand)gangen, snel en mogelijk ongezien worden verlaten.⁴⁷

Het openen van de bruggen

De driehoek wil voorkomen dat relschoppers ook in het stadscentrum zorgen voor (ernstige) ongeregelheden: onder andere omdat er een Kerstmarkt wordt gehouden in het centrum.⁴⁸ Er wordt een peloton ingezet om twee bruggen, die tussen de Graafsewijk en het stadscentrum liggen, te bewaken. De mobiele eenheden voelen zich als het ware een veredelde slagboom.⁴⁹ Ze hebben het gevoel zinloos werk te doen, terwijl er die avond veel behoefte bestaat aan doelmatige inzet van het beschikbare politiepersoneel. Vanuit een sectie wordt geopperd: “Zet die brug omhoog, dan kunnen we weg”.⁵⁰ De commandanten vinden dit een uitstekend idee. Het wordt meegedeeld aan een Algemeen Commandant, die contact laat zoeken met Rijkswaterstaat. Er komt snel iemand van Rijkswaterstaat die twee bruggen en een soort schutsluis openzet.⁵¹ De driehoek keurt dit achteraf goed.⁵²

Het gesneuvelde aanvalsplan

Het driehoeksoverleg start weer om 18.50 uur, met de plaatsvervangend hoofdofficier van justitie aan tafel. De plaatsvervangend korpschef informeert de driehoek over de ongeregelheden op straat. De locatie is dezelfde als de avond daarvoor. De rellen zijn echter wel anders dan de dag daarvoor; “jong volk” en er zijn verhalen over Marokkaanse jongeren die op het toneel verschijnen.⁵³ Er doen verhalen over vuurwapengebruik de ronde. Er zijn naar schatting 200 à 300 personen betrokken bij de rellen. De mobiele eenheden reageren zo goed en zo kwaad als dat gaat op de gebeurtenissen op straat. Binnen de driehoek bestaat het beeld dat de politie dweilt met de kraan open.⁵⁴ De driehoek zegt dat doorgepakt moet worden. De korpschef geeft zijn plaatsvervanger opdracht een aanvalsplan te maken.⁵⁵

Om 20.48 uur presenteert de plaatsvervangend korpschef – die Algemeen Commandant is - daadwerkelijk een (verbaal) aanvalsplan. Het is de bedoeling met de mobiele eenheden de relschoppers in te sluiten om zo aanhoudingen te kunnen verrichten. Het is hiertoe vereist dat de politie de hoofdwegen verlaat, en opereert in de

nauwe (zij)straten en stegen in de Graafsewijk. Er zijn onmiddellijk pessimisten die het plan weinig kans van slagen geven of te riskant vinden.⁵⁶ De hoofdofficier van justitie beschikt over straatkennis: hij weet goed hoe de wijk eruit ziet. Hij vindt het prima als de politie op de hoofdwegen opereert en zoveel mogelijk arrestanten maakt. Maar hij vindt dat de politie de wijk beter niet in kan gaan.⁵⁷ De burgemeester wil weliswaar een eind maken aan de ongeregelheden. Maar hij wil ook koste wat kost voorkomen dat er doden of nog meer gewonden vallen. Er is informatie voorhanden waaruit blijkt dat de combinatie van de aard van de rellen en de fysieke omgeving ervan de politie voor grote problemen plaatst; de relschoppers verschansen zich in de wijk, er wordt gegooid met benzine-bommen en daar komt nog de informatie over mogelijk vuurwapengebruik door relschoppers bij.⁵⁸ Het is bovendien donker in de wijk.⁵⁹ De helikopter die het strijdtoneel kan verlichten, kan nog ongeveer een half uur in de lucht blijven. De driehoek kampt tenslotte met het probleem dat ze niet weet tegen wie ze vecht.⁶⁰ Dit is belangrijk. Wijkbewoners kunnen desgewenst de huizen in vluchten (en er weer uitkomen wanneer ze willen) of de daken beklimmen en daar vandaan de politie bekogelen. Wie niet in de wijk woont, kan de huizen niet zomaar in vluchten en raakt mogelijk eerder in het gedrang. Dit laatste geldt zeker voor personen die matig tot slecht de weg kunnen vinden in de Graafsewijk.

De plaatsvervangend korpschef dringt erop aan in te mogen grijpen. De burgemeester heeft het gevoel dat de politie niet langer wil toekijken en nu stevig op wil treden.⁶¹ De korpschef bevraagt zijn plaatsvervanger om zoveel mogelijk duidelijkheid te krijgen over de precieze inhoud, kansen en risico's van het plan.⁶² Het plan gaat van tafel.⁶³ De driehoek geeft de plaatsvervangend korpschef wel ruimte om, zolang de helikopter in de lucht is (dat is nog ongeveer een half uur het geval), te proberen met behulp van manoeuvres van de mobiele eenheden aanhoudingen mogelijk te maken.⁶⁴ Als dit leidt tot riskante situaties, dient de politie zich terug te trekken. Er dient koste wat kost te worden voorkomen dat er (zwaar) gewonden of zelfs doden vallen.⁶⁵

De driehoek weet op dat moment niet dat er bij commandanten 'in het veld' grote bezwaren bestaan tegen een poging het aanvalsplan onverkort uit te voeren. Het is volgens de pelotonscommandant onmogelijk de omsingeling uit te voeren met 4 pelotons.⁶⁶ Commandanten schatten dat hiertoe 8 à 12 pelotons nodig zouden zijn.⁶⁷ De pelotonscommandant vindt bovendien dat een omtrekkende beweging van buiten naar binnen zou moeten worden gemaakt. Het aanvalsplan voorziet er onder andere in dat de relschoppers van binnenuit worden omsingeld. Het is volgens de pelotonscommandant vanuit de uitgangspositie van de mobiele eenheden louter mogelijk relschoppers te verspreiden.⁶⁸ De mobiele eenheden hebben het bovendien zwaar te verduren gehad; tal van politiemensen hebben meer dan twee uur gasmaskers op gehad. Dit bemoeilijkt hun ademhaling, belemmert hun zicht en brengt nog het nodige andere ongerief met zich mee.⁶⁹

Als de actie van de mobiele eenheden ongeveer een kwartier onderweg is, wordt de politiemacht teruggetrokken. De helikopter wordt uit de lucht gehaald. De helikopter blijkt traumatiserende effecten te hebben gehad op de buurtbewoners.⁷⁰ Kort daarna - om 22.20 uur - wordt de noodzaak tot terugtrekking onderstreept: de Algemeen Commandant meldt dat het "drukken" door de politie heeft geleid tot gevaarlijke situaties. De mobiele eenheden zijn dan terug op hun positie.⁷¹

Driehoek: deëscalatie als strategie

De driehoek stippelt op zondagavond op hoofdlijnen de strategie voor maandag uit. Ze kiest voor deëscalatie.⁷² Maandag is de eerste werkdag na het schietincident op de Trompet. Er wordt een analogie getrokken met voetbalrellen; deze rellen zetten zich nooit voort op maandag.⁷³ Dit patroon biedt volgens de driehoek aanknopingspunten voor een deëscalatiestrategie.

De driehoek stelt op zondagavond vast dat het klassieke optreden van de mobiele eenheden in de Graafsewijk (te) riskant is.⁷⁴ De driehoek weet bovendien niet wie nu precies de relschoppers zijn. Ze vraagt zich af hoe ze te werk moet gaan als de relschoppers uit de Graafsewijk komen en binnen deze wijk op ruime steun kunnen rekenen. De driehoek durft haar strategie echter niet te focussen op - relschoppers uit - de Graafsewijk. Als de relschoppers juist niet hier vandaan komen, vreest ze de relschoppers in haar rug te krijgen en onbedoeld over de stad te verspreiden.⁷⁵

De driehoek volgt een dubbel spoor; zowel de politie als instanties uit de welzijnssector wil ze op maandag de wijk in sturen.⁷⁶ De mobiele eenheden dienen zich te hullen in vrede om te voorkomen dat ze de wijkbewoners provoceren.⁷⁷ De burgemeester zoekt reeds op zondagavond contact met vertegenwoordigers uit de welzijnssector, waaronder de directeur van het opbouwwerk.⁷⁸

Commandanten: een verbaal platte petten plan

Verschillende commandanten van de mobiele eenheden en andere politiemensen die goed zijn ingevoerd in de wijk evalueren na afloop – het is dan 01.00 uur geweest - de strategische gang van zaken.⁷⁹ De commandanten van de mobiele eenheden voeren zondagavond 'oorlog'.⁸⁰ Hun manschappen hebben het zwaar te verduren, onder andere door langdurig - meer dan twee uur - traangasgebruik.⁸¹ Sommige commandanten zijn ook bezorgd naar aanleiding van berichten over vuurwapengebruik tegen de politie; er is vrees voor schotwonden onder het politiepersoneel en over de eventuele reacties daarop van de mobiele eenheden.⁸² De mobiele eenheden hebben zich moeten terugtrekken. Het is bovendien de tweede hevige relavond. Dit alles is voor een selecte groep ervaren politiemensen reden genoeg om in de nacht - na 01.00 uur - na te praten en een meer effectieve strategie te bedenken dan tot dan toe is gevolgd.

De politiemensen stellen vast dat de rellen telkens beginnen als het donker wordt. Ze willen daarom dat maandag nog bij daglicht een sectie afdoende beschermde platte petten - kogelwerende vesten en geschikte voertuigen - de Graafsewijk in trekken om de zaken te reguleren en om beginnende ongeremdheden te voorkomen. Deze sectie dient te worden ondersteund door een peloton Bossche mobiele eenheden, omdat deze eenheden hun weg weten te vinden in de Graafsewijk.⁸³ Dat laatste is voor mobiele eenheden die er niet bekend zijn lastig. Ze realiseren zich dat de volgende dag, maandag, weer een werkdag is. Ze weten niet bij voorbaat hoe deze dag zal verlopen.⁸⁴

Het is een verbaal plan dat wordt meegedeeld aan de districtschef die zondagavond Algemeen Commandant is geweest. Deze politiechef reageert enthousiast op het plan.⁸⁵ Het plan wordt per e-mail verzonden naar een politiechef die maandag Algemeen Commandant zal zijn. Er gaat echter iets verkeerd, mogelijk technisch, in de communicatie tussen deze commandanten.⁸⁶ Het platte petten plan wordt tot teleurstelling van de bedenkers niet uitgevoerd.⁸⁷

3.3 Maandag 18 december 2000

Deëscalatie: de Nederlandse lijn

De driehoek geeft op maandag gestalte aan het besluit van zondagavond om een deëscalerende strategie te voeren. Deze strategie is erop gericht ongeregeldheden te voorkomen. Men ziet hiertoe mogelijkheden omdat wordt gerekend op krachten die een rem zijn op nieuwe ongeregeldheden; het is een werkdag en voetbalrellen hebben zich nooit uitgestrekt over meerdere dagen.⁸⁸ De driehoek wil voorkomen dat de aard en omvang van de zichtbare politieaanwezigheid in en nabij de Graafsewijk geweld uit zou lokken.⁸⁹ Later in de week stelt de burgemeester dat deze strategie in overeenstemming is met de Nederlandse politietraditie.⁹⁰ De mobiele eenheden (vanaf 13.00 uur is een sectie beschikbaar en vanaf 16.00 uur twee pelotons en twee groepen arrestatie-eenheden) worden achter de hand gehouden voor een stevige aanpak en de arrestatie-eenheden zijn paraat voor gerichte aanhoudingen.⁹¹ Vanaf 15.00 uur is een sectie platte petten beschikbaar voor preventieve maatregelen. Deze politiemensen beschikken niet over beschermende middelen.⁹² Er wordt ook voorzien in extra politietoezicht in het centrum in verband met het gerenommeerde kerstconcert in de Sint Jan.⁹³

De preventieve aanpak krijgt mede gestalte in de bijeenkomst die om ongeveer 12.30 uur wordt belegd door de wethouder Grotestedenbeleid. Er zijn functionarissen aanwezig die goed zijn ingevoerd in de Graafsewijk. Verschillende van hen trekken maandag - met het telefoonnummer van de politie op zak - de wijk in.⁹⁴ De buurtcoördinator legt op maandag ook contacten in de Graafsewijk.⁹⁵

De lijn die politie en autoriteiten kiezen voor maandag 18 december omvat aanvankelijk niet het zogenoemde platte petten plan van zondagnacht. Dit plan wordt later die dag zo goed en kwaad als het gaat alsnog uitgevoerd.

De bruggen: alleen open in noodgevallen

Uit de wijkbezoeken die voortkomen uit de bijeenkomst onder voorzitterschap van de wethouder Grotestedenbeleid blijkt dat de bewoners van de Graafsewijk boos zijn over het openen van de bruggen op zondagavond. Dit had hun het gevoel gegeven dat de autoriteiten en de politie hun wijk als het ware opofferden om zo andere delen van de stad, in het bijzonder het centrum, te vrijwaren van rellen. Op grond van deze informatie besluit de driehoek dat de bruggen alleen in geval van nood mogen worden geopend.⁹⁶

Coulante opstelling tegenover aangehouden vrienden van Bouleij

De burgemeester spreekt zondagmiddag met nabestaanden van Bouleij die onder andere vragen of enkele vrienden – in het bijzonder de ‘beste vriend’ - van de doodgeschoten man de begrafenis kunnen bijwonen. De burgemeester stelt dit maandag aan de orde in de driehoek.⁹⁷ Het Openbaar Ministerie bewandelt de ‘koninklijke weg’; het zal de rechter-commissaris verzoeken de voorlopige hechtenis van de vrienden van Pierre Bouleij onder voorwaarden te schorsen. Vanaf maandag vragen verschillende advocaten om schorsing van enkele ‘echte vrienden’ van Bouleij.⁹⁸ De rechter-commissaris stemt donderdag in met schorsing. De hoofdofficier van justitie spreekt voor de tijdelijke

vrijlating met de betrokkenen die allemaal beloven dat ze zich zullen houden aan de schorsingsvoorwaarden, wat ze ook daadwerkelijk doen.⁹⁹

Het alternatieve platte petten plan: geen voet aan de grond

De districtschef die op zondagavond Algemeen Commandant was, komt maandagmiddag weer op het politiebureau. Een medebedenker van het platte petten plan belt hem teleurgesteld op, omdat dit plan niet is uitgevoerd. De districtschef zoekt onmiddellijk contact met de Algemeen Commandant en ontdekt de miscommunicatie over het plan.¹⁰⁰ Het is op dat moment te laat om het oorspronkelijk plan uit te voeren. Er worden zo snel mogelijk politiebusjes en kogelwerende vesten bij elkaar gezocht. Het wordt al donker als dit is gelukt. Twee groepen reguliere politiemensen zijn dan terughoudend om de wijk in te gaan.¹⁰¹ Ze rijden naar stadion De Vliert toe. Het is dan ongeveer 18.00 uur. Ze worden onderweg bekogeld met stenen en tegels. De politie probeert een groep van circa vijftien relschoppers in te sluiten. De platte petten en hun politiebusjes zijn hiertoe niet goed genoeg uitgerust; er zit bijvoorbeeld gewoon glas in de busjes. Er komt op dat moment een melding binnen over een aanrijding. Een busje met reguliere politiemensen gaat erop af. Het is waarschijnlijk een fakemelding, want ze treffen geen aanrijding aan. De politiemensen merken wel dat passerende politieauto's hevig worden bekogeld.¹⁰² De platte petten krijgen geen voet aan de grond in de Graafsewijk.

Bemiddeling door mevrouw Bouleij

Een vriend van mevrouw Bouleij zoekt om ongeveer 20.00 uur contact met de voetbalcoördinator van de politie. Hij laat weten dat mevrouw Bouleij de relschoppers toe wil spreken omdat ze wenst dat er een einde komt aan de ongeregelheden.¹⁰³ De voetbalcoördinator stelt de SGO-staf hiervan op de hoogte. De politiecommandanten vinden dit een goed idee.¹⁰⁴ Het is in overeenstemming met het deëscalatiebeleid van de driehoek.

Mevrouw Bouleij komt met enkele vrienden naar het politiebureau aan de Vogelstraat. Een commandant wordt afgelost zodat hij met deze mensen de straat op kan gaan en hen kan begeleiden bij mediacontacten. Hij vraagt, onderweg naar de Vogelstraat, aan het commando of een voorlichter een tekst kan faxen die de familie houvast biedt bij externe contacten.¹⁰⁵ De politiechef merkt bij aankomst op het politiebureau dat tal van media – onder andere Barend en van Dorp, het Journaal en Omroep Brabant - graag met mevrouw Bouleij of haar vrienden spreken.¹⁰⁶ Mevrouw Bouleij accepteert de aangeboden hulp. De gevraagde fax laat op zich wachten. De politiechef zet daarom samen met mevrouw Bouleij en haar vrienden een korte tekst op papier (mevrouw Bouleij spreekt haar veto uit over enkele tekstvoorstellen van de politiechef), zodat het voor haar wat gemakkelijker is een (pers)verklaring af te leggen. Daarna gaan ze, samen met een voorlichter, de straat op. Mevrouw Bouleij legt de persverklaring verschillende keren af.¹⁰⁷ Ze spreekt ook, op de kop van de Graafseweg, de menigte op straat toe.¹⁰⁸ Ze dringt er bij de mensen op straat op aan zich rustig te gedragen.¹⁰⁹ Er wordt ter nagedachtenis aan Pierre Bouleij een minuut stilte in acht genomen. De oproep lijkt het gewenste effect te hebben.¹¹⁰ Mevrouw Bouleij en haar vrienden hebben het gevoel dat ze de burgemeester de loef afsteken: hij heeft het drie

dagen lang niet stil gekregen en zij krijgen het in no time voor elkaar, zo redeneren ze.¹¹¹ Ze merken wel dat het de raddraaiers niet om Pierre is te doen: op haar vraag of ze weten wie Pierre is, wordt “nee” geantwoord.¹¹²

Er is kort voor de minuut stilte brand uitgebroken in het pand Muntelbolwerk 1. De brandweer is, uit vrees voor geweld, beducht daar een brand te blussen.¹¹³ De politie besluit de waterwerper in te zetten om de brand te blussen. De waterwerper rijdt de Graafseweg op, vlak langs de plek waar mevrouw Bouleij de heeft toegesproken. De komst van de waterwerper zet kwaad bloed bij mensen in de menigte.¹¹⁴ Ze vinden het politieoptreden inconsistent – bemiddelen en de waterwerper inzetten – en overbodig – het was nu juist rustig op straat. Het wordt weer onrustig; de waterwerper spuit en wordt bekogeld. Deze gebeurtenis krijgt volop aandacht van de media die er met hun neus bovenop staan. Dit geeft politiemensen het gevoel dat een incident wordt opgeblazen.¹¹⁵

Principebesluit: nu is het afgelopen

Door de derde relavond raakt de maat vol bij burgemeester, hoofdofficier van justitie en korpschef. Na afloop van het kerstconcert in de Sint Jan komt de driehoek bij elkaar op politiebureau de Beverspijken, waarvandaan de korpschef live vragen beantwoordt in het actualiteitenprogramma NOVA. Hierna verhuist de driehoek naar het stadhuis. De burgemeester realiseert zich dat het publieke beeld lijkt post te vatten dat 's-Hertogenbosch niet in staat is tot effectieve relpreventie en relbeheersing.¹¹⁶ De realiteit waarmee de driehoek op maandagavond in het stadhuis kampt is nuchter en hard: het politieoptreden is dan al drie dagen achter elkaar in de ogen van publiek en media niet effectief.¹¹⁷ De NOVA-uitzending onderstreept dit. Het is voor de burgemeester aanleiding om de politie opdracht te geven een plan te vervaardigen waarmee het afgelopen zal zijn.¹¹⁸ De driehoek is het snel eens over de noodzaak hiertoe.¹¹⁹

Er wordt gekozen voor een “harde, maar niet meedogenloze” lijn tegenover relschoppers.¹²⁰ De plaatsvervangend korpschef staat aan het hoofd van een team dat nog dezelfde nacht een omvattend plan op schrift stelt. De lijn van de driehoek valt in goede aarde binnen het politieapparaat. Er bestond onder commandanten – waaronder de plaatsvervangend korpschef – al eerder (zondagavond) de wens om door te pakken.¹²¹ Maar er waren daartoe toen onvoldoende mobiele eenheden op de been. De bedenkers van het zogenoemde platte petten plan wilden samenscholingen voorkomen door reeds de wijk in te trekken als het nog rustig is. Beide lijnen komen samen in het plan dat onder andere voorziet in massale politieaanwezigheid ter voorkoming van samenscholingen en beginnende ongeregelheden. De tijd en energie die bestuur, justitie en politie zich van dinsdag 19 december tot en met zaterdag 23 december getroosten, loont: het blijft rustig.

Noten

- ¹ Er zijn geen notulen van dit driehoeksoverleg. Het verslag van de bespreking is gebaseerd op interviews
- ² Respondent bestuur
- ³ Respondenten politie
- ⁴ Respondenten politie
- ⁵ Respondent politie
- ⁶ Respondent bestuur
- ⁷ Respondent politie
- ⁸ Respondent justitie
- ⁹ Respondent politie
- ¹⁰ Respondent bestuur; respondent justitie
- ¹¹ Respondent politie
- ¹² Respondent bestuur
- ¹³ Respondent bestuur
- ¹⁴ Respondent bestuur
- ¹⁵ Respondent bestuur
- ¹⁶ Respondent bestuur
- ¹⁷ Respondent bestuur
- ¹⁸ Respondent bestuur
- ¹⁹ Respondent bestuur
- ²⁰ Respondent bestuur
- ²¹ Respondenten overig
- ²² Respondenten overig
- ²³ In 's-Hertogenbosch is traangas niet meer dan twee keer gebruikt in de afgelopen vijf jaar: respondent bestuur
- ²⁴ Respondent politie
- ²⁵ Respondent politie
- ²⁶ Respondent politie
- ²⁷ Respondent politie
- ²⁸ Respondent politie
- ²⁹ Respondent politie
- ³⁰ Respondent justitie
- ³¹ Respondent justitie
- ³² Respondent justitie
- ³³ Respondent justitie
- ³⁴ Respondent justitie
- ³⁵ Respondent politie
- ³⁶ Respondent justitie
- ³⁷ Respondent bestuur
- ³⁸ Respondent overig
- ³⁹ Respondent overig
- ⁴⁰ Respondent overig.
- ⁴¹ Respondent overig
- ⁴² Respondent overig
- ⁴³ Dagjournaal FC Den Bosch, 17 december 2000
- ⁴⁴ Respondent politie
- ⁴⁵ Dagjournaal FC Den Bosch, 17 december 2000
- ⁴⁶ Dagjournaal FC Den Bosch, 17 december 2000
- ⁴⁷ Werkbezoek COT aan politie Graafsewijk
- ⁴⁸ Respondent bestuur
- ⁴⁹ Respondent politie
- ⁵⁰ Respondent politie
- ⁵¹ Respondent politie
- ⁵² Respondent politie

- 53 Respondent justitie
- 54 Respondent justitie
- 55 Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- 56 Respondent justitie
- 57 Respondent justitie
- 58 Respondent bestuur
- 59 Respondent justitie
- 60 Respondent justitie; respondent bestuur
- 61 Respondent bestuur
- 62 Respondent bestuur
- 63 Respondent politie
- 64 Respondent bestuur
- 65 Respondent bestuur
- 66 Respondent politie
- 67 Respondenten politie
- 68 Respondent politie
- 69 Respondenten politie
- 70 Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- 71 Verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- 72 Respondent bestuur; respondent justitie; verslag driehoeksoverleg 17 december 2000
- 73 Respondent bestuur
- 74 Respondent bestuur; respondent politie
- 75 Respondent justitie
- 76 Respondent justitie
- 77 Respondent justitie
- 78 Respondent bestuur
- 79 Respondent politie
- 80 Respondent politie
- 81 Respondent politie
- 82 Respondent politie
- 83 Respondent politie
- 84 Respondent politie
- 85 Respondent politie
- 86 Respondent politie
- 87 Respondent politie
- 88 Respondent bestuur; respondent politie
- 89 Respondent politie
- 90 NRC 20 december 2000; Algemeen Dagblad 22 december 2000
- 91 Verslag driehoeksoverleg 18 december 2000
- 92 Respondent politie
- 93 Verslag driehoeksoverleg 18 december 2000
- 94 Respondent bestuur
- 95 Respondent politie
- 96 Verslag driehoeksoverleg 18 december 2000
- 97 Respondent justitie
- 98 Respondent justitie
- 99 Respondent justitie
- 100 Respondent politie
- 101 Respondent politie
- 102 Respondent politie
- 103 Respondent politie
- 104 Respondent politie
- 105 Respondent politie
- 106 Respondent politie
- 107 Respondent politie

- ¹⁰⁸ Respondent overig
- ¹⁰⁹ Respondent politie
- ¹¹⁰ Respondent overig
- ¹¹¹ Respondenten overig
- ¹¹² Respondenten overig
- ¹¹³ Respondent politie
- ¹¹⁴ Respondent overig
- ¹¹⁵ Respondent politie
- ¹¹⁶ Respondent bestuur
- ¹¹⁷ Respondent bestuur
- ¹¹⁸ Respondent bestuur
- ¹¹⁹ Respondent bestuur; respondent justitie; respondent politie
- ¹²⁰ Verslag driehoeksoverleg 18 december 2000
- ¹²¹ Respondent politie

Hoofdstuk 4

Structuur in ongeregelde situaties

Inleiding

Het uitgangspunt bij grootschalig optreden is kort en bondig dat “elke seconde telt”.¹ De ongeregelde situaties in 's-Hertogenbosch onderstrepen dit. De rellen in 's-Hertogenbosch houden meerdere dagen aan. Zondag en maandag blijven overdag ongeregelde situaties uit; de rellen in de Graafsewijk beginnen steeds wanneer de avond invalt en eindigen rond 23.00 uur. De gebeurtenissen plaatsen autoriteiten op gezette tijden voor organisatorische beslissingen over alarmering, opschaling en (tijdelijke) afbouw van de crisisorganisatie.

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de belangrijkste organisatorische beslissingen die betrekking hebben op het driehoeksoverleg. In de eerste paragraaf reconstrueren we de alarmering van autoriteiten na het schietincident. Vervolgens beschrijven we hoe de opschaling van de ambtelijke ondersteuning van het driehoeksoverleg en de operationele politieorganisatie verloopt. De derde paragraaf is gewijd aan de opschaling van de driehoek zelf en overwegingen om al dan niet als bevoegd gezag fysiek aanwezig te zijn in het besliscentrum.

4.1 Het alarmeren van de autoriteiten

In de politieregio Brabant-Noord zijn afspraken gemaakt over de alarmering van de (lokale) driehoek bij bijzondere incidenten op het terrein van openbare orde en veiligheid. De beoordeling of alarmering gewenst is, ligt in handen van de politie. In de meest voorkomende gevallen zal het korpspiket in overleg met het korpsleidingpiket deze beslissing nemen. Politie, bestuur en Openbaar Ministerie kennen een 24-uurs piketregeling. Bij het parket heeft een officier van justitie piket. De piketofficier kan vervolgens besluiten de hoofdofficier van justitie in te seinen over de gebeurtenissen. De burgemeester is permanent bereikbaar via semafoon. De burgemeester meldt wanneer hij voor langere tijd afwezig is in de stad. De afdeling voorlichting binnen het gemeentelijk apparaat kent eveneens een 24-uurspiket. De piketregeling is overigens niet alleen bedoeld voor politionele incidenten die mogelijk de aandacht vragen van de driehoek, maar ook voor andersoortige calamiteiten. Andere hulpverleningsdiensten zoals de brandweer en de geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen (GHOR) kennen vergelijkbare piketregelingen.

De alarmering na het schietincident

Op zaterdagochtend 16 december heeft de plaatsvervangend korpschef zogenoemde korpsleidingpiket. Hij wordt om 09.50 uur gebeld door een districtschef die korpspiket heeft. De districtschef meldt dat een politieagent schoten heeft gelost in een woning in de Hambaken.² Er volgt een korte briefing over de achtergronden van het incident. Zij spreken af elkaar te ontmoeten op Trompet. Vervolgens belt de plaatsvervangend korpschef rond 10.00 uur de korpschef die op dat moment thuis is. Hij vertelt de

korpschef dat een persoon is neergeschoten door een politieagent en aan de gevolgen is overleden. Hij voegt eraan toe dat er nogal wat rumoer over is ontstaan en dat hij op het punt staat naar de plaats delict te vertrekken.³ Ze spreken af de burgemeester in te lichten. Bij een dergelijk schietincident is dat gangbaar. De korpschef wil nu zeker weten dat de burgemeester wordt geïnformeerd. De buurt waarin het incident plaatsheeft geeft hem het gevoel dat het meer is dan een 'normaal' incident.⁴ De korpschef verzoekt zijn plaatsvervanger hem op de hoogte te houden als dat nodig is.⁵

De plaatsvervangend korpschef komt rond 10.30 uur aan op Trompet. Hij is even later getuige van de terugkomst van de nabestaanden van Bouleij. De echtgenote komt, vergezeld van de moeder van het slachtoffer, terug uit het ziekenhuis. In het ziekenhuis is kort tevoren vastgesteld dat Bouleij is overleden. De beide vrouwen wordt de toegang tot hun woning ontzegd in verband met het rechercheonderzoek. Op dat moment komt de buurvrouw naar buiten. Er ontstaat een korte schermutseling tussen de echtgenote en de buurvrouw. Een politiefunctionaris komt tussenbeide. Met enige moeite scheidt hij beiden. Na een woordenwisseling vertrekken de moeder en echtgenote van Bouleij.

De plaatsvervangend korpschef vertrekt naar het hoofdbureau van politie op de Vogelstraat. Hij wil spreken met de schutter en de eenheden die ter plaatse waren tijdens het incident. Onderweg naar het bureau belt hij de burgemeester. Het is inmiddels 11.59 uur. De burgemeester is op dat moment net bezig met de laatste game van een tenniswedstrijd. De plaatsvervangend korpschef meldt de burgemeester dat er bij een burenruzie iemand is doodgeschoten. De burgemeester rijdt, nog gekleed in trainingspak, naar de Trompet. Hij wil zelf polshoogte nemen, omdat een bekend lid van de harde kern van FCDB is neergeschoten.⁶ Tijdens de autorit naar de Trompet, die ongeveer drie kwartier in beslag neemt, wordt hij voor een tweede keer door de plaatsvervangend korpschef gebeld en geïnformeerd over de schermutselingen die zich op dat moment voordoen rondom de woning van Bouleij.

De dienstdoende korpspiket-functionaris is inmiddels door de plaatsvervangend korpschef verzocht de piketofficier van justitie te informeren. Deze belt vervolgens de hoofdofficier van justitie die op dat moment in zijn woonplaats Amsterdam is. De piketofficier meldt de hoofdofficier dat de rijksrecherche zal worden ingeschakeld voor het onderzoek. Verder geeft hij aan dat een voorzichtige aanpak wordt gevolgd omdat de neergeschoten persoon banden heeft met de voetbalscene.⁷

Op zaterdagochtend 16 december is het bevoegd gezag binnen enkele uren na het schietincident op de hoogte gesteld. De alarmering verloopt volgens het boekje. De korpsleiding, bestuur en Openbaar Ministerie zijn goed bereikbaar. Het bevoegd gezag en de korpsleiding tonen zich betrokken bij het incident. Bestuur, Openbaar Ministerie en korpsleiding laten zich ter plekke informeren over de toedracht zodat zij zich een eigen indruk kunnen vormen van het schietincident.

4.2 Opschaling van de ondersteuning

In de politieregio Brabant-Noord zijn de laatste jaren bij evenementen en calamiteiten ervaringen opgedaan met grootschalig optreden van de politie en andere hulpdiensten. In 1996 was 's-Hertogenbosch start- en finishplaats van enkele etappes van de Tour de

France. Het hoogwater in 1993 en 1995 en de uitbraak van varkenspest vergden samenwerking tussen hulpdiensten en bestuurlijke coördinatie binnen calamiteitenbestrijding. Incidenten inzake de openbare orde en de rechtsorde hebben zich eveneens voorgedaan. Bij de eeuwwisseling dreigde een ontsnapping uit de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught. De geweldsreputatie van supporters van FC Den Bosch en rivaliserende supporterskernen van onder meer ADO Den Haag, Feyenoord en Ajax heeft meermalen geleid tot grootschalig optreden bij risicowedstrijden. In 1999 wordt FC Den Bosch gehuldigd als kampioen van de eerste divisie, kort nadat de hulding van landskampioen Feyenoord volstrekt uit de hand was gelopen.

De complexiteit, omvang en (verwachte) ernst van deze gebeurtenissen hebben geleid tot de inzet van hulpverleningsdiensten aangestuurd door een beleidsteam. De politieorganisatie in regio Brabant-Noord maakt bij grootschalige optredens gebruik van de regeling Staf Grootschalig Optreden (SGO). Deze regeling stamt uit 1998. De SGO-structuur is bedoeld om het grootschalig optreden van de politie in goede banen te leiden, dus ongeacht de aanleiding ervoor. Zowel bij rampen, schendingen van de rechtsorde als verstoringen van de openbare orde kan de politieorganisatie werken conform de SGO-structuur.

De bestuurlijke sturing van grootschalig optreden verschilt echter wel. Bij rampen en ongevallen, wordt de SGO van de politie gestuurd door een beleidsstaf waarin de burgemeester het opperbevel voert. De SGO is dan één van de drie pijlers (naast brandweer en geneeskundige hulpverlening) van de operationele uitvoeringsorganisatie. Bij schendingen van de rechtsorde (gijzelingen, ontvoeringen, ontsnappingen) en verstoringen van de openbare orde (grootschalige voetbalinzet, demonstraties) wordt de SGO gestuurd door de gezagsdriehoek. In 's-Hertogenbosch bestaat de lokale gezagsdriehoek normaliter uit burgemeester, de districtsofficier van justitie en de districtschef.

De politieorganisatie

Tijdens de korte schermutselingen op de Trompet in de vroege zaterdagmiddag worden de mobiele eenheden van 's-Hertogenbosch gealarmeerd en treden versneld in dienst. De mobiele eenheden blijven ook na afloop van de vechtpartij in de buurt. Inmiddels is in de wijk ook het buurtonderzoek gestart.

Rond het tijdstip van de persconferentie (om ongeveer 16.30 uur) overleggen de plaatsvervangend korpschef en een districtschef over de interne organisatie van de politie. Ze spreken af dat de districtschef na de persconferentie de commandostructuur inricht. De inzet van de mobiele eenheden die in dienst zijn geroepen, dient immers te worden gecoördineerd. Er wordt niet expliciet gesproken over het van toepassing verklaren van de regeling SGO. De bijstand van mobiele eenheden die is opgeroepen, is nog niet van dusdanige omvang dat gedacht wordt aan het activeren van de SGO. Deze regeling is bedoeld voor politieoptreden dat vanwege schaal en complexiteit extra coördinatie vergt.⁸ De plaatsvervangend korpschef vraagt de districtschef ook naar een ruimte waar de driehoek kan zitten.

Om 18.15 uur besluit de districtschef in overleg met Chef Staf leden van de Staf Grootschalig Optreden in dienst te roepen. De Chef Staf vindt dit rijkelijk laat.⁹ Op dat moment is de stille tocht vanuit 't Huukske uitgelopen op ongeregelheden. Om 19.00 uur is de eerste vergadering van de SGO.

Er ontstaat verwarring over het besluit van de districtschef. De SGO is een regeling waarbij afspraken van kracht worden over zowel de commandostructuur als de ondersteunende staf (dat actiecentrum politie wordt genoemd). Verschillende functionarissen menen dat het besluit van de districtschef inhoudt dat het actiecentrum wordt geactiveerd. Ook de Chef Staf die leiding geeft aan het actiecentrum is die mening toegedaan.¹⁰ De gehele staf bestaat echter naast het actiecentrum ook uit een Algemeen Commandant en een of meerdere Operationeel Commandanten. Door de verwarring blijft lange tijd onduidelijk hoe de commandostructuur precies is ingevuld.¹¹

Het commando is op dat moment feitelijk en formeel in handen van de districtschef van 's-Hertogenbosch. Het commandocentrum is inmiddels overgegaan van het hoofdbureau van politie op de Vogelstraat naar het politiebureau Beverspijken, gelegen aan de rand van 's-Hertogenbosch op het industrieterrein De Vutter. In de politieregio Noord-Brabant is de afspraak dat de politiechef die verantwoordelijk is voor het gebied waar een incident plaatsheeft het algemeen commando op zich neemt. De plaatsvervangend korpschef bezoekt vlak na aanvang van de schermutselingen in de binnenstad het commando op het politiebureau Beverspijken.

In overleg met de districtschef besluit de plaatsvervangend korpschef later op de avond tot de constructie van een duo-Algemeen Commandant. In deze constructie zijn beiden formeel Algemeen Commandant. Het principe van een eenhoofdige leiding wordt daarmee verlaten. De plaatsvervangend korpschef weet dat van hem wordt verwacht dat hij zijn verantwoordelijkheid neemt.¹² Hij heeft eerder op de avond rond 20.15 uur naar aanleiding van de schermutselingen in de binnenstad met de korpschef gesproken. In dat gesprek wordt besloten dat nauwe betrokkenheid van de korpsleiding bij de politieoperatie gewenst is. De intensiteit van de ongeregelde heden en de impact van de eerste schermutselingen in de binnenstad noodzaken tot een strakke supervisie.¹³ De korpschef geeft aan in de driehoek zitting te nemen.

De communicatie tussen de driehoek en het Algemeen Commando is voor de direct betrokkenen vanaf zaterdagavond 21.00 uur duidelijk. De korpschef zit in de gezagsdriehoek. Van de twee Algemeen Commandanten neemt de plaatsvervangend korpschef de taak op zich de driehoek te informeren over de situatie op straat. De andere Algemeen Commandant heeft vervolgens zijn handen vrij om de operatie te leiden. De plaatsvervangend korpschef fungeert als schakel tussen de driehoek en het Algemeen Commando om de zaak van de politie te bepleiten.¹⁴

De operationele organisatie staat op dat moment in de steigers. Tot in de vroege avond is men druk bezig de operationele aansturing van de mobiele eenheden op straat rond te krijgen. De pelotonscommandant is om ongeveer 13.00 uur aangekomen op het hoofdbureau van de politie op de Vogelstraat. Er is geen ruimte beschikbaar van waaruit de mobiele eenheden kunnen worden aangestuurd. De kamer waar normaliter het buurtzorgteam Graafsewijk zit, wordt ingericht als commandokamer. Rond 16.00 uur komt de plaatsvervangend districtschef in dienst. Hij gaat bij de pelotonscommandant zitten. Via portofoons heeft de pelotonscommandant contact met zijn mensen. De plaatsvervangend districtschef onderhoudt de contacten met de districtschef die Algemeen Commandant is.

In de vroege zaterdagavond wordt het commando overgedragen naar het politiebureau de Beverspijken, waar de Staf Grootchalig Optreden is ingericht. De overdracht verloopt moeizaam. De telefoonnummers van de ruimte van het buurtzorgteam Graafsewijk op de Vogelstraat zijn in korte tijd breed bekend geworden.

Deze telefoonnummers worden in de operationele lijn gebruikt in plaats van de telefoonnummers van de SGO. Het duurt tot 21.00 uur voordat de volledige overdracht is geregeld.¹⁵

De afstemming tussen het actiecentrum van de politie, die in SGO-verband actief is, en de operationele lijn blijkt eveneens problematisch. Er is weliswaar regelmatig contact tussen de Chef Staf en het Algemeen en Operationeel Commando, maar dit overleg verloopt weinig gestructureerd. Hoewel het actiecentrum van de politie diverse malen heeft geoefend, zijn hierbij geen Algemeen of Operationeel Commandanten betrokken geweest.¹⁶ Pas na twee dagen, zo concludeert de politie-evaluatie, is "de interne organisatie en communicatie [...] op een behoorlijk niveau".¹⁷

Politie mensen die vanuit hun functie nauw betrokken zijn bij de locaties van de ongeregelde heden of de betrokken reischoppers, worden niet op hun kennis en kunde ingezet. De buurtcoördinator van de Hambaken ondersteunt in zijn rol bij de bedrijfsopvang de agenten die bij het schietincident betrokken waren.¹⁸ De buurtcoördinator van de Graafsewijk leidt het buurtonderzoek op de Trompet en maakt hier vervolgens processen-verbaal over. Vroeg in de avond vertrekt hij naar huis en wordt niet verder betrokken bij de ongeregelde heden.¹⁹ De politie mensen van het voetbaldetachement worden niet als zodanig opgeroepen, maar vervullen andere functies, onder andere binnen de mobiele eenheden.²⁰ De voetbalcoördinator houdt bewust afstand tot harde kern supporters, omdat hij zijn relaties niet op spel wil zetten.²¹

Het gemeentelijk apparaat

De burgemeester wordt bij calamiteiten normaliter ondersteund door de afdeling Bestuursondersteuning en de afdeling Voorlichting. De gemeente 's-Hertogenbosch heeft geen apart organisatie-onderdeel voor Openbare Orde en Veiligheid (OOV). De brandweer neemt met name fysieke veiligheid (rampen, ongevallen) voor haar rekening. De afdeling Bestuursondersteuning, die deskundig is op het terrein van noodverordeningen, de APV en noodbevelen is feitelijk de voornaamste adviseur van de burgemeester wanneer de openbare orde in de stad wordt geschonden. In het geval van een grootschalig incident, waarbij verschillende afdelingen van de gemeente een rol kunnen gaan spelen, schuift de directeur Bestuurszaken aan. Er zijn geen vaste piketafspraken voor de afdeling Bestuursondersteuning.²²

De afspraak is dat de burgemeester door de politie onmiddellijk wordt geïnformeerd als de politie openbare orde problemen constateert die buiten de normale routine van elke dag uitstijgen.²³ In het recente verleden is de burgemeester een aantal keren opgepiept in verband met incidenten.²⁴

De afdeling voorlichting beschikt over een vaste voorlichter die optreedt als woordvoerder van de burgemeester bij calamiteiten. Deze afdeling heeft wel een piketregeling. Bij incidenten die op het terrein van Openbare Orde en Veiligheid liggen, is de afspraak dat de woordvoerder van de politie de piketvoorlichter van de gemeente inseeint. Tot december gebeurt dat enkele keren.²⁵

De burgemeester is voor het middaguur op de hoogte van het schietincident. Hij ziet op dat moment geen reden de eigen ambtelijke ondersteuning te activeren.²⁶ Rond 14.00 uur belt de politiewoordvoerder met de piketvoorlichter. Hij zegt dat eerder die ochtend een incident met dodelijke afloop heeft plaatsgehad.²⁷ De driehoek gaat later in beraad en er is aanzienlijke "mediadrukke".²⁸ De voorlichter onderneemt verder geen

actie. In 's-Hertogenbosch is het gewoonlijk dat in dit soort gevallen de politie de woordvoering doet. Wanneer een incident zich dusdanig ontwikkelt dat ook bestuurlijke aspecten aan de orde zijn, komt de gemeentelijke voorlichting in beeld.²⁹

De directeur Bestuurszaken ziet in de vroege vooravond op Teletekst dat het schietincident heeft plaatsgehad en dat om die reden de voetbalwedstrijd FC Den Bosch – VVV is afgelast.³⁰ Even later krijgt hij een telefoontje van het hoofd van de afdeling bestuurlijke ondersteuning. De directeur Bestuurszaken is verantwoordelijk voor het beheer van het stadhuis. Er blijken ruiten van het stadhuis te zijn ingegooid. Het hoofd van de afdeling vraagt de directeur hoe de ruiten dicht moeten worden gemaakt. De directeur belt daarop het hoofd afdeling Interne Zaken met het verzoek dat te regelen. Op de TV ziet de directeur beelden die duidelijk maken dat er meer aan de hand is dan de vernieling van ramen van het stadhuis. Rond 20.30 uur belt de burgemeester. Hij verzoekt de directeur naar het politiebureau Beverspijken te komen, naar het crisisteam.³¹ De directeur weet niet precies wat van hem wordt verwacht, maar beseft dat de burgemeester ondersteuning vanuit het gemeentelijk apparaat wenst.

De juridisch adviseur van de burgemeester is op zaterdagavond naar een kerstconcert. Hij hoort bij thuiskomst rond 21.30 uur van zijn vrouw dat er op de televisie beelden zijn vertoond van rellen in de stad.³² Zij zegt hem dat de burgemeester en iemand van de politie ongeveer een uur geleden hebben gebeld. Het verzoek is naar het politiebureau te komen. De adviseur vertrekt vanuit zijn woonplaats Tilburg en is rond 22.00 uur ter plekke.

Het Openbaar Ministerie

Voor het Openbaar Ministerie zijn er vanaf zaterdagochtend directe contacten tussen de piketofficier en de politie. De piketofficier informeert de waarnemende gebiedsofficier die toevalligerwijs ook voetbalofficier is. In de loop van de avond schaaft de gezagsdriehoek op naar het niveau van burgemeester, korpschef en hoofdofficier. De plaatsvervangend hoofdofficier neemt waar voor de hoofdofficier die onderweg is vanuit Groningen. De voetbalofficier is ook op het politiebureau voor de coördinatie van de opsporing van verdachten en het recherchewerk. Later op zaterdag voegt een gebiedsofficier zich bij het gezelschap. Hij neemt de leiding over de uitvoering van het aanhoudingsbeleid.

Overige hulpdiensten

De officier van dienst van de GGD belt in de vroege zaterdagavond de staffunctionaris Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen (GHOR). De officier van dienst meldt de staffunctionaris dat er rellen in de stad zijn te verwachten. De staffunctionaris besluit tot opschaling. De reguliere ambulancecapaciteit is in weekenden minimaal. Bij navraag bij de politie wordt de staffunctionaris uitgenodigd om de SGO-bijeenkomsten bij te wonen. De Centrale Post Ambulancevervoer wordt dubbel bemand. De Centrale Post Ambulancevervoer in Tilburg en Eindhoven wordt eveneens uit voorzorg geïnformeerd. De volgende dagen, tot en met dinsdag 19 december, wordt in de vroege avonden weer opgeschaald. De staffunctionaris is bij de SGO-vergaderingen op die dagen aanwezig.³³

De officier van dienst van de brandweer geeft om ongeveer 19.30 uur aan zijn commandant door dat er problemen in de stad zijn. De eerste brandmelding betreft een uitlaande brand in het Muntelbolwerk. Twee brandweervoertuigen rukken uit. De brandweer is, via de officier van dienst, vertegenwoordigd in het eerste SGO-overleg.

De afstemming van politie, GGD en brandweer vindt op operationeel niveau plaats. De afstemming tussen hulpdiensten over de veiligheid van de brandweerpersoneel op straat wordt ad hoc geregeld.

De opschaling: een ongelijkzijdige driehoek

De opschaling van bestuur, politie en Openbaar Ministerie vindt op verschillende tijdstippen plaats. Politie en Openbaar Ministerie activeren personeel in de loop van zaterdagochtend en middag. Het gemeentelijk apparaat volgt in de avond. De burgemeester vraagt op zaterdagavond om extra ondersteuning vanuit zijn gemeentelijk apparaat. Over eerdere beslissingen, genomen op zaterdag, houdt hij geen ruggespraak met zijn ambtenaren. Het valt op dat de burgemeester geen adviseur heeft die de burgemeester op politiek-bestuurlijk strategisch niveau adviseert over openbare orde en veiligheid.

Op zaterdag wordt veel tijd gespendeerd aan het organiseren van de politieoperatie en de ondersteuning van de driehoek. De sturing van de politieoperatie verloopt via de schakels Algemeen Commando, Operationeel Commando en de commandanten op straat. Op elke schakel wordt in de eerste dagen geïmproviseerd. De invulling van de functies, het principe van vaste personen op vaste plekken en de locaties en inrichting van het commandocentrum op de Beverspijken zijn belangrijke aandachtspunten.³⁴

Een voordeel van de constructie van duo-Algemeen Commandant is dat er altijd een Algemeen Commandant aanspreekbaar is voor de operatie, ook als er een driehoeksoverleg plaatsheeft.³⁵ In de politieorganisatie is echter lange tijd onduidelijk wie van beiden nu AC is. De constructie van duo-Algemeen Commandant is nog niet eerder gebruikt en wordt niet of nauwelijks toegelicht.³⁶ Door het verschil in rang is echter duidelijk dat de plaatsvervangend korpschef uiteindelijk de leiding heeft over de operatie. Deze stilzwijgende afspraak geldt ook tussen beide Algemeen Commandanten.³⁷

Wanneer op zaterdagmiddag het eerste driehoeksoverleg plaatsheeft, gebeurt dit zonder adviesstructuur en stafondersteuning. Ook in de dagen erna blijft het zoeken naar een juiste organisatievorm om op ambtelijk niveau ondersteuning te bieden aan de driehoek. De SGO blijkt vooral een interne politiezaak, met een duidelijke oriëntatie op openbare orde en veiligheid. Ze fungeert niet als een ambtelijk voorportaal voor besluitvorming in de driehoek.³⁸

4.3 Opschaling van de driehoek

De ongeregelheden hebben plaats op zaterdagavond, zondagavond en maandavond. Na de alarmering op zaterdagochtend komen leden van de driehoek meermalen bij elkaar voor overleg.

Het driehoeksoverleg heeft in deze periode plaats op vier verschillende plekken: het hoofdbureau van de politie op de Vogelstraat, het politiebureau de Beverspijken op het industrieterrein De Vutter, het arrondissementsgebouwⁱ en het stadhuis. Op zaterdag en zondag is het politiebureau om praktische redenen een gunstige locatie. Op maandagavond is in onderling overleg besloten het driehoeksoverleg voortaan in het stadhuis te houden. Een reden was dat de driehoek vlakbij het commandocentrum van politie zat, wat de rust in het driehoeksoverleg niet ten goede kwam.ⁱⁱ Het stadhuis bleek niet geheel ingericht om te fungeren als beleidscentrum.ⁱⁱⁱ

Vanaf zaterdagavond is de lokale gezagsdriehoek opgeschaald tot het niveau korpschef en hoofdofficier van justitie. Dit gebeurde volgens de vaste afspraak bij incidenten die een sterke maatschappelijke impact hebben. Voor de leden van de driehoek is het helder dat de lokale driehoek in feite nog steeds een gezagsdriehoek is, maar dan opgeschaald. Voor de buitenwacht is dit verschil niet altijd helder. De verwarring over de status van het driehoeksoverleg is begrijpelijk. De driehoek kent immers exact dezelfde samenstelling als die van de strategische of beheersdriehoek. De burgemeester zit tijdens de ongeregelheden niet als korpsbeheerder, maar in de hoedanigheid van burgemeester van 's-Hertogenbosch in het overleg.^{iv}

Zaterdag 16 december

In de vroege middag, rond 12.45 uur, komt de burgemeester aan op de Trompet. Hij is onderweg door de plaatsvervangend korpschef op de hoogte gesteld van de schermutselingen op de Trompet.³⁹ De burgemeester is onder de indruk van de situatie ter plekke. Op de Trompet is veel politie op de been. Er staan veel politiebusjes. De burgemeester blijft er kort. Hij wil het technisch onderzoek door de rechercheurs niet verstoren. Hij spreekt wel met de buurtcoördinator van de Hambaken en de leidinggevende plaats delict van de politie. Met de voetbalofficier en de plaatsvervangend districtschef, die ook polshoogte komen nemen, spreekt hij af om 14.15 uur naar de Vogelstraat te gaan voor overleg in de voetbaldriehoek. De burgemeester wil in ieder geval overleg over een mogelijk wedstrijdverbod.⁴⁰

Op het hoofdbureau op de Vogelstraat spreekt de burgemeester met de plaatsvervangend korpschef. De afspraak voor de driehoek wordt bepaald op 15.00 uur. Uit het gesprek blijkt dat de plaatsvervangend korpschef, evenals de burgemeester en de dienstdoende officier, de situatie ernstig inziet. De plaatsvervangend korpschef

ⁱ Dit was eenmalig om agendatechnische redenen.

ⁱⁱ De geringe fysieke afstand van driehoek tot operationeel centrum resulteerde in het in- en uitlopen van functionarissen.

ⁱⁱⁱ Op het stadhuis in 's-Hertogenbosch is geen aparte ruimte om een beleidscentrum te huisvesten. De kamer van de burgemeester is ingericht voor het driehoeksoverleg en om communicatie met de politie te kunnen verzorgen.

^{iv} Er heeft wel een misverstand gespeeld rond de notulering van het overleg. De secretaris van de korpsleiding werd aangezien voor de secretaris van het lokale driehoeksoverleg. Normaliter verzorgt een medewerker van het politiedistrict 's-Hertogenbosch het secretariaat van het lokale overleg.

verwacht niet direct andere incidenten na de overval op de Trompet. Hij verwacht wel dat het rond de wedstrijd uit de hand kan gaan lopen.⁴¹

De korpschef wordt in de loop van de middag, na het driehoeksoverleg, bijgepraat door de plaatsvervangend korpschef. Zijn plaatsvervanger informeert hem over het opstootje in het ziekenhuis en de confrontatie op de Trompet. Hij vertelt ook dat er driehoeksoverleg is geweest met de burgemeester en dat de voetbalwedstrijd niet doorgaat. Op een persconferentie aan het einde van de middag zal het wedstrijdverbod bekend worden gemaakt. In onderling overleg besluiten ze dat de aanwezigheid van de korpschef bij de persconferentie vooralsnog niet nodig is.

De korpschef besluit toch naar de persconferentie te gaan. Hij wil uit eigen hand oordelen over de situatie in 's-Hertogenbosch. De korpschef rijdt naar 's-Hertogenbosch. Hij arriveert net op tijd voor de persconferentie die rond 16.45 uur begint. Hij woont de persconferentie in de zaal bij.

De hoofdofficier is die middag onderweg naar Groningen voor een afspraak. Vlak voordat hij rond 16.45 uur de stad binnenrijdt, wordt hij gebeld door de voetbalofficier. De hoofdofficier vraagt hem over een kwartier terug te bellen als hij op zijn plaats van bestemming is aangekomen. De voetbalofficier meldt dat bij de huiszoeking ernstige rellen zijn ontstaan die met veel moeite zijn bezworen. Hij zegt dat de burgemeester in het lokaal driehoeksoverleg heeft besloten het voetbal niet door te laten gaan. De voetbalofficier vertelt dat het rustig leek. Hij voegt eraan toe dat er rond 17.15 uur aanwijzingen waren dat het onrustig zou kunnen gaan worden.⁴²

De hoofdofficier overlegt kort met de voetbalofficier of hij meteen naar 's-Hertogenbosch moet komen. De voetbalofficier aarzelt, want op dat moment gebeurt er nog niets tastbaars. Ze spreken af dat de voetbalofficier zal bellen met de plaatsvervangend hoofdofficier. Op die manier is verzekerd dat de leiding van het Openbaar Ministerie plaats kan nemen in de driehoek als de omstandigheden daartoe aanleiding geven. Ze spreken ook af dat de plaatsvervangend hoofdofficier onmiddellijk zal bellen als het nodig is de driehoek bij elkaar te brengen en de komst van de hoofdofficier wenselijk wordt geacht.⁴³

Op vrijwel hetzelfde moment loopt de persconferentie af. De burgemeester praat in de wandelgangen na met de districtschef - op dat moment de vertegenwoordiger van de politie in de driehoek - en de plaatsvervangend districtschef die operationeel commandant is. Het is ongeveer 17.15 uur. De burgemeester heeft een privé-afspraak in Amsterdam. De burgemeester twijfelt erover of hij naar Amsterdam zal gaan of in 's-Hertogenbosch blijft. Hij weet niet dat er harde kern supporters samendrommen in 't Huukske en dat daar het voornemen bestaat bij de burgemeester verhaal te halen.⁴⁴ Hij overweegt dat hij, indien noodzakelijk, snel vanuit de hoofdstad weer terug kan zijn in 's-Hertogenbosch. De burgemeester vraagt de politiefunctionarissen om advies. De politie vindt het niet nodig dat hij in 's-Hertogenbosch blijft.⁴⁵ De burgemeester besluit naar Amsterdam te gaan.

Rond 19.00 uur belt de plaatsvervangend districtschef de burgemeester in Amsterdam. Hij meldt dat de ruiten in het stadhuis zijn ingegooid. Als de burgemeester hoort van mogelijke plunderingen, associeert hij de situatie met de Oosterparkrellen eind december 1997.^v De burgemeester besluit terug te keren. De burgemeester bestelt daartoe onmiddellijk een taxi.

^v Deze plunderingen blijken achteraf niet te hebben plaatsgevonden.

Rond 19.30 uur belt de plaatsvervangend hoofdofficier de hoofdofficier in Groningen. De plaatsvervanger meldt dat het echt uit de hand loopt en dat de hoofdofficier moet komen.⁴⁶ Hij vertelt dat er vernielingen zijn gepleegd, dat brandstichting heeft plaatsgehad en dat de stenen eruit liggen.⁴⁷ De hoofdofficier heeft er niet op gerekend dat hij zal kunnen worden teruggeroepen. In 's-Hertogenbosch vinden normaliter geen grootschalige vernielingen plaats, ook niet rond risicowedstrijden. Dat het er nu kennelijk veel heftiger aan toe gaat, is voor de hoofdofficier reden te komen.⁴⁸

De korpschef is na de persconferentie in de namiddag vertrokken om een bezoek te brengen aan de agent die had geschoten. Vlak daarvoor heeft hij de voorbereidingen voor het oproepen en inschakelen van extra bijstand van mobiele eenheden nog doorgesproken met zijn plaatsvervanger en de districtschef. De korpschef ziet op dat moment geen aanleiding om de leiding naar zich toe te trekken.⁴⁹ Voor alle duidelijkheid wordt afgesproken dat de korpschef zal worden gebeld als er wat zou gebeuren. De korpschef blijft tot ongeveer 19.30 uur bij de agent. Drie kwartier later komt hij thuis. Hij hoort dat het 8-uur journaal heeft bericht over onrust in 's-Hertogenbosch. Een paar minuten krijgt hij van de plaatsvervangend korpschef een telefoontje dat het mis gaat in de stad. De korpschef begeeft zich onmiddellijk naar het politiebureau. Hij komt daar rond 20.45 uur aan. Bij binnenkomst zegt de korpschef tegen zijn plaatsvervanger dat hij de leiding overneemt.⁵⁰ De korpschef neemt vanaf dat moment de plaats in de driehoek over van de districtschef.

Vanaf zaterdagavond 22.15 uur houden burgemeester, korpschef en hoofdofficier regelmatig driehoeksoverleg. Op verschillende momenten op zondag zowel als maandag speelt echter opnieuw de vraag of leden van de driehoek paraat moeten blijven in het besliscentrum of andere verplichtingen kunnen nakomen.

Zondag 17 december

De driehoek besluit akkoord te gaan met een verzoek van Netwerk voor een interview met de burgemeester. Dit interview zal live plaatshebben in de studio in Hilversum. Op dat moment is de taxatie dat de woede van de FC Den Bosch supporters is bekoeld.⁵¹ Nieuwe onlusten worden niet verwacht. De burgemeester vertrekt op zondag aan het eind van de middag naar Hilversum. Net buiten de stad, op de brug bij Zaltbommel, belt de korpschef de burgemeester in de auto. De korpschef meldt dat er opnieuw ongeregelde heden zijn uitgebroken in de Graafsewijk.⁵²

De hoofdofficier gaat aan het einde van de middag terug naar zijn woonplaats Amsterdam. De plaatsvervanger zal poolshoogte nemen als dat nodig mocht zijn. Het draaiboek van zaterdag herhaalt zich. Rond 18.30 uur krijgt de hoofdofficier het consigne dat hij nu echt moet komen.⁵³ De hoofdofficier neemt de trein en arriveert om 20.00 uur op het station. Daar heeft hij de grootste moeite een taxichauffeur te vinden die hem wil vervoeren naar het politiebureau.⁵⁴

Maandag 18 december

Op maandag 18 december vindt het jaarlijkse kerstconcert in de Sint Jan plaats. Elk jaar wonen notabelen uit heel Nederland dit festijn bij. De burgemeester is gastheer. Na afloop van het concert is er een ontvangst op het stadhuis georganiseerd. Al eerder is in

de driehoek besloten dat het concert ongestoord doorgang moet vinden en dat bezoekers zonder problemen de gang naar het stadhuis moeten kunnen maken. Daarvoor is extra politie-inzet gereserveerd.

In het driehoeksoverleg spreekt men ook over de afvaardiging naar het kerstconcert. De burgemeester zit in een lastig parket. Hij kan als gastheer moeilijk wegblijven van het evenement. De driehoek besluit tegen de avond te kijken hoe het ervoor staat. Als opnieuw rellen dreigen, zal de driehoek bij elkaar blijven zitten. Als er geen aanleiding is, gaat diegene die *acte de presence* wil geven.⁵⁵ Tegen de avond, kort voor de aanvang van het kerstconcert om 20.00 uur, volgt een korte telefonische consultatieronde. De berichten wijzen niet op een dreigende herhaling van ongeregelheden. De burgemeester en de hoofdofficier gaan naar het concert. De korpschef blijft samen met de plaatsvervangend hoofdofficier op het politiebureau Beverspijken. De burgemeester en de hoofdofficier kunnen er zo nodig snel zijn. De korpschef zal contact opnemen als dit het geval is.⁵⁶

Als het kerstconcert op het punt staat te beginnen, wordt de burgemeester gebeld. De burgemeester krijgt te horen dat het weer wat begint te broeien, maar dat hij niet hoeft te komen.⁵⁷ Ook hoort hij dat er dreigementen zijn geuit aan zijn adres. Het dreigement betreft de privewoning.⁵⁸

Een kwartier voor het einde van het concert wordt de hoofdofficier gebeld door zijn plaatsvervanger die samen met de korpschef op de Beverspijken zit. De hoofdofficier vraagt hoe ernstig de situatie is. De plaatsvervangend hoofdofficier antwoordt dat het minder ernstig lijkt dan zaterdag en zondag, maar dat er opnieuw ongeregelheden dreigen uit te breken. De hoofdofficier vraagt of hij onmiddellijk moet komen of dat hij tot het einde van het concert kan wachten om met de burgemeester mee te rijden naar het politiebureau. De plaatsvervanger antwoordt dat ze nog wel een kwartier kunnen wachten.⁵⁹

De burgemeester ziet dat de hoofdofficier wordt gebeld. Nog geen minuut later krijgt hij de korpschef aan de telefoon. De burgemeester besluit enkele minuten te wachten voordat hij vertrekt, want de bisschop houdt op dat moment zijn afsluitende toespraak. De burgemeester wacht tot het einde van de toespraak en verlaat de St Jan.⁶⁰ De burgemeester en de hoofdofficier vertrekken meteen per auto naar de Beverspijken.

Gaan, (terug)komen of blijven: een waardering

Vanaf zaterdag tot en met maandagavond zagen leden van de driehoek zich verschillende keren voor de vraag gesteld of hun fysieke aanwezigheid in de driehoek noodzakelijk was. Er zijn verschillende keuzes gemaakt. De burgemeester heeft tweemaal besloten uit de stad te vertrekken om vervolgens terug te keren; op zaterdag voor een afspraak in Amsterdam en op zondag voor een interview met Netwerk. De hoofdofficier is op zaterdag naar Groningen gegaan na geïnformeerd te zijn over het schietincident; hij is op zondagmiddag naar Amsterdam teruggekeerd. Zowel de burgemeester als de hoofdofficier woonde het kerstconcert in de Sint Jan bij. De korpschef heeft zich vanaf zaterdagavond vrijgemaakt.

Voor de burgemeester en de hoofdofficier van justitie speelden bij beslissingen over 'gaan, (terug)komen, blijven' verschillende overwegingen een rol. De vervangbaarheid van bestuur, politie en justitie is geregeld. De driehoek beschikt over plaatsvervangers. De continuïteit van het driehoeksgezag is in dat opzicht gewaarborgd.

De noodzaak om meteen terug te keren bij een mogelijk ontvlambaar incident lijkt minder sterk. Een voorwaarde is wel dat driehoeksleden continu bereikbaar zijn om als de situatie verslechtert, te kunnen worden opgeroepen. Die voorwaarde wordt vervuld. De bereikbaarheid van politie, bestuur en Openbaar Ministerie tijdens de ongeregelde heden is goed. Het is vanuit die redenering begrijpelijk dat de hoofdofficier op zaterdag pas op een later tijdstip terugkeert uit Groningen.

Desondanks kunnen enkele kanttekeningen worden gezet bij de besluitvorming over gaan, (terug)komen dan wel blijven. Ten eerste moet rekening worden gehouden met de fysieke afstand tussen de plek waar men zich ophoudt en 's-Hertogenbosch waar men eventueel op korte termijn aanwezig moet zijn. Vanuit Amsterdam, Hilversum en Groningen is de terugkomsttijd over de weg minimaal een half uur tot meerdere uren. Bij de beslissingen daar naartoe te gaan is de tijd tussen vertrek en fysieke aanwezigheid in het driehoeksoverleg te weinig aan bod gekomen. Dat geldt ook voor de afweging om, ook als het niet onmiddellijk nodig lijkt, te gaan rijden om in elk geval de eventueel benodigde reistijd te minderen.

Ten tweede komen rust en continuïteit van driehoeksoverleg ten goede aan de kwaliteit van het overleg. Ook wanneer men beschikt over uitstekende vervangers, dient te worden overwogen of piketafspraken om te gaan, maar terug te komen als het nodig is, de continuïteit van het overleg niet ondermijnen. Op zaterdag, zondag en maandag heeft de driehoek, geheel of gedeeltelijk, in een steeds wisselende samenstelling vergaderd. Dit vergroot de kans op hiaten bij de informatieoverdracht tussen driehoeksleden en hun vervangers; het zorgt voor verschillen in de mate waarin overlegpartners bekend zijn met alle, ook subtiele, feiten en achtergronden van de gebeurtenissen.

Ten derde is er het symbolische effect van het verblijf van gezagsdragers buiten de stad zolang als de rust nog niet verzekerd is. De beeldvorming, in de pers en bij de buitenwacht, ook al was er niets gebeurd, is een werkelijkheid op zich. De burgemeester heeft dit punt bij zijn beslissingen te weinig gewicht gegeven. Daarbij speelt ook een rol dat in de advisering aan de burgemeester dit aspect niet is aangekaart. Bij het besluit om het interview van de korpschef met NOVA (maandagavond) in 's-Hertogenbosch te houden komt die overweging beter tot zijn recht.

Ten vierde bestaat altijd het risico van een - plotselinge - verslechtering van de situatie.

Noten

- ¹ Vgl. Notitie Kaders Grootschalig Optreden en Rampenbestrijding, 1998, p.5
- ² Respondent politie
- ³ Respondent politie
- ⁴ Respondent politie
- ⁵ Respondent politie
- ⁶ Respondent bestuur
- ⁷ Respondent justitie
- ⁸ Respondent politie
- ⁹ Respondent politie
- ¹⁰ Respondent politie
- ¹¹ Politie-evaluatie, p. 17
- ¹² Respondent politie
- ¹³ Respondenten politie
- ¹⁴ Respondent politie
- ¹⁵ Respondenten politie
- ¹⁶ Politie-evaluatie, p. 17
- ¹⁷ Politie-evaluatie, p.2; respondent politie
- ¹⁸ Respondent politie
- ¹⁹ Respondent politie
- ²⁰ Respondent politie
- ²¹ Respondent politie
- ²² Respondenten bestuur
- ²³ Respondent bestuur
- ²⁴ Respondent bestuur
- ²⁵ Respondent bestuur
- ²⁶ Respondent bestuur
- ²⁷ Respondent bestuur
- ²⁸ Respondent bestuur
- ²⁹ Respondent bestuur
- ³⁰ Respondent bestuur
- ³¹ Respondent bestuur
- ³² Respondent bestuur
- ³³ Respondent overig
- ³⁴ Politie-evaluatie
- ³⁵ Respondent politie
- ³⁶ Politie-evaluatie, p. 17
- ³⁷ Respondent politie
- ³⁸ Respondent justitie
- ³⁹ Respondent bestuur
- ⁴⁰ Respondent bestuur
- ⁴¹ Respondent politie
- ⁴² Respondent justitie
- ⁴³ Respondent justitie
- ⁴⁴ Respondent bestuur
- ⁴⁵ Respondent bestuur
- ⁴⁶ Respondent justitie
- ⁴⁷ Respondent justitie
- ⁴⁸ Respondent justitie
- ⁴⁹ Respondent politie
- ⁵⁰ Respondent politie
- ⁵¹ Brabants Dagblad 18 december 2000
- ⁵² Respondent bestuur
- ⁵³ Respondent justitie
- ⁵⁴ Respondent justitie

⁵⁵ Respondent justitie

⁵⁶ Respondent politie

⁵⁷ Respondent bestuur

⁵⁸ Respondent bestuur

⁵⁹ Respondent justitie

⁶⁰ Respondent bestuur

Hoofdstuk 5 Informatiebronnen

Inleiding

In dit hoofdstuk staan de informatiebronnen van bestuur, justitie en de politie centraal. Informatie over verstoringen van de openbare orde is veelal vrijwel exclusief informatie over en van de straat. Het betreft onder meer informatie over intenties van groepen of personen om een confrontatie te zoeken met de politie. Daarnaast is straatinformatie waardevol om de aard en locatie van mogelijke confrontaties te taxeren. Deze informatie wordt verschaft door verschillende bronnen; zowel wijkbewoners die de meldkamer op eigen initiatief bellen als gesprekscontacten van de politie. Binnen de politie wordt dergelijke informatie opgevangen door: de meldkamer, de infodesk, de Criminele Inlichtingen Eenheid, de Regionale Inlichtingendienst, de stafsectie Informatie van de SGO en (reguliere) politie op de straat.

We beschrijven eerst de beschikbare voorinformatie en de moeilijkheden bij het verzamelen en interpreteren ervan. Daarna geven we aan hoe met (potentiële) informatiebronnen is omgesprongen. We sluiten af met een paragraaf over informatierelaties tussen straat en driehoek.

5.1 De straat: voorinformatie

Het verzamelen van informatie ten behoeve van de operationele en strategische besluitvorming is, zeker in het relweekend, vrijwel louter een politieactiviteit. De politie richt zich daarbij in het bijzonder op het verzamelen en benutten van concrete informatie die afkomstig is van een betrouwbare bron of is geverifieerd. De politie is op basis van de beschikbare informatie naar eigen zeggen niet in staat geweest tot het voorspellen van het uitbreken van rellen op de drie avonden.¹

De politie verkiest bij het vergaren van 'intelligence' voor betrouwbare concrete informatie over relevante voornemens en verschijnselen. Van verschillende gesprekscontacten is de betrouwbaarheid in het verleden aangetoond.² De taxatie van de hardheid van informatie van andere of onbekende bronnen - zoals particulieren die de meldkamer benaderen - is tijdrovend. Zo zoekt de Regionale Inlichtingendienst van Brabant-Noord contact met Regionale Inlichtingendiensten in het land om te achterhalen of er een grond is voor de geruchten over supportersgroepen die naar 's-Hertogenbosch zouden komen.³ Geruchten doen bij iedere rel de ronde. Een ervaringsfeit is ook dat sommige personen bewust desinformatie verspreiden om de politie om de tuin te leiden. Of ernstiger nog, politieagenten in het nauw te drijven. De inlichtingensectie en de Criminele Inlichtingen Eenheid, de voornaamste eenheden die verkregen informatie nalopen, zijn erop gespist het waarheidsgehalte van ontvangen berichten zorgvuldig te toetsen.

Voorinformatie: berichtenstromen

Op zaterdagmiddag is operationele informatie een belangrijke basis voor het wedstrijdverbod. Het betreft op zaterdag een accumulatie van zachte signalen over de - door vrienden en naasten van Pierre Bouleij geuite - intentie tot wraak naar aanleiding van het schietincident. Deze signalen komen bij en via verschillende politiemensen binnen: van op de Trompet postende agenten tot mobiele eenheden. Er is ook een diagnose van de Criminele Inlichtingen Eenheid die kort vermeldt dat het tot een treffen zal komen bij de wedstrijd. De Criminele Inlichtingen Eenheid licht deze informatie niet toe, maar gelet op de behoedzame werkwijze van de Criminele Inlichtingen Eenheid die informatie zorgvuldig screent voordat ze het vrijgeeft, wordt informatie van de Criminele Inlichtingen Eenheid als hard en betrouwbaar beschouwd.⁴ De driehoek houdt rekening met onrust in de stad, maar de mogelijkheid bestaat ook dat de groep kwaadwillenden stoom heeft afgeblazen tijdens het incident op de Trompet.⁵

De Regionale Inlichtingendienst beschikt in het begin van zaterdagmiddag over betrouwbare informatie: harde kern supporters verzamelen zich in 't Huukske.⁶ Een functionaris van de Regionale Inlichtingendienst neemt poolshoogte bij 't Huukske. Hij ziet daar rond 14.30 uur een grote groep mensen. Er staan ongeveer 50 tot 60 man buiten. De groep wordt groter. Hij meldt zijn waarnemingen aan de voetbalcoördinator. De Regionale Inlichtingendienst is rond 16.30 uur ervan op de hoogte dat er in 't Huukske een opgefokte sfeer heerst. De Regionale Inlichtingendienst ontdekt dat hier - na het bekend raken van het wedstrijdverbod - wordt besloten dat een groep personen verhaal gaat halen bij de burgemeester: ze willen de burgemeester op andere gedachten brengen. De Regionale Inlichtingendienst weet niet hoeveel personen naar het stadhuis zullen gaan. De functionaris van de Regionale Inlichtingendienst geeft de informatie door aan de voetbalcoördinator. Deze politiemans is betrokken bij ander politiewerk.⁷ Hij is niet verbaasd dat risicosupporters naar 't Huukske komen, want het is nu eenmaal een wedstrijddag.⁸

Er komt om 17.50 uur een bericht binnen over molestatie van een bus door een groep die de binnenstad in trekt. Dit is voor de politieleiding de eerste ondubbelzinnige melding die duidelijk maakt dat het mis gaat.

Op zondag is er opnieuw een berichtenstroom. Het betreft meerdere berichten met onduidelijke status. In de ochtend wordt gemeld dat rond 11.00 uur de supportersgroep bij elkaar komt met de intentie contacten te leggen met andere supportersverenigingen.⁹ Andere berichten rond het middaguur reppen over hernieuwde acties gedurende de avond. Deze acties zouden zijn gericht tegen de agent die heeft geschoten en het hoofdbureau van politie op de Vogelstraat. Om 15.35 uur meldt een onbekende beller dat de supportersclub over ongeveer twee uur actie gaat voeren. Het motto zou daarbij luiden: "de politie gisteren traangas, wij vandaag vuurwerkbommen". De Criminele Inlichtingen Eenheid meldt dat het rond 19.00 uur zal escaleren. Dit wordt om 17.20 uur bijgeschreven in het dagjournaal van de Operationeel Commandant. De Criminele Inlichtingen Eenheid oordeelt dat de bron betrouwbaar is. Rond 18.00 uur zijn er berichten over voorbereidingen voor nieuwe ongeregeldeheden. De Criminele Inlichtingen Eenheid meldt om 17.55 uur onder meer dat in de Anderlijnstraat stenen en projectielen worden verzameld. Een ander bericht om 17.58 uur geeft aan dat personen

met bivakmutsen op zijn gesignaleerd op de Graafsebaan. Ook meldt de Criminele Inlichtingen Eenheid dat kannen met diesel en benzine worden gevuld en dat vuurwapengebruik tegen de politie kan worden verwacht.¹⁰

Op maandag overdag, vanaf ongeveer 14.45 uur, is de sectie informatievoorziening van de SGO op de hoogte van verschillende meldingen van tipgevers.¹¹ De tipgevers melden dat ze hebben gehoord dat er die avond weer activiteiten worden ondernomen. De meeste informatie is algemeen van karakter. Er zijn specifieke mededelingen over een aanslag op het benzinestation op de Graafsebaan, acties op de A2 en acties gericht tegen het hoofdbureau van politie. De monitoring van het internet resulteert in het bericht dat op de chatbox van FC Den Bosch wordt gevraagd vanavond te verzamelen. De Regionale Inlichtingendienst meldt rond 16.30 uur dat die avond jacht zal worden gemaakt op de politieman die heeft geschoten. De harde kern zou volgens informatie van de Regionale Inlichtingendienst een andere plaats zoeken dan 't Huukske om te verzamelen, zo rond 20.00 uur. Het dagjournaal van het Operationeel Commando meldt om 16.58 uur dat vanuit de harde kern is aangegeven dat het tot en met vrijdag elke avond prijs zal zijn.¹² Om 18.34 uur weet de politie dat personen zich verzamelen voor een slagerij in de Anderlijnstraat. Er lopen ook mensen bij met bivakmutsen. Een klein uur later meldt de Criminele Inlichtingen Eenheid dat twee bekenden van de politie in het bezit zouden zijn van handgranaten.¹³ Deze zouden richting de politie worden gegooid.

Verzameling en interpretatie: een zware politietaak

In de aanloop tot de ongeregeldheden krijgt de politie de nodige berichten die in meer of mindere mate nog niet als betrouwbaar worden bestempeld. Veel informatie die op momenten binnen het bereik van de politie en de autoriteiten ligt, heeft een andere gedaante dan concrete en betrouwbare of geverifieerde informatie. Een uitzondering vormen de berichten van de Criminele Inlichtingen Eenheid en de Regionale Inlichtingendienst die zij als betrouwbaar kwalificeren. Er zijn verschillende factoren die het moeilijk maakten voor politie en autoriteiten om voorinformatie over mogelijke aanstaande ongeregeldheden te verzamelen en te interpreteren:

A. De informatiehuishouding

De politie-evaluatie concludeert dat de interne organisatie van de informatiestromen niet op orde was.¹⁴ Dit is deels te wijten aan onduidelijkheden in de SGO-structuur tijdens de eerste twee dagen van de ongeregeldheden.¹ Een aantal organisatorische problemen speelt het inwinnen van openbare orde-informatie parten. Informatie over openbare orde komt op uiteenlopende plekken binnen, maar er is geen centraal punt waarop de informatie wordt verzameld en geanalyseerd. De meldkamer, de infodesk, de Regionale Inlichtingendienst, de Criminele Inlichtingen Eenheid en operationele politiefunctionarissen ontvangen informatie. Maar ze weten niet goed van elkaar welke informatie bekend is en welke informatie niet.¹⁵ De sectie informatie van de SGO

¹ De politie-evaluatie: 'Al met al verliepen de interne commandostructuur, het onderlinge overleg en de communicatie pas vanaf de derde dag goed....van de onduidelijke interne structuur [heeft] vooral de informatiepositie ... te lijden gehad' (p.18).

fungeert niet als het verzamelpunt van alle informatie. Met name de afstemming tussen de Criminele Inlichtingen Eenheid en de sectie informatie, in de praktijk gescheiden werelden van rechtsorde en openbare orde, laat te wensen over.

De Regionale Inlichtingendienst, die de sectie informatie bemenst, kampt met onderbezetting. De Regionale Inlichtingendienst beschikt slechts over twee volwaardige functionarissen die voor een gedeelte van hun tijd openbare orde-informatie verzamelen. Twee posities zijn vacant op het moment dat de ongeregeldheden uitbreken.¹⁶ De Regionale Inlichtingendienst heeft ook niet de capaciteit om de ontvangen informatie te veredelen, dat wil zeggen tot een interpretatie te komen van hetgeen bekend is en wat de beleidsimplicaties zijn voor de driehoek.¹⁷ Deze problemen klemmen des te meer omdat juist openbare orde-informatie betrouwbaar, actueel en snel beschikbaar moet zijn voor besluitvorming in het commando en de driehoek.¹⁸ Dit vergt een strakke organisatie met duidelijke werkafspraken over de informatielijn en voldoende capaciteit om informatie te verzamelen en te analyseren. Aan beide voorwaarden wordt tijdens de ongeregeldheden niet voldaan.

B. Het verzamelen van openbare orde-informatie: ontbreken wettelijke regeling

De afscherming van de bronnen van openbare orde-informatie is niet wettelijk geregeld. Dit bemoeilijkt de informatieverstrekking door politiemensen die informatie verzamelen over verstoringen van de openbare orde. Als deze informatie wordt gebruikt ter handhaving van de rechtsorde kan bekend raken wie de politie heeft geïnformeerd. Dit brengt de betrokken politiefunctionaris en zijn bron in een uiterst lastig parket.¹⁹ Er bestaat een gerede kans dat de menselijke bron of (zelfs) de politiefunctionaris gevaar loopt. De relatie tussen de politiefunctionaris en zijn bron kan fikse schade oplopen. Dit kan anderen ertoe bewegen hun relatie met de politie te staken of af te bouwen. Dit kan ertoe leiden dat politiemensen informatie niet operationeel maken of dat zij beducht zijn hun bronnen aan te boren bij ongeregeldheden. Toch is er juist dan veel behoefte aan informatie van de straat. Politiemensen pleiten al lange tijd voor een wettelijke regeling die het mogelijk maakt de bron van openbare orde-informatie af te schermen.²⁰

C. Openbare orde en (criminele) informanten: het kwetsbare snijvlak

De Criminele Inlichtingen Eenheid raakt via haar netwerk - dat primair gericht is op het vergaren van criminele inlichtingen - op de hoogte van veel feiten over de drie relavonden. Het betreft onder andere informatie over gebeurtenissen en activiteiten (wapenbezit, het opbouwen van een voorraad van molotovcocktails), alsmede over de relschoppers.²¹ De Criminele Inlichtingen Eenheid spreekt met bronnen over de spanningen en ongeregeldheden.

De Criminele Inlichtingen Eenheid selecteert vanaf zondag ook die criminele informatie met een openbare orde component.²² Het snijvlak tussen openbare orde-informatie en criminele inlichtingen is kwetsbaar. Als naar haar mening op grond van de informatie valt te herleiden wie de bron is, speelt ze de informatie niet door aan het operationele echelon. Als de inlichtingen kunnen worden geanonimiseerd, wordt de informatie ter beschikking gesteld aan de operationele en algemene commandanten. Dit selectieproces leidt op 16, 17 en 18 december niet tot ernstige dilemma's, maar vergt wel een continue afweging van de medewerkers van de Criminele Inlichtingen Eenheid.²³

D. Bewoners van de Graafsewijk: afstand tot de reguliere politie

Veel bewoners van de Graafsewijk bewaren afstand tot de politie. Dit belast het zogenoemde gebiedsgebonden politiewerk. De zogeheten statische informatiepositie van de politie over de Graafsewijk is, naar haar eigen zeggen, redelijk tot goed. Hiermee wordt bedoeld dat ze de wijk en de daar gangbare opvattingen en gedragspatronen, waaronder lokale criminele activiteiten, heeft leren kennen. Dit is heel wat anders dan actuele informatie over processen en bewegingen in een veranderlijke en kritieke situatie. In casu onder andere over de gemoedstoestand en in- en uitgaande bewegingen van relschoppers in de Bartjes. Om dit soort 'dynamische informatie' - informatiestromen naar en vanuit de wijk - te verzamelen is het nodig beschikbare gesprekspunten in de wijk te mobiliseren zodra zich spanningen voordoen die kunnen uitmonden in verstoringen van de openbare orde. Juist dynamische informatie heeft grote praktische waarde bij het bepalen van strategie en operatie op riskante en bijzondere momenten.

In de aanloop tot de rellen blijkt het voor de reguliere politie en Regionale Inlichtingendienst lastig op korte termijn actuele informatie te genereren vanuit de wijkcontacten. Dat heeft te maken met het beladen karakter van contacten met de politie. Er bestaat in sommige kringen in de Graafsewijk achterdocht om de politie over de telefoon informatie te verschaffen.²⁴ Sommige bewoners vrezen dat de telefoon door andere wijkbewoners wordt afgetapt.²⁵ Het is bovendien gewoonte dat bewoners een geschikt moment afwachten om een politiefunctionaris te informeren over criminaliteit of ordeverstoringen.²⁶ Er bellen weliswaar burgers die de politie anoniem informatie verstrekken over de telefoon. Maar het is onduidelijk wat deze mensen daadwerkelijk weten over onrust of ongeregelde heden. De buurtgerichte politie en de Regionale Inlichtingendienst ervaren dat de wijk in feite op slot gaat: reguliere wijkcontacten willen of kunnen geen informatie geven over mogelijke nieuwe ongeregelde heden.²⁷ Een aantal contactpersonen van de politie, zoals medewerkers van scholen en winkeliers, wordt na het weekend benaderd door de politie.²⁸

E. FCDB: distantie, 'politiehaat' en interne schotten

Voor de harde kern van supportersvereniging FCDB geldt (ook) dat er een fors verschil bestaat tussen statische en dynamische – 'acuut mobiliseerbare' - informatie. De politie, in het bijzonder de voetbalcoördinator en het zogenoemde voetbaldetachment, weten veel van het doen en laten van met name de risicosupporters. De politiefunctionarissen die goed zijn ingevoerd in de voetbalwereld kenden Pierre Bouleij goed: evenals zijn gezin en de mannen die op de Trompet de politie in het nauw drijven. Zij zijn op de hoogte van de gedragspatronen van de veel harde kern supporters. Het gaat daarbij niet alleen om het supportersgedrag, maar ook om de werksituatie, het privéleven en eventuele antecedenten.²⁹

Op 16 december bestaat woede onder de risicosupporters, in het bijzonder in de vriendenkring van Bouleij. De woede richt zich op bestuur, de burgemeester voorop, en politie. Dit is voor de voetbalcoördinator reden geen toenadering tot de groep rond Bouleij te zoeken. Hij wil opgebouwde relaties niet verspelen.³⁰

Leden van FCDB en andere supporters zijn beducht om actuele informatie te verschaffen aan de politie: zeker als het gaat om explosieve of criminele zaken.³¹ Dit

komt onder andere doordat ze represailles vrezen.³² Het is niet alleen onwil. Groepen supporters, onder wie leden van FCDB, kunnen dergelijke informatie niet verschaffen. Er bestaan binnen FCDB, en in ruimer verband onder supporters, schotten tussen de 'kern van de harde kern' en anderen.³³

F. Desinformatie: een reëel gevaar

De politie wordt verschillende keren geconfronteerd met onjuiste meldingen. We geven een aantal voorbeelden van berichten die (later) onjuist zijn gebleken of die niet zijn uitgekomen:

- Er zou geschoten zijn op een surveillancewagen (zaterdag)
- Er zouden plunderingen plaatsvinden in de binnenstad (zaterdag, vroege avond)
- Relschoppers willen het benzinestation aan de Pettelaarseweg aanvallen
- Melding vanuit een telefooncel dat binnen een kwartier het hoofdbureau op de Vogelstraat zal worden opgeblazen
- Bussen met Ajax en ADO Den Haag supporters zijn op weg naar 's-Hertogenbosch (zondagavond rond 19.15 uur)
- Volgens berichten komen supporters van Standaard Luik naar 's-Hertogenbosch
- Er wordt melding gemaakt van een brandende barricade op de Oostwal: bij politie-inspectie blijkt er niets aan de hand te zijn.³⁴
- Er wordt een aanrijding gemeld, maar bij onmiddellijke inspectie wordt niets aangetroffen.

De onjuistheden kunnen verschillende oorzaken hebben. Ze zijn mogelijk terug te voeren tot bewust verstrekte desinformatie. Het is bij desinformatie ongewis wat de intentie is. De melder kan er alleen plezier in scheppen de politie voor niets ergens op af te sturen. Maar hij of zij kan ook instrumentele bedoelingen hebben, die zijn gericht op het verwarren of bedreigen van politie. Melders kunnen er bijvoorbeeld op uit zijn een politie-eenheid in een hinderlaag te lokken. Ze kunnen er ook op uit zijn de aandacht van de politie te verleggen zodat er op andere plaatsen mogelijk rel-kansen ontstaan. Het is daarom begrijpelijk dat de politie probeert meldingen zoveel mogelijk te verifiëren. Ze besluit op zondagavond niet te reageren op meldingen met een lage prioriteit.³⁵

G. Tijdsdruk en tijdbelasting: beperkte 'pro-actieve' benadering van bronnen

De politie kampt niet alleen met het probleem dat ze over een beperkt aantal betrouwbare en onmiddellijk mobiliseerbare bronnen beschikt: in de kringen van FCDB en in de Graafsewijk. Vooral op zaterdag 16 december is de politie in de periode tussen het eind van de ongeregelde heden op de Trompet (12.30 uur) en het moment waarop de stille tocht ontaardt in ongeregelde heden (late zaterdagmiddag) voornamelijk bezig met het organiseren van een politiemacht. Ze verwerkt in die periode ook de schokkende gebeurtenissen op de Trompet. Dit brengt onvermijdelijk drukte met zich mee. Dit draagt eraan bij dat de politie niet toekomt aan het systematisch verzamelen van informatie of aan het bedenken van scenario's. De tijdsdruk en de oriëntatie op de interne organisatie trekken op zaterdag 16 december een wissel op de informatievergaring. De capaciteit van de Regionale Inlichtingendienst wordt vrijwel

geheel ingezet voor het natrekken van reeds ontvangen berichten. Bijvoorbeeld over kentekens van auto's die in de wijk niet bekend zijn.³⁶

5.2 De straat: alternatieve informatiebronnen

Er zijn, deels onvermijdelijke, moeilijkheden bij het tijdig verzamelen en interpreteren van concrete en betrouwbare of geverifieerde informatie. Politiechefs hebben een sterke voorkeur voor tijdige voorinformatie die concreet aangeeft waar en wanneer relschoppers ongeregeldeheden hebben gepland.³⁷ Juist dit soort informatie is echter vaak schaars. De voorkeur getuigt ook van een te rationele optiek op het ontstaan van rellen. Er zijn lang niet altijd concrete voornemens. En als die er al zijn raken ze vaak in een laat stadium, en onder lastig te bereiken groepen, bekend. Bij een sterk rationeel beeld op – het ontstaan van – rellen loopt de politie het risico onvoldoende profijt te trekken van kennis over de gemoedstoestand van potentieel gewelddadige groepen. Het gevaar bestaat ook dat ze zich te weinig rekenschap geeft van de mate waarin er een gelegenheidsstructuur bestaat voor potentiële relschoppers. Alternatieve informatiebronnen kunnen juist deze aspecten van ongeregeldeheden voor het voetlicht brengen. We beschrijven zes alternatieve informatiebronnen.

A. 'Spottersinformatie'

Het is voor de autoriteiten van groot belang informatie te hebben over het aantal mensen, in het bijzonder 'risicogroepen', dat in de stad op de been is, alsmede over hun locatie en route. Spotters kunnen bij uitstek dit soort informatie verzamelen. Op die manier kunnen samenscholingen van groepen en een dreigende sfeer in een vroegtijdig stadium worden gesignaleerd. Het Algemeen Commando heeft gedurende de drie dagen geen beslissing genomen om op systematische wijze spotters in te zetten. Een functionaris van de Regionale Inlichtingendienst neemt op zaterdagmiddag poolshoogte. De politie wordt door politiepersoneel en enkele gesprekspunten op de hoogte gesteld van samenscholingen en bewegingen in de stad. De aanhoudingseenheden die als verkenningseenheden kunnen worden ingezet, opereren op de relavonden uit veiligheidsoverwegingen meestal achter de linies van de mobiele eenheden. Er is een groot risico dat leden van de eigen aanhoudingseenheden worden herkend.³⁸

B. Ervaringsdeskundigen

Verschillende politiefunctionarissen in het korps Brabant-Noord weten veel over de Graafsewijk of over risicosupporters, waaronder Pierre Bouleij en zijn vriendenkring. Het gaat hierbij in het bijzonder om de buurtcoördinator van de Graafsewijk en andere leden van het zogenoemde buurtzorgteam, om medewerkers van de Regionale Inlichtingendienst, om de voetbalcoördinator met zijn 'tweede man' en om het voetbaldetachement.

Vooral de Regionale Inlichtingendienst verzamelt op de drie reldagen - ook reeds op zaterdag 16 december - via gesprekscontacten veel nuttige informatie. Het betreft zowel concrete en betrouwbare informatie als geruchten over gebeurtenissen en ontwikkelingen. De meeste andere ervaringsdeskundigen komen er niet echt aan toe

actuele openbare orde-informatie te verzamelen en deze vervolgens in het politieapparaat te verspreiden. Ze worden pas in een laat stadium benaderd.³⁹

Het beperkte aandeel van ervaringsdeskundigen in het verzamelen van actuele openbare orde-informatie heeft verschillende oorzaken:

- Breuklijnen in de crisisorganisatie en tussen de crisisorganisatie en de reguliere organisatie (zie hoofdstuk 4). Ervaringsdeskundigen zoals buurtcoördinatoren en de voetbalcoördinator hebben geen vaste plek in de SGO-structuur. Ze worden niet actief benaderd voor aanvullende informatie.⁴⁰
- De vrees dat pogingen van goed ingevoerde politiemensen om onder relschoppers, voetbalsupporters of bewoners van de Graafsewijk informatie te verzamelen over de rellen afbreuk zou doen aan hun moeizaam opgebouwde netwerken.⁴¹
- De vrees dat zichtbare handhavings- of opsporingsactiviteiten ertoe kunnen leiden dat leden van de harde kern van FCDB verhaal zouden komen halen bij individuele politiemensen of daarmee zouden dreigen.⁴²
- Het inzetten van de leden van het voetbaldetachement bij het optreden van mobiele eenheden en ander politiewerk.⁴³
- De distantie tussen de voetbalcoördinator en de harde kern van FCDB. Het was voor 16 december bijvoorbeeld “nog te vroeg” voor een bezoek van de voetbalcoördinator aan de FCDB-ruimte achterin 't Huuske.⁴⁴
- De betrokkenheid van ervaringsdeskundigen bij het justitiële traject.⁴⁵
- De betrokkenheid van de buurtcoördinator van de Graafsewijk op zaterdag 16 december bij het buurtonderzoek op de Trompet. Dit brengt tal van werkzaamheden met zich mee: uitwerken van getuigenverklaringen en het opmaken van processen-verbaal.
- De inschakeling van de buurtcoördinator van de Graafsewijk op zondag 17 december bij gesprekken op het stadhuis.⁴⁶
- De werkzaamheden van de buurtcoördinator van de Hambaken in het kader van de bedrijfsopvang van politiemensen die bij het schietincident betrokken waren.⁴⁷

Ervaringsdeskundigen schetsen achteraf verschillende risico's voor met name zaterdag 16 december en zondag 17 december 2000.

- Binnen de harde kern van FCDB wordt harddrugs gebruikt en wordt veel alcohol gedronken, onder andere op wedstrijddagen.⁴⁸
- De leden van de harde kern van FCDB hebben weinig nodig om los te gaan. Dit geldt in het bijzonder voor de vriendenkring van Bouleij, waaronder de vrienden en bekenden die op zaterdag 16 december 2000 op de Trompet slaags raken met de politie. Dit zijn fanatieke supporters die altijd vooraan staan bij voetbalrellen.⁴⁹
- Rellen worden niet zozeer vooraf gepland, maar ontstaan veeleer als daartoe de gelegenheid bestaat of als reactie op gedragingen van de tegenpartij of de politie.⁵⁰
- De harde kern-supporters kunnen door de politie niet meer worden beïnvloed zodra ze los gaan. Dat kan wel in de periode die daaraan voorafgaat.⁵¹
- Door het dodelijke schietincident en de ongeregelheden op de Trompet, bestaan bij de wedstrijd FC den Bosch - VVV ernstige risico's. Het verbieden van de wedstrijd is daarom verstandig.⁵²
- De agressie van de harde kern richt zich op de politie. De politie kan zich daarom beter niet vertonen of , moet juist een overmacht op de been te brengen.⁵³
- De supporters, onder wie de harde kern, verzamelen zich op zaterdag 16 december – een wedstrijddag - in 't Huuske; wedstrijdverbod of niet.⁵⁴

- Het wedstrijdverbod betekent niet dat het verder rustig zal blijven in de stad. Met name de groep rond Bouleij is in staat tot het ontketenen van rellen.⁵⁵
- Een aanzienlijk deel van de bevolking van de Graafsewijk bewaart afstand tot de politie en bejegt de politie met achterdocht.⁵⁶
- In verschillende bewonerscategorieën van achterstandsbuurten is sprake van afkeer jegens politie en overheid. Dit is een voedingsbodem voor onrust of ongeregelheden.⁵⁷

C. Urbane verhalen

De gebeurtenissen op de Trompet en de achtereenvolgende relavonden leiden onder risicosupporters, jongeren en bewoners van de Graafsewijk tot talrijke urbane verhalen.⁵⁸ Dat zijn verhalen die in de wijk en daarbuiten de ronde doen over de rellen en hetgeen nog in het verschiet ligt. Deze verhalen zijn zowel een uiting als indicatie van het publieke gemoedstoestand en verwachtingspatroon.

Op maandag 18 december zoeken de politie en andere politiefunctionarissen contact met bewoners. Lokaal ingevoerde (politie)functionarissen praten met mensen die op de hoogte zijn van de stemming in de Graafsewijk. Ze krijgen te horen dat veel bewoners de buik vol hebben van de rellen en dat ze aanstoot nemen aan het openen van de bruggen op zondagavond. Er is publieke steun voor harder en effectiever politieoptreden. Dit komt onder meer tot uitdrukking in het publieke dreigement zelf orde op zaken te stellen als dit achterwege blijft. Deze geluiden worden na de rellen op maandagavond sterker en door de media verspreid. Deze informatie is uiterst waardevol voor de driehoek; een strenge aanpak blijkt nodig en legitiem. Dit is een ervaring en les die onderstreept hoe belangrijk urbane verhalen zijn.ⁱⁱ

We hebben achteraf een aantal urbane verhalen kunnen reconstrueren. Hierin ligt waardevolle informatie vervat voor de preparatie en strategie van de politie en autoriteiten:

- Een minderheid van de bewoners van achterstandsbuurten (in en rond 's-Hertogenbosch) maakt graag gebruik van de gelegenheid om met een geringe pakkans geweld te gebruiken tegen de politie. Of tegen objecten die ze in verband brengen met de overheid. Voor deze bewoners geldt dat een in hun ogen geslaagde relavond naar meer smaakt.⁵⁹ Dit zet hen ertoe aan niet alleen gebruik te maken van een gelegenheid tot geweldsgebruik, maar ook deze gelegenheid zo mogelijk te creëren.
- Binnen de kern van de harde kern bestaat naar aanleiding van uitzonderlijk politiegeweld (het doodschieten van Bouleij) de diepgewortelde wens verhaal te halen. Dit politiegeweld wakkert de toch al bestaande afkeer jegens de politie verder aan. Hetzelfde geldt voor de onderlinge loyaliteit binnen deze kern. Binnen deze kern valt op zaterdag 16 december een overheidsbesluit of een uitlating van een politiechef of bestuurders al snel verkeerd. Het wedstrijdverbod en, later, de uitlatingen van de burgemeester over zelfverdediging van de agent die heeft geschoten op Bouleij vallen verkeerd.⁶⁰

ⁱⁱ Hier komt bij dat de kennis van ervaringdeskundigen over het gedrag van risicogroepen in menig opzicht mede is gebaseerd op urbane verhalen.

- Jongeren en risicosupporters zijn in staat in korte tijd te mobiliseren, onder andere met behulp van mobiel telefoonverkeer en SMS-berichten. Het is bovendien deels overbodig om te mobiliseren. Op een wedstrijddag (16 december) zijn er altijd al veel supporters - waaronder risicosupporters - op de been: 't Huukske is een prominent verzamelpunt (maar niet het enige).⁶¹
- Vooral jongeren die rellen gemakkelijk vinden, komen samen op locaties waar iets in de lucht hangt. Of waar zich reeds ordeverstoringen voltrekken.⁶²
- De Graafsewijk biedt riant mogelijkheden aan personen die de wet overtreden om aan de politie te ontkomen. Jongeren die rijden op opgevoerde brommers of scooters, ontkomen in de nauwe straten bijvoorbeeld weleens aan politieauto's.⁶³ Potentiële relschoppers zijn op de hoogte van de fysieke voordelen die de Graafsewijk biedt of ze ontdekken die al snel.⁶⁴

D. Politie mensen op straat: relervaringen en verbale plannen

Commandanten en andere politiemensen die op zaterdag- en zondagavond zijn betrokken bij de politieoperaties doen waardevolle ervaringen op. Ze merken onder andere hoe het er op straat aan toegaat, op welke problemen de politie stuit en in welke mate de interne organisatie het politietoetreden steunt of hindert. Deze relervaringen kunnen bij uitstek worden uitgewisseld, en besproken, bij en naar aanleiding van (de)briefings. Deze zijn niet optimaal verlopen.⁶⁵ Dit neemt niet weg dat politiemensen, waaronder commandanten, hun opgedane ervaringen wel degelijk bespreken en evalueren. Dit levert onder andere het zogenoemde platte petten plan op. Dit plan is een verbaal plan dat op een laat tijdstip, en na zware werkzaamheden, wordt bedacht. Het wordt uiteindelijk door een Algemeen Commandant – die wel enthousiast is over het plan, maar geen bedenker ervan – vastgelegd in een e-mail. Dergelijk ‘management by e-mail’ is riskant, mede omdat de politie bij uitstek een verbale gemeenschap – a verbal society - is. Het is in het politieapparaat gebruikelijk dat geraffineerde strategieën en urgente zaken kracht worden bijgezet in onderlinge gesprekken.⁶⁶ Het raffinement en de gevoelde urgentie van het platte petten pan gaat verloren in de gestapelde overdracht ervan: van bedenkers naar de Algemeen Commandant die het op maandag zou moeten uitvoeren. Bij meerdaagse rellen bestaat dus het gevaar dat de relervaringen en daarop gebaseerde sluwe verbale plannen of opmerkingen, onvoldoende worden benut. Dit is zonde omdat juist in dergelijke ervaringen en verbale conclusies veel professionele wijsheid van de politie ligt besloten.

5.3 De straat en de driehoek

Het verwachtingspatroon: geen hevige rellen meer

De driehoek houdt op zondag en maandag wel rekening met mogelijke ongeregelde heden, maar verwacht geen hevige rellen meer. Hierbij speelt een rol dat recente meerdaagse Nederlandse rellen zeldzaam zijn.

De driehoek concentreert zich zondag op de langere termijn. De driehoek voorziet zondagochtend drie risicovolle momenten: de avondwake en begrafenis van Bouleij, de jaarwisseling en de eerste thuiswedstrijd van FC Den Bosch.⁶⁷ Dit is van invloed op de het informatieperspectief van de politie en de autoriteiten. Hun vragen

hebben veeleer betrekking op wat achter de rug is (zaterdag) en op datgene wat op middellange termijn in het verschiet ligt (de begrafenis en verder), dan op de korte termijn.⁶⁸

Na de rellen op zondagavond is het weekend voorbij en gaan de mensen weer aan het werk en naar school.⁶⁹ Voetbalrellen zetten zich ook nooit voort op maandag. De politie handhaaft wel haar verhoogde waakzaamheid; ze houdt extra mobiele eenheden achter.⁷⁰

Voor de driehoek is er op zondag en maandag geen concrete aanleiding het verwachtingspatroon - geen hevige rellen meer - bij te stellen. De driehoek krijgt op zondag en maandag geen voorinformatie waaruit blijkt dat de kans op nieuwe rellen aanzienlijk is.⁷¹ De driehoek spreekt wel over 'diffuse' en 'doorgesijpelde' berichten over mogelijke verstoringen van de kerstmarkt.⁷² Ook maandag overdag blijven concrete en betrouwbare of geverifieerde meldingen, waaruit blijkt dat de kans op nieuwe rellen aanzienlijk is, achterwege. Voor zover er berichten zijn over mogelijke ordeverstoringen worden ze gekwalificeerd als (onbevestigde) geruchten die geen beleidsaanpassing nodig maken. De driehoek gaat er vanuit dat er geen relevante ontwikkelingen te melden zijn die gezien kunnen worden als de opmaat voor nieuwe rellen.⁷³

Politie: strenge informatieselectie

De politie doet aan strenge (zelf)selectie van informatie die wordt doorgegeven aan de driehoek. We hebben erop gewezen dat er tal van praktische problemen bestaan bij het verzamelen van voorinformatie die voldoet aan al de politiewensen. Onder meer de tijdsbelasting van verificatie en capaciteitstekorten binnen de SGO.

De informatieselectie van de politie leidt ertoe dat op zaterdagmiddag concrete informatie niet doordringt tot de driehoek. Op uitvoerend niveau binnen het korps (Regionale Inlichtingendienst) raakt bekend dat harde kern supporters zich verzamelen in en bij 't Huukske, dat daar een opgefokte sfeer heerst en dat een groep personen na het afkondigen van het wedstrijdverbod verhaal wil gaan halen bij de burgemeester: om de burgemeester op andere gedachten te brengen.⁷⁴ Dit is voor de politie geen concrete voorinformatie over voorgenomen rellen of ongeregelheden.⁷⁵ Maar de groep die opgefokt is en verhaal wil gaan halen, behoort wel tot de supporters die eerder die middag door politie en driehoek in staat worden geacht hevig te rellen bij de voetbalwedstrijd FC Den Bosch – VVV.

De politie is tevreden over haar informatiepositie.⁷⁶ Er wordt in beperkte mate dynamische informatie verzameld: actuele informatie over groepen – en hun gemoedstoestand – die zich in en naar de Graafsewijk bewegen. De mensen van de Regionale Inlichtingendienst die de voorinformatie over het verhaal halen verzamelen doen dit wel en leveren daarmee goed politiewerk.

De Bossche rellen tonen aan dat het riskant is om te vertrouwen op statische informatie en op als betrouwbaar gekwalificeerde concrete voorinformatie over rellen. De situatie in de Bartjes groeit immers razendsnel uit tot een goede meerdaagse gelegenheidsstructuur voor relschoppers (zie hoofdstuk 2).

Op maandagavond is de politie op momenten terughoudend bij het doorgeven van berichten. In de loop van die avond (tot ongeveer 20.00 uur) raakt bekend dat grote groepen samenscholen en dat er schermutselingen zijn. Platte petten worden eerder die avond (omstreeks 18.00 uur) onthaald op een regen van stenen: ze trekken zich terug. De burgemeester en de hoofdofficier weten dit niet als ze de Sint Jan ingaan voor het kerstconcert.⁷⁷

Zachte informatie: ontzenuwen versus benutten

Op gezette tijden wordt, verspreid over de drie reldagen, zachte voorinformatie over mogelijke ongeregelde doorgespeeld naar de politie. Deze signalen zijn niet hard of wijzen niet naar een concrete plek of tijdstip voor nieuwe ongeregelde doorgespeeld. Als dit soort informatie aan de driehoek wordt gepresenteerd, meldt de politie nadrukkelijk dat het geruchten betreft die nog worden nagetrokken.⁷⁸ Daarmee wordt terecht de status van de informatie benadrukt. Tegelijkertijd is de informatie, in de vorm van geruchten, een indicatie voor de mogelijke gemoedstoestand van groepen voor wie de rellen nog niet voorbij zijn.

Op kritieke momenten is het vrijwel onvermijdelijk dat er onder burgers geruchtencircuits ontstaan over mogelijke incidenten, criminele activiteiten of ongeregelde doorgespeeld. De bron van een gerucht valt niet precies te achterhalen.⁷⁹ Geruchten voorzien politie en autoriteiten derhalve niet van concrete en gefundeerde kennis. Geruchten zijn verhalen die worden doorverteld. In het verhalencircuit worden onderdelen uit het oorspronkelijke verhaal uitvergroot, overdreven of uit de context gehaald. Het waarheidsgehalte van geruchten is moeilijk te achterhalen. Het is dan ook verstandig en begrijpelijk dat de politie haar strategie en operaties niet zomaar afstemt op geruchten.

De politie concludeert dat met het verbeteren van de informatiehuishouding kan worden voorkomen dat geruchten voor onrust zorgen in het politieapparaat; geruchten dienen te worden ontzenuwd.⁸⁰ We zijn het uiteraard eens met de constatering dat informatie professioneel dient te worden geselecteerd en geïnterpreteerd. Het is nuttig als er een onderscheid kan worden gemaakt tussen geverifieerde informatie, desinformatie en geruchten. Het is echter zeer de vraag of dat – zeker bij tijdsdruk, hectiek en forse informatiestromen - mogelijk is.ⁱⁱⁱ Het betekent ook geenszins dat al dan niet ontzenuwde geruchten niet waardevol zijn. Als de driehoek op de hoogte raakt van geruchten, kan ze zonedig proberen onjuiste geruchten te ontkrachten. Een gerucht dat kwade intenties bevat, geeft aan dat ‘de andere kant’ denkt en praat over gewelddadige mogelijkheden om het de politie en autoriteiten (nogmaals) lastig te maken. De relevante urbane verhalen raken op 16 en 17 december niet of nauwelijks bekend bij de politietop. Dit heeft te maken met het focus op gefundeerde concrete voorinformatie.

ⁱⁱⁱ Hierbij dient te worden bedacht dat informatie en verhalen van betrouwbare gesprekspunten geheel of gedeeltelijk geruchten kunnen zijn.

Het organiseren en bundelen van ervaringskennis

De politie in 's-Hertogenbosch beschikt over politieagenten met ervaringskennis. Deze kennis heeft onder meer betrekking op de patronen van hedendaags collectief (voetbal)geweld. Als ervaringsdeskundigen deze kennis binnen de politieorganisatie verspreiden stuiten zij niet op wettelijke beperkingen en het maakt hen aanzienlijk minder kwetsbaar dan wanneer ze informatie verspreiden die ze via gesprekspunten hebben ingewonnen. Ervaringskennis en de daarop gebaseerde doorleefde politieverhalen en probleemdefinities zijn waardevol bij het zoeken naar effectieve interventies.⁸¹

Ervaringskennis kan op tenminste twee manieren een belangrijke rol spelen bij het optreden van politie, justitie en bestuur op een riskante dag.⁸² In de eerste plaats bevordert het aanhoren van risicoanalyses van ervaringsdeskundigen het vermogen en de bereidheid van politietop en autoriteiten om scenario's te ontwikkelen en om een bestaande of voorgenomen strategieën te heroverwegen. In de tweede plaats helpt kennis van risicogroepen en patronen van collectief geweld bij het beoordelen van het realiteitsgehalte van berichten, geruchten, inschattingen en verwachtingspatronen. Voor besluitvormers, de driehoek voorop, is het realiteitsgehalte cruciaal. De autoriteiten dienen immers altijd rekening te houden met reële overall risico's tot escalatie, deels los dan de betrouwbaarheid van bronnen die mededelingen doen over afzonderlijke risico's.

Op zaterdagmiddag speelt ervaringskennis van betrokken politieagenten een rol bij de besluitvorming over het wedstrijdverbod. In latere besluitvorming is er minder ruimte voor de inbreng van deze deskundigen.⁸³ In de SGO-structuur is er geen vaste plek ingeruimd voor ervaringsdeskundigen die behulpzaam kunnen zijn bij het verzamelen en analyseren van berichten en informatie.⁸⁴

Scenario's: mogelijke brug tussen straat en driehoek

Het komt er bij het benutten van alternatieve informatiestromen op aan dat besluitvormers zich niet alleen of zozeer de vraag stellen wat 'waar' is en wat 'gepland' is. Politie en autoriteiten hebben zich niet alleen voor te bereiden op zaken waarvan ze zeker weten dat ze staan te gebeuren, maar ook op zaken die – in het slechtste geval – kunnen gebeuren. Wie zich bij het schatten van wat er staat te gebeuren louter of vooral baseert op concrete en betrouwbare of geverifieerde informatie laat potentiële kennis en informatie onbenut, en loopt risico. Dit risico bestaat eruit dat de ontwikkelingen (aanzienlijk) ongunstiger zijn dan de concrete informatie die voorhanden is doet vermoeden. Als de sfeer in een stad gespannen is – zoals op alle drie de reldagen – is de kans op ongunstige ontwikkelingen relatief groot. Dit vraagt om preparatie met behulp van scenario's, waarbij rekening wordt gehouden met gedrag, motivaties en tactieken van potentiële relschoppers. Scenario's dienen schriftelijk te worden vastgelegd, omdat juist dat de basis is voor het – ook mondeling – verspreiden ervan. Veel respondenten erkennen dat ze zijn verrast door de hevige rellen.⁸⁵ Dit onderstreept dat de effectiviteit van het optreden van politie en autoriteiten met behulp van gedegen scenariovorming kan worden verbeterd. Daarbij wordt immers voorzien in ongunstige ontwikkelingen.

In 's-Hertogenbosch worden scenario's gebruikt bij de voorbereiding op evenementen en risicowedstrijden. Tijdens de ongeregelde heden is de tijdsdruk groot. De SGO is niet eerder op de proef gesteld door een acute en vergelijkbare crisis: er is op zaterdag 16 december weinig tijd voor het treffen van organisatorische maatregelen en

in de twee dagen wordt men verrast door de ongekende druk die de gebeurtenissen op straat op de organisatie leggen. Er wordt op zondagavond een begin gemaakt met het ontwikkelen van daadwerkelijke scenario's.

Noten

- ¹ Respondent politie
- ² Respondenten politie
- ³ Respondent politie
- ⁴ Respondent justitie
- ⁵ Respondent politie
- ⁶ Respondent politie
- ⁷ Respondent politie
- ⁸ Respondent politie
- ⁹ Sitrap sectie Informatievoorziening SGO, 17 december 2000
- ¹⁰ Dagjournaal Operationeel Commando 17 december 2000
- ¹¹ Sitrap sectie Informatievoorziening, 18 december 2000
- ¹² Dagjournaal Operationeel Commandant, 18 december 2000
- ¹³ Sitrap sectie Informatievoorziening, 18 december 2000
- ¹⁴ Politie-evaluatie, p. 37
- ¹⁵ Respondenten politie
- ¹⁶ Respondent politie
- ¹⁷ Respondenten politie
- ¹⁸ Respondent bestuur
- ¹⁹ Vgl. COT, *Voetbal en Geweld: onderzoek naar aanleiding van rellen en plunderingen bij een huldiging in Rotterdam (25 april 1999)*, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1999
- ²⁰ Respondent politie; vgl. COT, 1999, o.c.
- ²¹ Respondent politie
- ²² Respondent justitie
- ²³ Respondent politie
- ²⁴ Respondent politie
- ²⁵ Respondent politie
- ²⁶ Respondent politie
- ²⁷ Respondenten politie
- ²⁸ Respondent politie
- ²⁹ Respondent politie
- ³⁰ Respondent politie
- ³¹ Respondent overig
- ³² Respondent overig
- ³³ Respondent overig
- ³⁴ Respondent politie
- ³⁵ Politie-evaluatie, p. 23
- ³⁶ Respondent politie
- ³⁷ Respondent politie
- ³⁸ Respondent politie
- ³⁹ Respondent politie; vgl. politie-evaluatie, p. 24
- ⁴⁰ Respondent politie; vgl. politie-evaluatie
- ⁴¹ Respondent politie
- ⁴² Respondent politie
- ⁴³ Respondent politie
- ⁴⁴ Respondent politie
- ⁴⁵ Respondent politie
- ⁴⁶ Respondent politie
- ⁴⁷ Respondent politie
- ⁴⁸ Respondent politie
- ⁴⁹ Respondent politie
- ⁵⁰ Respondent politie
- ⁵¹ Respondent politie
- ⁵² Respondent politie
- ⁵³ Respondent politie
- ⁵⁴ Respondent politie

- ⁵⁵ Respondent politie
⁵⁶ Respondent politie
⁵⁷ Respondent politie
⁵⁸ COT-observaties
⁵⁹ Respondent overig
⁶⁰ Respondent overig
⁶¹ Respondent politie
⁶² COT-observaties
⁶³ Respondent politie
⁶⁴ COT-observaties
⁶⁵ Politie-evaluatie, p. 25
⁶⁶ E.J. van der Torre, *Politiewerk: politiestijlen, community policing, professionalisme*, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1999
⁶⁷ Respondent bestuur
⁶⁸ Respondent bestuur
⁶⁹ Respondent bestuur; respondent politie
⁷⁰ Respondent justitie
⁷¹ Respondent bestuur
⁷² Respondent justitie
⁷³ Respondent justitie
⁷⁴ Respondent politie
⁷⁵ Respondent politie
⁷⁶ Respondent politie
⁷⁷ Respondent bestuur; respondent justitie
⁷⁸ Respondent politie
⁷⁹ Zie: COT, 1999, o.c.
⁸⁰ Zie: politie-evaluatie
⁸¹ Zie over het belang van politieverhalen voor het alledaagse politieoptreden: E.J. van der Torre en W. Ph. Stol, *Waardevolle politieverhalen: politie en Marokkaanse jongens*, Elsevier, Den Haag, 2001. Het COT verzamelt politieverhalen waarin waardevolle lessen en aanknopingspunten liggen vervat voor grootschalig politieoptreden.
⁸² Zie: COT, 1999, o.c., hoofdstuk 3
⁸³ Respondent politie
⁸⁴ Respondent politie
⁸⁵ Respondent bestuur; respondent politie

Hoofdstuk 6 Bevindingen, overwegingen en beoordeling

Inleiding

In dit hoofdstuk vatten wij het onderzoek samen in een aantal bevindingen en overwegingen. De bevindingen voeren rechtstreeks terug tot de beschrijving en analyses in de vorige hoofdstukken. De overwegingen hebben voor een deel een meer algemene strekking. Waar relevant, voegen we er een beoordeling aan toe. Aan het slot hergroeperen wij bevindingen en overwegingen zodat wij een gericht antwoord kunnen geven op de vier vragen die in de onderzoeksopdracht zijn gesteld.

Met nadruk brengen we onder de aandacht dat wij voor dit onderzoek gebruik hebben kunnen maken van een groot aantal documenten, interviews en andere bronnen. Wij hebben bovendien de gang van zaken van verschillende kanten kunnen bekijken alvorens onze bevindingen, overwegingen en beoordeling aan het papier toe te vertrouwen. Wij hebben zo kunnen profiteren van het voordeel van de terugblik – ‘benefit of hindsight’ – dat autoriteiten en andere betrokkenen in hectische omstandigheden nu juist ontberen. Wij waren in de gelegenheid achteraf te analyseren en te oordelen terwijl de autoriteiten en andere betrokkenen vaak op het moment dat ze informatie kregen, onder tijdsdruk, in onzekerheid en soms ook in riskante omstandigheden moesten handelen.

6.1 Bevindingen

Gebeurtenissen: een onbekende en ongekennde crisis

1. De Bossche ongeregelde heden zijn heftig en driedaags. Hevige rellen gedurende een aantal opeenvolgende dagen of avonden zijn de laatste twee decennia in Nederland uitzonderlijk en, tot december 2000, in 's-Hertogenbosch onbekend. 's-Hertogenbosch en de politieregio Brabant-Noord hebben geringe recente ervaring met collectief geweld. In de afgelopen jaren zijn riskante dagen – de huldiging van FC Den Bosch als kampioen van de eerste divisie; de wedstrijd FC Den Bosch - Ajax – voorspoedig verlopen.

2. Er zouden van zaterdag 16 tot met maandag 18 december 2000 geen ongeregelde heden zijn geweest zonder het schietincident op de Trompet (Muziekinstrumentenbuurt) op zaterdagochtend. Er bestaat geen oorzakelijke relatie tussen de aanzienlijke sociale problemen in de Graafsewijk en de primaire aanleiding van de Bossche rellen. Het schietincident heeft ook niet met voetbalgeweld van doen. De relatie tussen het schietincident en voetbalgeweld voert terug tot het feit dat de vriendenkring van Bouleij een groep vormt binnen de harde kern van FC Den Bosch. Deze relatie wordt versterkt door het mengen van vrienden en harde kern op zaterdagmiddag 16 december in 't Huukske. Er ontstaat daar een door de locaties bepaalde relatie tussen twee achterstandsbuurten: de Trompet in de Muziekinstrumentenbuurt en de Bartjes. De uit de hand gelopen stille tocht begint en keert terug in de Bartjes, waar het uitloopt op

rellen. In de Bartjes bestaat vervolgens drie dagen lang een gelegenheidsstructuur voor hevige rellen.

3. Op de geweldskaart van de ongeregelheden staan verschillende locaties: de Trompet (Hambaken, Muziekinstrumentenbuurt), de Markt en naaste omgeving, en de Bartjes. Op zaterdagavond verplaatst het geweld zich naar de binnenstad en uiteindelijk naar de Graafsewijk. Vanaf zaterdagavond ligt het strijdtoneel vast: op en rond de Graafseweg.

4. De ongeregelheden in 's-Hertogenbosch hebben nauwelijks op rellen beluste personen, onder wie voetbalhooligans, van buiten de regio aangetrokken. Vrijwel alle verdachten die zijn aangehouden voor strafbare feiten, komen uit 's-Hertogenbosch of uit de nabije omgeving.

5. Bij de ongeregelheden hebben publieke symbolen het moeten ontgelden: het stadhuis, het in aanbouw zijnde scholencomplex aan de Graafseweg en het multifunctionele gebouw aan het Muntelbolwerk. Er is eveneens gedreigd met vernielingen van de prive-woning van de burgemeester en het hoofdbureau van de politie. De relschoppers bleken selectief in hun vernielzucht.

Flitspunten

6. In het schietincident op de Trompet culminereren een burenvete die speelt sinds de zomer van 1999, en een in de loop der jaren gegroeide gespannen verhouding tussen de politie en het slachtoffer (Pierre Bouleij) en diens vriendenkring. Het is een waar flitspunt: de vriendenkring van het slachtoffer ontsteekt in woede, verzamelt zich snel en gaat aan het begin van de zaterdagmiddag de politie op de Trompet te lijf.

7. Het verbod van de wedstrijd FC Den Bosch – VVV die op zaterdagavond zou worden gespeeld, is een nieuw, afgeleid flitspunt. De groep rond Bouleij bereidt bij afkondiging van het wedstrijdverbod juist, vanuit café 't Huukske aan de Graafseweg, een herdenking tijdens de geplande wedstrijd voor. Het wedstrijdverbod ontnemt de groep rond Bouleij de mogelijkheid tot publieke rouw op eigen terrein: het wedstrijdverbod wordt gevoeld als rouwverbod. Dit weegt des te zwaarder omdat de familie Bouleij ook al geen toegang meer had tot het eigen huis vanwege het politieonderzoek in dit pand. De groep rond Bouleij is woedend. Dit slaat deels over op harde kern supporters van FC Den Bosch die zich met het oog op de voetbalwedstrijd gewoontegetrouw verzamelen in 't Huukske. Er wordt besloten tot een stille tocht.

8. De stille tocht wordt van meet af aan beheerst door de behoefte verhaal te halen bij de burgemeester en de confrontatie met de politie aan te gaan. Woede-uitingen verdringen het rouwbetoon. Er ontstaan ongeregelheden in het stadscentrum.

9. De mobiele eenheden treden in het stadscentrum op tegen relschoppers. Er worden aanhoudingen verricht. De meeste relschoppers gaan terug naar het vertrekpunt van de tocht. Dit brengt hen in de Graafsewijk, en meer in het bijzonder in de Bartjes. De woede op de politie is niet bekoeld en blijft in stand door de bestaande afkeer jegens de

politie. De mobiele eenheden die naar de Bartjes komen, zijn onmiddellijk het doelwit van de relschoppers.

10. De burgemeester deelt – voor het eerst op zaterdagmiddag, daarna herhaald op zondagmiddag – mee dat de schietende agent op zaterdagochtend 16 december uit zelfverdediging heeft gehandeld. De groep rond Bouleij hoort en ziet dit nadat ze een aandeel heeft gehad in de ongeregelde heden op zaterdag 16 december. De uitspraken voeden dan de woede.

11. De groep rond Bouleij speelt op zondagavond een bescheiden rol bij de nieuwe ongeregelde heden, onder andere omdat sommigen dan al zijn aangehouden. De anderen worden gezocht.

Gelegenheidsstructuur

12. De relavonden van zaterdag 16, zondag 17 en maandag 18 december vertonen overeenkomsten en verschillen. Het meest markante verschil betreft de rellen van zaterdagavond 16 december en die van de twee daarop volgende avonden. Bij de rellen van zaterdagavond 16 december zijn veel personen betrokken die gelieerd zijn aan de harde kern van FC Den Bosch. Bij de ongeregelde heden van zondag- en maandagavond zijn personen van meer verschillende achtergronden betrokken – uit verschillende buurten in 's-Hertogenbosch en uit omliggende gemeenten. We hebben geen aanwijzingen gevonden voor een enigszins serieuze deelname van supporters van andere betaald voetbalclubs aan de rellen. In het bijzonder bij de rellen van zondagavond tasten de autoriteiten in het duister over de precieze samenstelling van de menigte relschoppers.

13. De primaire aanleiding voor de rellen verschilt per avond. Zaterdagavond heerst hevige woede over het schietincident met dodelijke afloop, in combinatie met onvrede over het besluit de voetbalwedstrijd te verbieden. De opmaat en het begin van deze avond staan in het teken van gewelddadig verhaal halen. De zondag- en maandagavond zijn eerder terug te voeren tot een gelegenheidsstructuur die ruimte biedt voor sensatiezucht en rellen om de rellen.

14. Er zijn geen aanwijzingen voor centrale regie van de afzonderlijke relavonden. Wel is er voor onderlinge communicatie intensief gebruikgemaakt van SMS, GSM en internet. In sommige gevallen had deze communicatie een opruiend karakter. Onder verschillende groepen heeft een negatieve zelfselectie plaats: rellen worden niet gemeden, maar juist gezocht. Maar dat is iets heel anders dan het organiseren van heftige rellen.

15. De autoriteiten worden op zaterdagavond 16 december verrast door hevige rellen en in het bijzonder door de ongekende hevigheid van het tegen de politie gerichte geweld.

16. Vooral op zaterdag- en zondagavond (16-17 december) blijkt bij veel relschoppers het idee te hebben postgevat dat ze ongrijpbaar zijn voor de politie en haar in bepaalde opzichten de baas zijn. Er wordt hevig geweld gebruikt tegen de politie. Veel

releerschers tonen zich volkomen ongevoelig voor charges of reageren hier strategisch op. De politie wordt uitgedaagd en uitgelokt, onder andere met 'fake' meldingen. Dit levert aanzienlijke risico's op voor politiemensen die immers ervan uit plegen te gaan dat releerschers proberen te ontkomen aan politiecharges.

17. Het is een misvatting dat de politie heeft staan toekijken. De politie heeft het, na het schietincident en de zware vechtpartij op de Trompet, vooral op zaterdag- en zondagavond (16-17 december) zwaar te verduren gehad. De politie krijgt te maken met een het kat-en-muis spel, voert een groot aantal charges uit en zet veel traangas in; urenlang dragen mobiele eenheden gasmaskers. De politie krijgt daarnaast onheilspellende berichten over mogelijk vuurwapengebruik door de releerschers. Afgezien van dit alles kampen politie-eenheden ook meermalen met de psychologie van de nederlaag – het zich terugtrekken tegenover een overmacht of uit riskante situaties. Op maandagavond wordt weliswaar deëscalatie nagestreefd, maar ook dan voert de politie charges uit.

18. Er bestaat drie dagen lang een gelegenheidsstructuur voor de ongeregelheden, met de Bartjes als rel-locatie. De gelegenheidsstructuur heeft permanente ingrediënten (zie context). Maar ook tijdelijke en onmiddellijke ingrediënten:

- een geschikte wijk: de fysieke infrastructuur leent zich ervoor de politie te bestoken en weg te vluchten;
- tijd en mobiliteit: de releerschers en kijkers hebben tijd over of maken tijd om op het strijdtoneel te verschijnen;
- gemediatiseerde rellen: de kijkcultuur en de aanwezige media vormen een aantrekkelijk publiek podium;
- relmiddelen: er is voldoende relmateriaal voorhanden, waaronder bivakmutsen, molotovcocktails, stenen en bouwmaterial;
- releerschers voelen zich anoniem en imiteren geweldsgebruik: anoniem gevoel;
- er is, zij het niet in buiten-gewone mate, drank- en harddruggebruik;
- situatiegebonden terughoudendheid: de politie kan tot en met maandagavond niet doorpakken;
- publiek toneel: de rel-locatie kent enkele geschikte doelwitten, zoals de in aanbouw zijnde school en het pand aan het Muntelbolwerk.

Context

19. De Graafsewijk heeft een aantal unieke aan voetbal gerelateerde kenmerken: de supportersvereniging FCDB zetelt in 't Huukske; voor en na wedstrijden zijn er veel supporters op de been in de wijk en veel voetbalschermutselingen in 's-Hertogenbosch hebben op loopafstand plaats. Het is gebruikelijk dat personen uit 's-Hertogenbosch, onder wie veel jongeren en risicosupporters, bij voetbalgebeurtenissen naar de Graafsewijk en omgeving trekken.

20. Café 't Huukske is voor een deel van de bewoners van de Graafsewijk een steen des aanstoots: er is geklaagd over de komst van FCDB naar dit café en er zijn geregeld klachten over overlast. Het komt zeker voor deze bewoners niet als een verrassing dat juist dit café een brandpunt is van de ongeregelheden.

21. De autoriteiten hebben zich vanaf zaterdagochtend inspanningen getroost om met betrokkenen uit de Trompet, de Graafsewijk en de FC Den Bosch aanhang in contact te komen en met hen te overleggen. Zij hebben ook meermalen tussenpersonen ingeschakeld om contestantanten tot bedaren te brengen. Deze inspanningen hadden slechts in enkele gevallen effect.

22. Bij de ongeregelheden hebben allochtonen een geringe rol gespeeld. In de Hambaken slaagden de Stichting Divers en ouders erin Marokkaanse jongeren ervan te weerhouden met de rellen mee te doen.

23. In 's-Hertogenbosch worden veel inspanningen verricht om de problemen in achterstandswijken, waaronder die in de Graafsewijk, aan te pakken. Dit neemt niet weg dat criminele infrastructures wortel hebben geschoten in de Bartjes.

24. Bij de ongeregelheden komt een mengeling van verschillende subculturen tot gelding: anti-overheids-sentimenten in achterstandswijken, een harde voetbalscene, soft- en harddruggebruik- en handel, jongerengeweld, vuurwapenbezit.

25. De ongeregelheden, in het bijzonder de gebeurtenissen van zaterdag 16 en zondag 17 december, moeten geplaatst worden tegen de achtergrond van verschillende vormen van intimidatie: criminele intimidatie in de Graafsewijk, intimidatie in de gelederen van (risico)supporters van FC Den Bosch, intimidatie jegens autoriteiten (onder meer rechtstreekse bedreigingen jegens de burgemeester en de agent die heeft geschoten) en intimidatie jegens de politie (onder meer levensbedreigend geweldsgebruik tegenover politie-eenheden).

Interventies

26. De driehoek besluit zaterdag 16 december 2000 tot het verbieden van de voetbalwedstrijd FC Den Bosch – VVV. Naar aanleiding van de ongeregelheden op de Trompet vreest ze bij deze wedstrijd confrontaties tussen de politie en de harde kern van de supporters: er is informatie verstrekt aan de driehoek die daarop wijst. Het zou in en rond het stadion dan niet gaan om botsingen tussen supporters waarbij de politie interenieert maar om louter tegen de politie gericht geweld. Bovendien vindt de burgemeester dat door het afgelasten van de wedstrijd piëteit wordt getoond jegens nabestaanden en familie. De driehoek voorkomt zo naar eigen oordeel zekere rellen 's avonds in en rond het stadion; ze laat die zekerheid prevaleren boven de onzekerheid van mogelijke onrust in de stad gedurende de rest van de dag. Er wordt extra politie ingezet om onder deze onzekere omstandigheden de openbare orde te handhaven.

27. De burgemeester doet op zaterdag en zondag uitspraken over zelfverdediging van de kant van de schietende agent. Hij wil het beeld wegnemen dat de politie in koelen bloede iemand heeft doodgeschoten. Hij hoopt zo bij te dragen aan deëscalatie. Deze uitspraken zetten echter juist kwaad bloed bij familie en nabestaanden van Bouleij. De burgemeester laat mevrouw Bouleij zondagmiddag persoonlijk weten dat hij spijt heeft van deze uitspraken.

28. Op zaterdagavond hopen politiecommandanten dat met het gedeeltelijk terugtrekken van de politie de rellen zullen uitdoven. Zij laten zich leiden door het dominante karakter van de rellen: typische politierellen, met als begin- en eindpunt geweld tegen de politie. De ongeregelde heden en vernielingen houden echter aan. De eenheden chargeren weer en krijgen het zwaar te verduren. De infrastructuur van de Graafsewijk past voor de relschoppers in de gelegenheidsstructuur en is – als spiegelbeeld daarvan – voor de mobiele eenheden een gruwel.

29. Zondag, in de vooravond, heeft de politie het vermoeden dat relschoppers en verdachten in 't Huukske zijn. De driehoek stemt in met het voorstel van de politie 't Huukske te omsingelen en binnen te dringen. Nadere verkenning wijst uit dat de bewuste personen zich niet in 't Huukske ophouden. Het plan gaat niet door.

30. Op zondagavond wordt een verbaal aanvalsplan gemaakt dat beoogt de relschoppers in te sluiten: met ongeveer vier pelotons mobiele eenheid. De driehoek twijfelt over de uitvoerbaarheid ervan. Het plan gaat van tafel. In plaats van het plan wordt geprobeerd met tijdelijke politieacties arrestanten te maken. Na ongeveer een kwartier wordt de politiemacht teruggetrokken. Onder commandanten bestonden grote bezwaren tegen het aanvalsplan. Er zouden 8 tot 12 pelotons nodig zijn geweest om de relschoppers op zulk terrein in te sluiten.

31. Zondagavond besluiten politiecommandanten tot het openen van bruggen en ze zien erop toe dat dit ook daadwerkelijk gebeurt. De reden is uiterst praktisch: zo worden politie-eenheden gespaard die op dat moment heel hard nodig zijn. Het past ook in de strategische lijn om rellen in de binnenstad te voorkomen. De driehoek keurt dit achteraf goed. Bewoners van de Bartjes schrijven een diepe betekenis toe aan het openen van de bruggen: ze denken dat hun buurt het strijdtoneel mag zijn en er minder toe doet dan centrale delen van de stad.

32. Verschillende politiecommandanten en andere goed ingevoerde politiemensen concluderen zondagavond laat dat de weekend-strategie van de politie bijstelling vergt. Zij bedenken in de nacht van zondag op maandag het zogeheten platte petten plan. Het is hun bedoeling dat nog bij daglicht een sectie afdoende beschermde platte petten, ondersteund door een peloton Bossche mobiele eenheden, de Graafsewijk intrekt ter voorkoming van nieuwe rellen. De Algemeen Commandant is enthousiast over het plan, maar zijn e-mail erover komt niet door bij de politiechef die de volgende dag Algemeen Commandant is. De bedenkers van het plan zijn teleurgesteld dat het plan de volgende dag niet wordt uitgevoerd. Op hun aandringen wordt nog een poging gewaagd. Deze poging loopt vast.

33. De driehoek streeft maandag naar deëscalatie. Dit wordt ingegeven door: de problemen van de mobiele eenheden in de Graafsewijk, de onduidelijkheid over de samenstelling van de relschoppers en de verwachting dat het begin van de werkweek een rem vormt op nieuwe ongeregelde heden. De wethouder Grotestedenbeleid overlegt met functionarissen die goed zijn ingevoerd in de Graafsewijk en die daar hun contacten proberen aan te wenden. De buurtcoördinator van de politie doet dit laatste ook. Er zijn

wel mobiele eenheden en arrestatie-eenheden beschikbaar voor aanhoudingen en, zo nodig, een stevige aanpak.

34. Aan het einde van de derde relavond is de maat vol. De driehoek besluit tot een stevig plan dat veel activiteiten omvat: een noodbevel, een noodverordening, massale aanwezigheid van de politie in risicogebieden, en controles op in- en uitgaande bewegingen. Dit blijkt effectief.

Structuur in ongeregelde situaties

35. De autoriteiten zijn kort na het schietincident op de Trompet daarvan op de hoogte gesteld. Zij waren voldoende op de hoogte van de verwickelingen op zaterdagochtend 16 december en op de vroege zaterdagmiddag. De piketafspraken hebben goed gewerkt. De driehoek is fysiek, telefonisch of per semafoon continu bereikbaar geweest. Leidinggevend van politie, bestuur en openbaar ministerie hebben zich op de plaats delict laten informeren.

36. De mobilisering van bestuur, politie en openbaar ministerie heeft op verschillende tijdstippen plaats. Politie en openbaar ministerie mobiliseren personeel in de loop van zaterdagochtend en –middag 16 december. Het gemeentelijk apparaat volgt in de avond. De burgemeester vraagt op zaterdagavond persoonlijk om extra ondersteuning vanuit zijn gemeentelijk apparaat. Over eerdere beslissingen, genomen op zaterdag, heeft hij geen overleg met zijn ambtenaren gevoerd.

37. Op zaterdag 16 december moet veel tijd worden gependeed aan het organiseren van de politieoperatie en de ondersteuning van de driehoek. De sturing van de politieoperatie verloopt via de schakels Algemeen Commandant, Operationeel Commandant(en) en de leidinggevend op straat. Er wordt op verschillende niveaus geïmproviseerd wat betreft de invulling van de functies, de communicatie tussen de schakels, de uitwisseling van informatie met de stafondersteuning en de werkplekken en commandoruimtes. Voor het adviseren en informeren van de driehoek is de constructie van een duo Algemeen Commandant bedacht. Deze constructie was niet eerder gebruikt noch bekend bij het ondersteunend politiepersoneel.

38. Op zaterdagmiddag 16 december heeft het eerste driehoeksoverleg plaats. Er is dan nog geen structuur voor advisering en stafondersteuning aan de driehoek. Ook in de dagen erna blijft het zoeken naar een juiste organisatievorm om op ambtelijk niveau beslissondersteuning te bieden aan de driehoek. De Staf Grootschalig Optreden blijkt vooral een interne politiezaak, met een duidelijke oriëntatie op openbare orde en veiligheid.

39. Gegeven de situatie, wordt de driehoek naar vermogen ondersteund door het ambtelijk apparaat van bestuur, justitie en politie. Er is geen advisering vanuit een vast ambtelijk voorportaal.

40. In de vooravond van zaterdag 16 december (omstreeks 17.15 uur) ziet de burgemeester geen reden een afspraak voor die avond in Amsterdam af te zeggen. De

politie vindt dit, door hem om advies gevraagd, dan niet nodig. Zondagavond 17 december gaat de burgemeester naar Hilversum voor een interview met Netwerk, maar keert ter hoogte van Zaltbommel na een telefoontje van de korpschef terug. Op maandag 18 december gaat de burgemeester 's avonds, met semafoon, naar het kerstconcert in de Sint Jan en blijft de korpschef op het politiebureau. De hoofdofficier van justitie wordt op zaterdag 16 december in de namiddag, op weg naar Groningen, geïnformeerd over een mogelijke verslechtering van de situatie in 's-Hertogenbosch. Hij laat de plaatsvervangend hoofdofficier informeren en besluit naar 's-Hertogenbosch te komen wanneer deze hem rond 19.30 uur meldt dat het nu echt uit de hand loopt. Op maandagavond 18 december gaat de hoofdofficier van justitie, met semafoon, naar het Kerstconcert in de Sint Jan. De korpschef is op alle avonden aanwezig; op zaterdagavond vanaf 20.45 uur.

41. Op het moment - zaterdag in de vooravond - dat de burgemeester besluit naar een afspraak in Amsterdam te gaan, is hij niet op de hoogte van informatie uit betrouwbare bron dat in 't Huukske stemmen opgingen om bij de burgemeester op het stadhuis verhaal te gaan halen. Op het moment dat de burgemeester en de hoofdofficier op maandagavond 18 december het kerstconcert in de Sint Jan ingaan, zijn zij niet op de hoogte van concrete informatie over nieuwe, dreigende samenscholingen van groepen personen in de Graafsewijk en evenmin van het feit dat platte petten zich eerder die avond onder een regen van stenen en tegels moesten terugtrekken.

42. Er is van bestuurlijke zijde geen landelijke bemoeienis, anders dan dat Den Haag zich op maandagochtend 18 december betrokken toont. Aan justitiële kant worden op verschillende momenten procureurs-generaal geïnformeerd over de ongeregelheden.

43. De provincie is betrokken bij de bijstandverlening. Bij het driehoeksoverleg van dinsdag 19 december is ook de Commissaris van de Koningin aanwezig.

Informatiebronnen

44. Op zaterdag 16 december, vroeg in de middag, verkrijgt de politie op operationeel niveau betrouwbare informatie dat harde kern supporters zich verzamelen in 't Huukske. In de namiddag komt ze erachter dat in 't Huukske een gespannen sfeer heerst en dat een groep personen na het bekend raken van het wedstrijdverbod naar de burgemeester wil gaan om verhaal te halen. De informatie blijft binnen de politieorganisatie hangen; ze dringt niet door tot de driehoek.

45. De driehoek houdt op zondag en maandag wel rekening met mogelijke ongeregelheden, maar ze verwacht geen hevige rellen meer. De driehoek concentreert zich op zondagmiddag 17 december drie riskante momenten: de avondwake en begrafenis van Bouleij, de jaarwisseling en de eerstvolgende thuiswedstrijd van FC Den Bosch. Hierdoor richt de aandacht zich bij het vergaren en beoordelen van informatie vooral op wat voorbij is (de gebeurtenissen van de vorige dag) en op wat op middellange termijn, aan het einde van de week, in het verschiet ligt. Het is die dag ook de leidraad bij het informeren van de voorzitters van de Raadsfracties. Geen van de autoriteiten en volksvertegenwoordigers denkt dat er 's avonds weer hevige rellen

zouden kunnen uitbreken. De mededeling dat de politie extra maatregelen heeft genomen, is een geruststelling.

46. De politie ontvangt voorafgaand aan de ongeregelde heden op zondag en maandag meerdere berichten over mogelijke aanstaande confrontaties. De politie doet veel moeite het realiteitsgehalte van deze berichten te bepalen. Ze richt zich bij het informeren van de driehoek op betrouwbare informatie met een behoorlijk voorspellend vermogen. De politie doet, teneinde informatievervuiling te voorkomen, aan strenge selectie van informatie die moet worden doorgegeven aan de driehoek. De verificatie van ontvangen meldingen neemt veel tijd in beslag. De driehoek ziet op basis van de aan haar verschaft informatie op zondag en maandag geen concrete aanleiding haar verwachtingspatroon - er komen geen hevige ongeregelde heden meer - bij te stellen.

47. Verschillende factoren hinderen de politie en autoriteiten bij het vergaren en interpreteren van meldingen over aanstaande ongeregelde heden:

- het ontbreken van een centraal informatieknooppunt bij de politie waar meldingen van de Criminele Inlichtingen Eenheid, Regionale Inlichtingendienst, meldkamer en operationele politiefunctarissen samenkomen en van een interpretatie worden voorzien;
- de lijn bronnen niet in gevaar te brengen door het vrijgeven van informatie;
- het geringe aantal gesprekspunten in de Graafsewijk waar personen iets kunnen of willen vertellen;
- de beperkte toegang tot de harde kern van FCDB;
- bewuste en onbewuste desinformatie. Naast gebruikelijke geruchtvorming wordt de verstrekking van informatie aan de autoriteiten bemoeilijkt door bewust misleidende berichten van de kant van contestantanten;
- De tijdsdruk, de onvermijdelijke oriëntatie op het optuigen van de organisatie op zaterdag 16 december, en onderbezetting van de Regionale Inlichtingendienst.

48. Op zaterdag 16 en zondag 17 december is er harde informatie over mogelijk gebruik van vuurwapens door relschoppers in de Graafsewijk. Die informatie is op zondag 17 december voor de driehoek mede reden het plan te verwerpen om de politie met ongeveer vier pelotons de wijk af te laten sluiten. De driehoek geeft wel toestemming om te proberen met tijdelijke politieacties arrestanten te maken; ze maande de politie daarbij tot vergaande voorzichtigheid. Na een kwartier wordt de politie teruggetrokken.

49. Bij zowel de advisering als bij de eigen afweging door de leden van de driehoek wordt het ontbreken van concrete informatie over mogelijke rellen opgevat als een sterke indicatie dat zich geen hevige rellen zullen voordoen.

50. De politie heeft naar eigen inzicht een goede statische informatiepositie in de Graafsewijk: kennis van de daar gangbare opvattingen en gedragspatronen. Maar die statische informatiepositie is bij de ongeregelde heden van beperkte waarde. Vanaf het moment dat het begint te gisten, blijkt het nauwelijks mogelijk informatiekanaalen in de Graafsewijk te activeren.

51. Als de politie doeltreffend gebruik had gemaakt van de beschikbare alternatieve informatiebronnen (spotters, ervaringsdeskundigen, veredelde geruchten, volkservaringen en impressies van de sfeer op straat) en als zij, op zondagavond 17 december, de stemming onder de uitvoerende commandanten beter gepeild had, had ze meer kunnen weten en was ze niet zo aan verrassingen blootgesteld geweest.

52. Door de psychologie van 'er komen geen hevige rellen meer' kwam het niet tot het ontwikkelen van een gelijktijdige meer-sporen-strategie met inbegrip van een 'worst case' scenario: a. het temperen van de woede door overleg, b. een platte-petten-aanpak, c. zo nodig, draconische maatregelen.

6.2 Overwegingen en beoordeling

Flitspunten, ongeregelheden, gelegenheidsstructuur

1. Vanuit rationeel oogpunt is er veel voor te zeggen incidenten te isoleren en koppelingen met andere scènes zoals voetbal te vermijden. Maar dat is bij incidenten die al gauw in een bredere kring van betrokkenen – onder meer harde kern supporters - heftige emoties oproepen, een wel erg academische benadering.

2. Bij de ongeregelheden van zaterdagavond, zondagavond en maandagavond 16-18 december is een zeer klein aantal politiemensen en ordeverstoorers gewond geraakt. Gezien de heftigheid van de rellen, waaronder begrepen typische politierellen, is dat opvallend. De zelfbeheersing van de politie valt te prijzen, zeker gezien de aanmerkelijke gevaren waaraan zij op verschillende plaatsen en op vele momenten heeft blootgestaan.

3. Mede door de historische gewenning aan stedelijke rust en de moeilijk te wegen informatie en aanwijzingen over mogelijke verstoringen van de openbare orde waren de autoriteiten op zaterdagavond 16 december totaal verrast dat zich in 's-Hertogenbosch zo hevige rellen konden voordoen. Die verrassing resulteerde op zondag in de stellige overtuiging dat het zaterdag een voor 's-Hertogenbosch unieke, dus eenmalige ontsporing was geweest. De voorbereidingen op eventuele ongeregelheden op zondagavond 17 december hadden binnen dat verwachtingenpatroon plaats. De hevige rellen van zondagavond werden op maandagochtend 18 december gezien als de afsluiting van een ongekend roerig weekeinde en het begin van een werkweek. De psychologie van 'er komen geen hevige rellen meer' heeft de autoriteiten telkens weer, tot maandagavond laat, parten gespeeld.

4. De aandacht van de autoriteiten is vanaf zaterdag sterk gericht geweest op het in goede banen leiden van de avondwake en van de begrafenis van Pierre Bouleij op het einde van de week. Bovendien bestond in eerste instantie vooral ongerustheid over de jaarwisseling en de mogelijke gevolgen van het wedstrijdverbod voor de eerstvolgende thuiswedstrijd van FC Den Bosch. De aandacht werd mede daardoor steeds weer afgeleid van aanwijzingen van mogelijke ongeregelheden.

5. De verschillen tussen de ongeregelde van zaterdagavond 16 december en die op zondag- en maandagavond (17 en 18 december) rechtvaardigen achteraf tot op zekere hoogte de uitlopende aanpak van de kant van de autoriteiten op de achtereenvolgende avonden. Maar de autoriteiten hadden, nadat zij op zondag ten tweede male door hevige rellen verrast waren, er verstandig aan gedaan toen 'het zekere voor het min of meer onzekere' te nemen. En dit temeer omdat op zaterdag en zondag zachte signalen een voorbode van daadwerkelijke hevige rellen waren gebleken en op maandag in de loop van de middag wederom dergelijke signalen afgegeven werden. De rellen hebben in die zin een avond te lang geduurd.

6. Autoriteiten en politie hebben op veel plaatsen in Nederland betrekkelijk weinig ervaring met grootschalige ordeverstoringen. Beperkte ongeregelde en incidenten kunnen zich vandaag de dag, gemakkelijker dan voorheen, door onderlinge verbindingen tussen ordeverstoorders en door mediaberichten en hypes tot grootschalige ordeverstoringen ontwikkelen. Dit vergt een intensivering van het openbare orde beleid en van de operationele voorbereidingen op meer plaatsen in Nederland. Bij die intensivering gaat het vooral om de snelheid en doeltreffendheid van het overheidshandelen naar aanleiding van (nog) beperkte ongeregelde en incidenten.

Context

7. De ongeregelde in 's-Hertogenbosch roepen in de politiek en in de media al gauw vragen op over het optreden van de autoriteiten. Daarentegen blijft de aandacht voor het vaak zeer gewelddadige optreden van ordeverstoorders na de eerste berichtgeving over de rellen vrijwel beperkt tot verspreide berichten over de afhandeling van strafrechtelijke zaken. Wij pleiten ervoor dat beide kanten van dit soort gebeurtenissen evenwichtig aan hun trekken komen in het politieke en maatschappelijke debat. Zo wordt voorkomen dat het optreden van de autoriteiten overbelicht en het verstoren van de orde en geweldpleging van de kant van relschoppers onderbelicht wordt. Dit geldt ook voor zover het debat zich zal toespitsen op verantwoordelijkheden en aansprakelijkheden.

8. De intimidatie in de Graafsewijk en binnen de gelederen van de FC Den Bosch brengt met zich mee dat het opbouwen van relaties en contacten bijzonder veel moeite kost. Wie tegen de stroom in toch in relaties en contacten weet op te bouwen, heeft geen behoefte die relaties en contacten te verspelen. Daardoor zijn die relaties en contacten moeilijk te benutten vlak voor en tijdens onlusten.

9. Wij zijn geschrokken van de ernstige sociale situatie in sommige Bossche wijken en van de hiermee verweven criminele gelegenheidsstructuur. Het is in wijken zoals de Bartjes de vraag of burgers 'in aanraking met de criminaliteit komen' of dat de criminaliteit daar voor velen een onderdeel van het dagelijkse leven vormt. De criminele gelegenheidsstructuur in dit soort wijken moet afgebroken worden. Als de sociale en criminele kaarten van sommige Bossche wijken er niet slechter uitzien dan die van wijken in andere steden in Brabant (zoals sommige respondenten zeggen), zegt dit alles over de dringende noodzaak tot zeer krachtadig provinciebreed stedelijk beleid.

10. Dat tijdens de ongeregelheden publieke eigendommen en publieke symbolen het moesten ontgelden, maakt duidelijk dat ‘herovering van het publieke domein’ geen holle frase is.

Interventies

11. Een aantal kritieke interventies is gepleegd op grond van expliciete wegingen van pro’s en contra’s. Die pro’s en contra’s moesten meermalen door de autoriteiten gewogen worden op basis van onvolledige informatie. Dit was in het bijzonder het geval met betrekking tot openbare orde informatie.

12. Na overleg in de driehoek verbood de burgemeester op zaterdag 16 december de wedstrijd FC Den Bosch-VVV van die avond op grond van een expliciete risico-afweging: de zekerheid van tegen de politie gerichte rellen rond en in het stadion en daardoor verstoring van de rouwverwerking en rouwbetoon tegenover de onzekerheid dat er mogelijk iets in de stad zou kunnen gebeuren. De driehoek dacht rellen te voorkomen en piëteit te tonen, maar de groep rond Bouleij was juist woedend dat haar zo de eigen opzet voor rouwverwerking en rouwbetoon – in het stadion, op eigen terrein – uit handen werd geslagen. Het is de driehoek en de burgemeester niet euvel te duiden dat zij deze veelheid van overwegingen, die voor een deel gebaseerd zijn op achteraf ontwikkeld inzicht, slechts in beperkte mate in hun beslissing hebben meegewogen.

13. De burgemeester had aan het verbieden van de wedstrijd een andere mogelijkheid tot rouwbetoon kunnen verbinden. Maar het is dan wel zeer de vraag hoe de sociale omgeving van Pierre Bouleij op dat moment op zo’n aanbod gereageerd zou hebben.

14. De publieke mededeling van de burgemeester – op zondagmiddag 17 december wijd verbreid - dat de schietende agent zaterdagochtend 16 december bij het incident uit zelfverdediging had gehandeld, heeft minder doorgewerkt dan naderhand is gesuggereerd. Dit neemt niet weg dat de burgemeester voor zijn beurt sprak en in andere bewoordingen het gerucht onder de groep rond Bouleij had kunnen indammen als zou Bouleij in koelen bloede neergeschoten zijn.

15. Het plan van de politie om ’t Huukske te omsingelen en binnen te dringen – in de vooravond van zondag 17 december – werd door de driehoek aanvaard en later afgeblazen omdat relschoppers en verdachten zich daar niet ophielden. Het afblazen van het plan was een geluk bij een ongeluk, omdat het alles in zich had om tot een hevige confrontatie te leiden: de verovering van het laatste restje grondgebied van de groep rond Bouleij.

16. Het verbale aanvalsplan van de Algemeen Commandant (zondagavond 17 december) dat beoogde de relschoppers door ongeveer vier pelotons mobiele eenheid te laten insluiten, was vermetel, maar werd vanwege de onuitvoerbaarheid terecht door de driehoek afgewezen. Nog afgezien van informatie over mogelijk vuurwapengebruik door relschoppers, zou de operatie aanzienlijk meer pelotons hebben gevergd. Het bleek ook weinig zin te hebben om met tijdelijke politieacties te proberen arrestanten te maken.

17. Het openen van bruggen op zondagavond was weliswaar uiterst praktisch, maar het gaf bewoners van de Bartjes wel het gevoel achtergesteld te worden bij de rest van de stad.

18. Het platte petten plan van de commandanten (zondagnacht) was een goed plan. De miscommunicatie over het platte petten plan, van zondagnacht 17 tot maandagmiddag 18 december, heeft de gang van zaken op maandag in de namiddag en avond negatief beïnvloed, ook al doordat doorvoering van het platte petten plan relevante informatie had kunnen opleveren over de stand van zaken en de sfeer in de Graafsewijk. Het communicatiehiat geeft te denken over het inmiddels in brede kring omarmde ‘management by email’.

19. Het streven naar deëscalatie op maandag werd in de kring van de autoriteiten sterk ingegeven door de op zich juiste verwachting dat de nabestaanden van Pierre Bouleij en de harde kern van de FC Den Bosch supporters zich niet nog een keer voor een confrontatie met de politie zouden lenen. Maar de autoriteiten onderschatten de aantrekkingskracht van de rel-lokatie op andere inwoners van 's-Hertogenbosch en omstreken, en daarmee de kans op nieuwe confrontaties met anders samengestelde groepen relschoppers.

20. Het besluit op de late maandagavond om van toen af niets meer te tolereren werd met grote energie 's nachts en dinsdagochtend in concrete maatregelen omgezet.

Structuur in ongeregelde situaties

21. Het is voor burgemeesters van steden met meer dan 100.000 inwoners nuttig, naast adviseurs op juridisch en ander gebied, in elk geval een ambtelijke adviseur openbare orde te hebben die specifieke kennis heeft over grootschalig optreden bij ongeregelheden. Die kennis zal niet altijd voorhanden zijn bij ambtelijke adviseurs die zich vooral met de fysieke veiligheid bezighouden.

22. Zeker als de ambtelijke ondersteuning van de afzonderlijke leden van de driehoek sterk uiteenloopt, is het van belang aan het driehoeksoverleg een ambtelijk voorportaal te koppelen waarin strategische beslissingen voorafgaand aan driehoeksoverleg worden afgewogen en van integraal advies worden voorzien.

23. Voor het driehoeksoverleg is tijdens crisissituaties een goed toegeruste locatie onontbeerlijk.

24. Ook bij afwezigheid waren de autoriteiten steeds goed bereikbaar dan wel was er adequate vervanging. Maar bij beslissingen van autoriteiten over ‘gaan, komen en terugkomen, en blijven’ spelen in geval van signalen van onrust, hoe zacht die signalen ook mogen zijn, de volgende overwegingen een rol:

- de afstand naar de stad en de benodigde tijd om terug te keren;
- de mogelijkheid om, ook als het niet onmiddellijk nodig lijkt, te gaan rijden om in elk geval de eventueel benodigde reistijd te minderen;

- het symbolische effect van tijdelijk verblijf van gezagsdragers buiten de stad zolang als de rust nog niet verzekerd is;
- de noodzaak van het bewaren van rust en continuïteit in de overleg- en beslissingscircuits, waaronder het driehoeksoverleg, door in een vaste samenstelling te opereren;
- het risico van een - plotselinge - verslechtering van de situatie.

25. De wet schrijft voor dat burgemeesters in de eigen gemeente woonachtig moeten zijn. Voor justitiële en politiefunctionarissen is er geen voorschrift dat zij in hun werkgebied woonachtig moeten zijn. Dit verdient heroverweging.

26. Steeds vaker blijken grootschalige ongeregelheden zich tussen gemeenten of regio's te verplaatsen. Dit roept de vraag op of toegewerkt moet worden naar intergemeentelijke en bovengemeentelijke arrangementen in het openbare ordebeleid.

27. Het Referentiekader Conflict- en Crisisbeheersing Politie vormt voor de verschillende regiokorpsen van de Nederlandse politie een belangrijk houvast in geval van grootschalige ongeregelheden. Het bevordert de stroomlijning van de informatievoorziening, de vaststelling van strategie en tactiek, de regeling van de commandostructuren, en de snelle en doeltreffende mobilisatie van personeel en materieel binnen het eigen korps alsook door middel van bijstand. De politieregio Brabant-Noord heeft inmiddels al op verschillende punten verbetertrajecten in gang gezet naar aanleiding van de gebeurtenissen van december 2000 en de zogeheten nulmeting met behulp van het Referentiekader .

Informatiebronnen

28. In toenemende mate hebben autoriteiten, in het bijzonder de politie, bij ongeregelheden te maken met geruchten en hebben ze te kampen met desinformatie. Het is heel verstandig en begrijpelijk dat de autoriteiten en de politie hun strategie en operationele activiteiten niet zomaar afstemmen op geruchten waarvan ze op de hoogte raakt. Maar ze zouden wel meer rekening kunnen houden met de toon en potentiële impact van geruchten. Wij geven in overweging het omgaan met geruchten – wat meer is dan geruchtenbeheersing - en het filteren van desinformatie als specialismen in de inlichtingsfeer op te waarderen.

29. De kans op flitspunten – kleine aanleidingen, grote gevolgen - neemt toe. Zachte signalen – wat is waar, wat is misschien waar, is het een gerucht, is het desinformatie? – krijgen steeds meer betekenis. Voor beslissers verschuift het accent daarmee des te sterker van “het zeker moeten weten” naar “wat kan er gebeuren”. Dit impliceert dat zij meer dan ooit een meer-sporen-strategie moeten volgen en daarvoor verschillende, flexibel in te zetten scenario's ter beschikking moeten hebben. Vanzelfsprekend betekent dit ook dat reservecapaciteit – bijstand en andere voorzieningen – sneller ingezet moet kunnen worden dan nu het geval is.

30. Het is langzamerhand de vraag of de in politiekringen geijkte term ‘informatiepositie’ de informatiebehoefte nog wel goed typeert. In een samenleving die

steeds meer accelereert en fluctueert, is het een te statische term. De term suggereert bovendien dat men informatie bezit terwijl het er in een dynamische omgeving juist om gaat informatie met actuele gebruikswaarde te verzamelen. Dit klemmt des te meer in hectische omstandigheden.

6.3 De onderzoeksvragen beantwoord

A. *Hadden de autoriteiten de gebeurtenissen van zaterdag 16 tot en met dinsdag 19 december kunnen zien aankomen?*ⁱ

De gebeurtenissen

1. De Bossche ongeregelheden waren heftig en driedaags. Hevige rellen gedurende een aantal opeenvolgende dagen of avonden zijn de laatste twee decennia in Nederland uitzonderlijk en, tot december 2000, in 's-Hertogenbosch onbekend. 's-Hertogenbosch en de politieregio Brabant-Noord hebben geringe recente ervaring met collectief geweld. In de afgelopen jaren zijn riskante dagen – de huldiging van FC Den Bosch als kampioen van de eerste divisie; de wedstrijd FC Den Bosch – Ajax – voorspoedig verlopen.

2. Er zouden van zaterdag 16 tot met maandag 18 december 2000 geen ongeregelheden zijn geweest zonder het schietincident op de Trompet (Muziekinstrumentenbuurt) op zaterdagochtend. Er bestaat geen oorzakelijke relatie tussen de aanzienlijke sociale problemen in de Graafsewijk en de primaire aanleiding van de Bossche rellen. Het schietincident heeft ook niet met voetbalgeweld van doen gehad. De relatie tussen het schietincident en voetbalgeweld voert terug tot het feit dat de vriendenkring van Bouleij een groep vormt binnen de harde kern van FC Den Bosch. Deze relatie werd versterkt door de vermenging van vrienden en harde kern op zaterdagmiddag 16 december in 't Huukske. Er ontstond zo een door de locaties bepaalde relatie tussen twee achterstandsbuurten: de Trompet in de Muziekinstrumentenbuurt en de Bartjes. De uit de hand gelopen stille tocht begon en keerde terug in de Bartjes, waar het uitliep op rellen. In de Bartjes was er vervolgens drie dagen lang een gelegenheidsstructuur voor hevige rellen.

3. In het schietincident op de Trompet culmineerde een burenvete die speelde sinds de zomer van 1999, en een in de loop der jaren gegroeide gespannen verhouding tussen de politie en het slachtoffer (Pierre Bouleij) en diens vriendenkring. Het was een waar flitspunt: de vriendenkring van het slachtoffer ontstak in woede, verzamelde zich snel en ging aan het begin van de zaterdagmiddag de politie op de Trompet te lijf. Het verbod van de wedstrijd FC Den Bosch – VVV die op zaterdagavond zou worden gespeeld, was een nieuw, afgeleid flitspunt. De groep rond Bouleij bereidde bij afkondiging van het wedstrijdverbod juist, vanuit café 't Huukske aan de Graafseweg, een herdenking tijdens de geplande wedstrijd voor. Het wedstrijdverbod ontnam de

ⁱ Na overleg met de opdrachtgever is besloten ook de gebeurtenissen van maandag 18 december en dinsdag 19 december in het onderzoek te betrekken.

groep rond Bouleij de mogelijkheid tot publieke rouw op eigen terrein: het wedstrijdverbod werd gevoeld als rouwverbod. Dit woog des te zwaarder omdat de familie Bouleij ook al geen toegang meer had tot het eigen huis vanwege het politieonderzoek in dit pand. De groep rond Bouleij was woedend. De woede sloeg deels over op harde kern supporters van FC Den Bosch die zich met het oog op de voetbalwedstrijd gewoontegetrouw verzamelden in 't Huukske. Er werd besloten tot een stille tocht.

4. De stille tocht werd van meet af aan beheerst door de behoefte verhaal te halen bij de burgemeester en de confrontatie met de politie aan te gaan. Woede-uitingen verdringen het rouwbeton. Er ontstonden ongeregelde heden in het stadscentrum. De mobiele eenheden traden in het stadscentrum op tegen relschoppers. Er werden aanhoudingen verricht. De meeste relschoppers gingen terug naar het vertrekpunt van de tocht. Dit bracht hen in de Graafsewijk, en meer in het bijzonder in de Bartjes. De woede op de politie was niet bekoeld en bleef in stand door de bestaande afkeer jegens de politie onder harde kern supporters en onder Bartjesbewoners. De mobiele eenheden die naar de Bartjes kwamen, waren onmiddellijk het doelwit van de relschoppers.

5. De relavonden van zaterdag 16, zondag 17 en maandag 18 december vertonen overeenkomsten en verschillen. Het meest markante verschil betreft de rellen van zaterdagavond 16 december en die van de twee daarop volgende avonden. Bij de rellen van zaterdagavond 16 december waren veel personen betrokken die gelieerd zijn aan de harde kern van FC Den Bosch. Bij de ongeregelde heden van zondag- en maandagavond waren personen van meer verschillende achtergronden betrokken – uit verschillende buurten in 's-Hertogenbosch en uit omliggende gemeenten. We hebben geen aanwijzingen gevonden voor een enigszins serieuze deelname van supporters van andere betaald voetbalclubs aan de rellen. In het bijzonder bij de rellen van zondagavond tastten de autoriteiten in het duister over de precieze samenstelling van de menigte relschoppers.

6. De primaire aanleiding voor de rellen verschilt per avond. Zaterdagavond heerst hevige woede over het schietincident met dodelijke afloop, in combinatie met onvrede over het besluit de voetbalwedstrijd te verbieden. De opmaat en het begin van deze avond stonden in het teken van gewelddadig verhaal halen. De hevige rellen van zondag- en maandagavond waren eerder terug te voeren tot een gelegenheidsstructuur die ruimte bood voor sensatiezucht en rellen om de rellen.

Hadden de autoriteiten de gebeurtenissen kunnen zien aankomen?

7. Mede door de historische gewenning aan stedelijke rust en de moeilijk te wegen informatie en aanwijzingen over mogelijke verstoringen van de openbare orde waren de autoriteiten op zaterdagavond 16 december totaal verrast dat zich in 's-Hertogenbosch zo hevige rellen konden voordoen. Die verrassing resulteerde op zondag in de stellige overtuiging dat het zaterdag een voor 's-Hertogenbosch unieke, dus eenmalige ontsporing was geweest. De voorbereidingen op eventuele ongeregelde heden op zondagavond 17 december hadden binnen dat verwachtingspatroon plaats. De rellen van zondagavond werden op maandagochtend 18 december gezien als de afsluiting van

een ongekend roerig weekeinde en het begin van een werkweek. De psychologie van ‘er komen geen hevige rellen meer’ heeft de autoriteiten telkens weer, tot maandagavond laat, parten gespeeld.

8. De aandacht van de autoriteiten is vanaf zaterdag sterk gericht geweest op het in goede banen leiden van de avondwake en van de begrafenis van Pierre Bouleij op het einde van de week. Bovendien bestond in eerste instantie vooral ongerustheid over de jaarwisseling en de mogelijke gevolgen van het wedstrijdverbod voor de eerstvolgende thuiswedstrijd van FC Den Bosch. De aandacht werd mede daardoor steeds weer afgeleid van aanwijzingen van mogelijke ongeregeldheden.

9. De verschillen tussen de ongeregeldheden van zaterdagavond 16 december en die op zondag- en maandagavond (17 en 18 december) rechtvaardigen achteraf tot op zekere hoogte de uitlopende aanpak van de kant van de autoriteiten op de achtereenvolgende avonden. Maar de autoriteiten hadden, nadat zij op zondag ten tweede male door hevige rellen verrast waren, er verstandig aan gedaan toen het zekere voor het min of meer onzekere te nemen. En dit temeer omdat op zaterdag en zondag zachte signalen een voorbode van hevige onlusten waren gebleken en op maandag in de loop van de middag wederom dergelijke signalen afgegeven werden. De rellen hebben in die zin een avond te lang geduurd.

B. Hoe zijn de gemeente, het openbaar ministerie en de politie over de gebeurtenissen op zaterdag 16 december tot en met dinsdag 19 december geïnformeerd en hoe hebben zij daarop gereageerd?

1. Informatie: op zaterdag 16 december, vroeg in de middag, verkreeg de politie op operationeel niveau betrouwbare informatie dat harde kern supporters zich verzamelden in 't Huukske. In de namiddag kwam ze erachter dat in 't Huukske een gespannen sfeer heerst en dat een aantal personen na het bekend raken van het wedstrijdverbod naar de burgemeester wilde gaan om verhaal te halen. *Reactie:* de informatie bleef binnen de politieorganisatie hangen; ze drong niet door tot de driehoek. Ze werkte derhalve niet door in de besluitvorming.

2. Informatie: de driehoek hield op zondag wel rekening met mogelijke ongeregeldheden, maar ze verwachtte geen hevige rellen meer. De driehoek concentreerde zich op zondagmiddag 17 december op drie riskante momenten: de avondwake en begrafenis van Bouleij, de jaarwisseling en de eerstvolgende thuiswedstrijd van FC Den Bosch. Hierdoor richtte de aandacht zich bij het vergaren en beoordelen van informatie vooral op wat voorbij was (de gebeurtenissen van de vorige dag) en op wat op middellange termijn, aan het einde van de week, in het verschiet lag. Het was die dag ook de leidraad bij het informeren van de voorzitters van de Raadsfracties. *Reactie:* geen van de autoriteiten en volksvertegenwoordigers dacht dat er 's avonds weer hevige rellen zouden kunnen uitbreken. De mededeling dat de politie extra maatregelen had genomen, was een geruststelling.

3. *Informatie:* De politie ontving voorafgaand aan de ongeregelde heden op zondag en maandag meerdere berichten over mogelijke aanstaande confrontaties. De politie deed veel moeite het realiteitsgehalte van deze berichten te bepalen. Ze richtte zich bij het informeren van de driehoek op betrouwbare informatie met een behoorlijk voorspellend vermogen. De politie deed, teneinde informatievervuiling te voorkomen, aan strenge selectie van informatie die moest worden doorgegeven aan de driehoek. De verificatie van ontvangen meldingen nam veel tijd in beslag. *Reactie:* de driehoek zag op basis van de aan haar verschaft informatie op zondag en maandag geen concrete aanleiding haar verwachtingspatroon - er komen geen hevige rellen meer - bij te stellen.

4. *Informatie:* op zaterdag 16 en zondag 17 december was er harde informatie over mogelijk gebruik van vuurwapens door reischoppers in de Graafsewijk. *Reactie:* die informatie was op zondag 17 december voor de driehoek mede reden het plan te verwerpen om de politie met ongeveer vier pelotons de wijk af te laten sluiten. De driehoek gaf wel toestemming om te proberen met tijdelijke politieacties arrestanten te maken; ze maande de politie daarbij tot vergaande voorzichtigheid. Na een kwartier werd de politie teruggetrokken.

5. *Informatie:* bij zowel de advisering als bij de eigen afweging door de leden van de driehoek werd het ontbreken van concrete informatie over mogelijke rellen opgevat als een sterke indicatie dat zich geen hevige rellen zouden voordoen. *Reactie:* de veelheid van minder concrete berichten over mogelijke rellen werd in de richting van alsook in de driehoek als een reeks geruchten gekwalificeerd, maar had getaxeerd kunnen worden als een mogelijke opmaat tot (hevige) rellen.

6. *Informatie:* als de politie doeltreffend gebruik had gemaakt van de beschikbare alternatieve informatiebronnen (spotters, ervaringsdeskundigen, veredelde geruchten, volkservaringen en impressies van de sfeer op straat) en als zij, op zondagavond 17 december, de stemming onder de uitvoerende commandanten beter gepeild had, had ze meer kunnen weten. *Reactie:* dan was ze niet zo aan verrassingen blootgesteld geweest.

7. *Informatie:* de intimidatie in de Graafsewijk en binnen de gelederen van de FC Den Bosch brengt met zich mee dat het opbouwen van relaties en contacten, en informatieverwerving langs die weg, bijzonder veel moeite kost. *Reactie:* wie tegen de stroom in toch relaties en contacten weet op te bouwen, heeft geen behoefte die relaties en contacten te verspelen. Daardoor bleken die relaties en contacten moeilijk te benutten vlak voor en tijdens onlusten.

8. *Informatie:* in toenemende mate hebben autoriteiten, in het bijzonder de politie, bij ongeregelde heden te maken met geruchten en hebben ze te kampen met desinformatie. *Reactie:* Het is heel verstandig en begrijpelijk dat de autoriteiten en de politie hun strategie en operationele activiteiten niet zomaar afstemmen op geruchten waarvan ze op de hoogte raakt. Maar ze zouden wel meer rekening kunnen houden met de toon en potentiële impact van geruchten. Wij geven in overweging het omgaan met geruchten – wat meer is dan geruchtenbeheersing - en het filteren van desinformatie als specialismen in de inlichtingsfeer op te waarderen.

C. Welke beslissingen hebben de autoriteiten genomen en hoe kunnen deze beslissingen worden beoordeeld?

1. *Beslissing*: na overleg in de driehoek verbood de burgemeester op zaterdag 16 december de wedstrijd FC Den Bosch-VVV van die avond op grond van een expliciete risico-afweging: de zekerheid van tegen de politie gerichte rellen rond en in het stadion en daardoor verstoring van de rouwverwerking en rouwbetoon tegenover de onzekerheid dat er mogelijk iets in de stad zou kunnen gebeuren. De driehoek dacht rellen te voorkomen en piëteit te tonen, maar de groep rond Bouleij was juist woedend dat haar zo de eigen opzet voor rouwverwerking en rouwbetoon – in het stadion, op eigen terrein – uit handen werd geslagen. *Beoordeling*: het is de driehoek en de burgemeester niet euvel te duiden dat zij deze veelheid van overwegingen, die voor een deel gebaseerd zijn op achteraf ontwikkeld inzicht, slechts in beperkte mate in hun beslissing hebben meegewogen. De burgemeester had aan het verbieden van de wedstrijd een andere mogelijkheid tot publiek rouwbetoon kunnen verbinden. Maar het is dan wel zeer de vraag hoe de sociale omgeving van Pierre Bouleij op dat moment op zo'n aanbod gereageerd zou hebben.

2. *Beslissing*: de publieke mededeling van de burgemeester – op zondagmiddag 17 december wijd verbreid - dat de schietende agent zaterdagochtend 16 december bij het incident uit zelfverdediging had gehandeld, heeft minder doorgewerkt dan naderhand is gesuggereerd. *Beoordeling*: dit neemt niet weg dat de burgemeester voor zijn beurt sprak en in andere bewoordingen het gerucht onder de groep rond Bouleij had kunnen indammen als zou Bouleij in koelen bloede neergeschoten zijn.

3. *Beslissing*: het plan van de politie om 't Huukske te omsingelen en binnen te dringen – in de vooravond van zondag 17 december – werd door de driehoek aanvaard en later afgeblazen omdat relschoppers en verdachten zich daar niet ophielden. *Beoordeling*: het afblazen van het plan was een geluk bij een ongeluk, omdat het alles in zich had om tot een hevige confrontatie te leiden: de verovering van het laatste restje grondgebied van de groep rond Bouleij.

4. *Beslissing*: Het verbale aanvalsplan van de Algemeen Commandant (zondagavond 17 december) dat beoogde de relschoppers door ongeveer vier pelotons mobiele eenheid te laten insluiten, was vermetel, maar werd vanwege de onuitvoerbaarheid door de driehoek afgewezen. *Beoordeling*: dit was een terechte beslissing. Nog afgezien van informatie over mogelijk vuurwapengebruik door relschoppers, zou de operatie aanzienlijk meer pelotons hebben gevergd. Het bleek ook weinig zin te hebben het toch voor een half uur te laten proberen.

5. *Beslissing*: op zondagavond werden de bruggen geopend teneinde rellen in de binnenstad te voorkomen. *Beoordeling*: dit was uiterst praktisch, maar het gaf bewoners van de Bartjes wel het gevoel achtergesteld te worden bij de rest van de stad.

6. *Beslissing*: het streven naar deëscalatie op maandag werd in de kring van de autoriteiten sterk ingegeven door de op zich juiste verwachting dat de nabestaanden van

Pierre Bouleij en de harde kern van de FC Den Bosch supporters zich niet nog een keer voor een confrontatie met de politie zouden lenen. *Beoordeling:* de autoriteiten onderschatten de aantrekkingskracht van de rel-lokatie op andere inwoners van 's-Hertogenbosch en omstreken, en daarmee de kans op nieuwe confrontaties met anders samengestelde groepen relschoppers.

7. *Beslissing:* op de late maandagavond werd besloten van toen af niets meer te tolereren. *Beoordeling:* deze beslissing was terecht en is met grote energie 's nachts en dinsdagochtend in concrete maatregelen omgezet. De maatregelen bleken alleen al in hun preventieve werking uiterst doeltreffend te zijn.

8. *Beslissingen:* in de vooravond van zaterdag 16 december (omstreeks 17.15 uur) zag de burgemeester geen reden een afspraak voor die avond in Amsterdam af te zeggen. De politie vond dit, door hem om advies gevraagd, niet nodig. Zondagavond 17 december ging de burgemeester naar Hilversum voor een interview met Netwerk, maar keerde ter hoogte van Zaltbommel na een telefoontje van de korpschef terug. Op maandag 18 december ging de burgemeester 's avonds, met semafoon, naar het Kerstconcert in de Sint Jan en bleef de korpschef op het politiebureau. De hoofdofficier van justitie werd op zaterdag 16 december in de namiddag, op weg naar Groningen, geïnformeerd over een mogelijke verslechtering van de situatie in 's-Hertogenbosch. Hij liet de plaatsvervangend hoofdofficier informeren en besloot naar 's-Hertogenbosch te komen toen deze hem rond 19.30 uur meldde dat het nu echt uit de hand liep. Op maandagavond 18 december ging de hoofdofficier van justitie, met semafoon, naar het kerstconcert in de Sint Jan. Op het moment - zaterdag in de vooravond - dat de burgemeester besloot naar een afspraak in Amsterdam te gaan, was hij niet op de hoogte van informatie uit betrouwbare bron dat in 't Huukske stemmen opgingen om bij de burgemeester op het stadhuis verhaal te gaan halen. Op het moment dat de burgemeester en de hoofdofficier van justitie op maandagavond 18 december de Sint Jan binnengingen, waren zij niet op de hoogte van concrete informatie over nieuwe, dreigende samenscholingen van groepen personen in de Graafsewijk en evenmin van het feit dat platte petten zich eerder die avond onder een regen van stenen en tegels moesten terugtrekken. *Beoordelingen:* ook bij afwezigheid waren de autoriteiten steeds goed bereikbaar dan wel was er adequate vervanging. Maar bij beslissingen van autoriteiten over 'gaan, komen en terugkomen, en blijven' spelen in geval van signalen van onrust, hoe zacht die signalen ook mogen zijn, de volgende overwegingen een rol: de afstand naar de stad en de benodigde tijd om terug te keren; de mogelijkheid om, ook als het niet onmiddellijk nodig lijkt, te gaan rijden om in elk geval de eventueel benodigde reistijd te minderen; het symbolische effect van tijdelijk verblijf van gezagsdragers buiten de stad zolang als de rust nog niet verzekerd is; de noodzaak van het bewaren van rust en continuïteit in de overleg- en beslissingscircuits, waaronder het driehoeksoverleg, door in een vaste samenstelling te opereren; het risico van een - plotselinge - verslechtering van de situatie.

D. Op welke wijze kunnen de ongeregelheden getypeerd worden?

De ongeregelheden op zaterdag 16 tot en met maandag 18 december zijn achtereenvolgens globaal te typeren als:

- op zaterdagochtend en –middag 16 december woede-uitbarstingen en de mobilisatie van een vriendenkring met sympathiserende aanhang. Deze gang van zaken is terug te voeren tot het schietincident en later ook, daarvan afgeleid, tot het wedstrijdverbod;
- op zaterdagavond 16 december typische politierellen, dat wil zeggen rechtstreeks tegen de politie gerichte gewelddadige acties. Een deel van de reischoppers is erop uit politiemensen te verwonden;
- op zondag 17 december hevige rellen met meer gebruikelijke verschijnselen: contestantanten van uiteenlopende pluimage, het fysiek uitdagen van de politie, meedoen en wegduiken, en komen kijken;
- op maandag 18 december hetzelfde soort rellen, maar wel veroorzaakt door deels weer andere contestantanten. Na een weer hevig begin luwen de onlusten.

Hoofdstuk 6 Bevindingen, overwegingen en beoordeling

Hoofdstuk 6 Bevindingen, overwegingen en beoordeling

Hoofdstuk 6 Bevindingen, overwegingen en beoordeling

Bijlage A

Onderzoeksopdracht

Onderzoek ongeregelheden Den Bosch december 2000

COT Universiteit Leiden

Den Haag
16 januari 2001

Aanleiding

In de ochtend van 16 december 2000 is een inwoner van Den Bosch bij een burenruzie neergeschoten door een politie-ambtenaar. Op die avond en daaropvolgende avonden vonden ongeregelheden plaats in Den Bosch.

De regionale driehoek (korpsbeheerder, hoofdofficier van justitie en de korpschef van politie Brabant-Noord), vertegenwoordigd door de korpsbeheerder, heeft het COT Universiteit Leiden opdracht gegeven om de toedracht en het verloop van de ongeregelheden te onderzoeken en daarbij met name aandacht te schenken aan de vraag of de driehoek met de ter beschikking staande informatie met betrekking tot het ontstaan en het verloop van de ongeregelheden vanaf zaterdagavond en de dagen die daarop gevolgd zijn, adequate besluitvorming heeft gepleegd.

De opdrachtnemer zal zo enigszins mogelijk binnen acht weken, derhalve uiterlijk 12 maart 2001, zijn rapport uitbrengen.

Inhoud onderzoek

Om het bovenstaande onderzoek uit te voeren, kan een aantal onderzoeksvragen geformuleerd worden die zich specifiek richten op de activiteiten van politie, bestuur, justitie en andere onderdelen van het openbaar bestuur.

- A. Hadden de autoriteiten de gebeurtenissen op zaterdagochtend en zaterdagavond 16 december en op zondagavond 17 december kunnen zien aankomen?ⁱ
- B. Hoe zijn de gemeente, het openbaar ministerie en de politie over de gebeurtenissen op zaterdag 16 en zondag 17 december geïnformeerd en hoe hebben zij daarop gereageerd?ⁱⁱ
- C. Welke beslissingen hebben de autoriteiten genomen en hoe kunnen deze beslissingen beoordeeld worden?

ⁱ Na overleg met de opdrachtgever is besloten ook de gebeurtenissen van maandag 18 december en dinsdag 19 december in het onderzoek te betrekken.

ⁱⁱ *ibid.*

D. Op welke wijze kunnen de ongeregelheden getypeerd worden?

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden is het van belang een reconstructie van de gebeurtenissen te verrichten, met inbegrip van de operationele en bestuurlijke, justitiële en politieke besluitvorming. Daarnaast worden het ontstaan en de aard van de ongeregelheden geanalyseerd. Daarbij wordt meer specifieke aandacht besteed aan de ontwikkeling van een burenruzie naar een reeks onlusten.

In het onderzoek zullen in elk geval de volgende onderwerpen aan de orde komen:

A. *Planning*

- organisatie alarmering en waarschuwing
- inhoud, bekendheid en waarde draaiboeken, regelingen, etc.
- paraatheid diensten en organisatie-onderdelen
- beschikbaarheid betrokkenen
- oefening en opleiding
- ervaringen eerdere ongeregelheden

B. *Organisatie*

- bevoegdheden en verantwoordelijkheden
- functioneren beleidscentrum (driehoek) strategisch
- functioneren commandocentrum tactisch
- functioneren grootschalig politieoptreden
- overleg politie, justitie en bestuur
- formele procedures
- logistiek en materieel

C. *Informatie en communicatie*

- inhoud informatie en gegevens
- organisatie informatierouting
- omgaan met geruchten en verificatie
- communicatie politie-intern
- communicatie bevolking
- communicatie met andere organisaties
- informatieniveau betrokkenen

D. *Media*

- voorlichting aan media
- opvang media
- media als actor
- openbaarheid en vertrouwelijkheid
- beeldvorming

E. *Nafase*

- verantwoording
- omgaan met media

Onderzoeksmethoden en -bronnen

Het onderzoek zal gebaseerd zijn op analyse van schriftelijke bronnen (documenten, processen-verbaal (inzage conform de WPR), dossieranalyse arrestanten, berichtgeving, wetenschappelijke publicaties), audiovisuele bronnen. Citaten zullen in overleg met de opdrachtgever worden gebruikt. Tevens worden vraaggesprekken met betrokkenen gehouden. In totaal zullen 40 gesprekken worden gevoerd. Indien nodig zullen groepsgesprekken worden gevoerd.

Organisatie van het onderzoek

Het onderzoek heeft plaats met inachtneming van de onderstaande afspraken en voorwaarden. De opdrachtgever en het COT Universiteit Leiden onderschrijven deze afspraken en voorwaarden.

- Het onderzoek vindt plaats in opdracht van de regionale driehoek, vertegenwoordigd door de korpsbeheerder van de politieregio Brabant-Noord.
- Het onderzoek wordt uitgevoerd door het COT Universiteit Leiden. De projectleiding wordt gevoerd door prof. dr. U. Rosenthal en dr. M.H.P. Otten. Projectmedewerkers zijn drs. A.G.W. Ruitenbergh, drs. M. Schilstra en H. Heerschap.
- Het onderzoek leidt tot een openbaar rapport. Het COT Universiteit Leiden zorgt voor een oplage van 60 rapporten. De opdrachtgever zorgt voor de verspreiding en een eventuele extra oplage van het rapport. Het COT Universiteit Leiden brengt het rapport qua vorm, wijze en tijdstip in overleg met de opdrachtgever naar buiten.
- Het COT-onderzoek laat de door de Rijksrecherche onderzochte materie buiten beschouwing.
- De medewerkers van het COT Universiteit Leiden krijgen toegang tot alle noodzakelijke gegevens. Van vertrouwelijke documenten en gegevens wordt op gepaste wijze gebruik gemaakt binnen de bestaande wettelijke regelgeving.
- Het COT Universiteit Leiden doet, tenzij in overleg met de opdrachtgever anders wordt bepaald, geen mededelingen over de inhoud van het onderzoek totdat het rapport is gepubliceerd.
- De betrokken overheden verlenen hun medewerking aan het onderzoek en bemiddelen zonedig richting derden.
- De opdrachtgever stelt een geschikte werkruimte ter beschikking voor de duur van het onderzoek. Deze ruimte dient geschikt te zijn voor het houden van interviews en het analyseren van documentatie.
- De interviews worden op band opgenomen. De opdrachtgever huurt een bureau in dat de interviews uitwerkt, waarna de banden worden vernietigd. De interviewverslagen blijven vertrouwelijk en worden na gebruik vernietigd.
- De driehoek krijgt de gelegenheid commentaar te leveren op de concept-versie van het eindrapport. Feitelijke onjuistheden kunnen hierbij worden aangegeven, welke

door het COT Universiteit Leiden zullen worden gecorrigeerd. Het COT Universiteit Leiden blijft verantwoordelijk voor de inhoud van de rapportage.

- De opdrachtgever en de opdrachtnemer wijzen een contactpersoon aan: respectievelijk mr. P.G. Wijnen en dr. M.H.P. Otten. Als contactpersoon bij de politie en het openbaar ministerie zullen respectievelijk ing. C. Heijs en mr. G.C.M. Bos optreden.

Bijlage B

Geraadpleegde bronnen

1. Literatuur

Adang, O., *Hooligans, autonomen, agenten: geweld en politieoptreden in relsituaties*, Alphen a/d Rijn: Samsom, 1998

Beke, B.M.W.A., *Geweld onder jeugdigen: een nieuw maatschappelijk tijdverdrijf?*, Rotterdam: Lemniscaat, 1999

Bezuyen, M.J., E. Muller en A. Koenders, 'Ordehandhaving'. In: C. Fijnaut, E. Muller en U. Rosenthal (red.), *Politie: Studies over haar werking en organisatie*. Alphen a/d Rijn: Samsom, 1999

Boin, R.A., en B. Jacobs, 'The Stephen Lawrence Case: the London Metropolitan Police in Crisis'. In: U. Rosenthal, L.K. Comfort and R.A. Boin (eds) *From Crises to Contingencies: A Global Perspective*. Springfield: Charles C. Thomas (to be published)

Commissie-Heijder, *Geweldgebruik door de politie: rapport van de commissie bezinning op het geweldgebruik door de politie*, Den Haag: Ministerie van Justitie, 1987

Comfort, L.K., *Rapidly evolving Response Systems in Crisis Environments: an analytical Model*, 2000

COT, *Incident en ongeregelheden, Amsterdam West, 23 april 1998: Marokkaanse jongeren, politie en bestuur*, Alphen a/d Rijn: Samsom, 1998

COT, *Jongerendemonstratie Den Haag: onderzoek en evaluatie van de gebeurtenissen van 8 mei 1993*. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden, 1993

COT, *Voetbal en Geweld: onderzoek naar aanleiding van rellen en plunderingen bij een huldiging in Rotterdam (25 april 1999)*, Alphen a/d Rijn: Samsom, 1999

Dijkhuis, G., *Niet alleen met stok en steen*, Oegstgeest: Instituut FOSS, 1982.

Ferwerda, H.B., 'Jeugdcriminaliteit: Ruwe bolster, harde pit: risicofactoren op een rij'. In: E. Rood-Pijpers (red.), *Verharding van jongerencriminaliteit? Visies op achtergronden en aanpak.* Rotterdam: Erasmus Universiteit, 1999

Field, S., 'Urban disorders in Britain and America: a review of research'. In: S. Field and P. Southgate, *Public Disorder: a Preview of Research and a Study in one Innercity Area*, London: HMSO, 1982

Haan de, W.J.M., S. Miedema, J.A. Nijboer, B. Bieleman, *Verhaal halen: een onderzoek naar achtergronden van de gebeurtenissen in de Oosterparkwijk in de*

nacht van 30 op 31 december 1997, Groningen: Rijksuniversiteit Groningen / Intraval, 1998

Hart, P. 't, 'Barricades in de Vondelstraat'. In: Hart, P. 't, Rosenthal, U. (red.), *Kritieke momenten: Studies over beslissen in moeilijke omstandigheden.*, Arnhem: Gouda Quint, 1990

Inspectie voor de Politie, *Paraatheid 'alleen een kwestie van opschalen'?* Een verkenning, Den Haag: Inspectie voor de Politie, 1998

Jacobs, B. D., 'The Brixton Riots: London 1981'. In: U. Rosenthal, M.T. Charles and P. 't Hart, *Coping with Crises*, Springfield: Charles C. Thomas, 1989

Miller, A., 'The Los Angeles Riots: a Study in Crisis Paralysis, in: U. Rosenthal, L.K. Comfort and R.A. Boin (eds), *From Crises to Contingencies: A Global Perspective*, Springfield: Charles C. Thomas (to be published)

Ministerie van Binnenlandse Zaken, *Referentiekader Conflict- en crisisbeheersing Politie, versie 1999*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2000

Otten, M.H.P., E. van der Torre en R.A. Boin, *Dynamics of disorder: the search for key factors in the developments of riots*, publicatie verwacht in 2001 (Elsevier)

Pearson, C. and M. Kirby, 'Crisis Management and Civil Unrest: Seeing The LA Riots Through An Industrial Lens', *Industrial & Environmental Crisis Quarterly*, vol. 7, No. 4, 1993

Rosenthal, U., *Rampen, rellen, gijzelingen: crisisbesluitvorming in Nederland*, Amsterdam / Dieren: De Bataafsche Leeuw, 1984

Rovers, B., *De buurt een broeinest? Een onderzoek naar de invloed van woonomgeving op jeugdcriminaliteit*, Nijmegen: Ars Aequi, 1997

Schuyt, C.J.M., *Kwetsbare jongeren en hun toekomst: Een beleidsadvies gebaseerd op een literatuurverklaring*, Amsterdam, 1995.

Schuyt, C.J.M., 'Publiek geweld', *Delict en Delinkwent*, 29, afl. 5, 1999

Smelser, N.J. *Theory of collective behavior*, New York: Free Press, 1962

Timmer, J. *Politiewerk in gevaarsituaties: omgaan met agressie en geweld van burgers in het basispolitiewerk*, Amsterdam: Centrum voor Politiewetenschappen Vrije Universiteit, 1999

Torre, E.J. van der, *Politiewerk: politiestijlen, community policing, professionalisme*, Alphen aan den Rijn: Samsom, 1999.

Torre, E.J. van der en W. Ph. Stol, *Waardevolle politieverhalen: politie en Marokkaanse jongens*, Den Haag: Elsevier, 2000.

Visser, B. R. en M.J. Bezuyen, *Preserving public order in the Netherlands*, Den Haag, 1999

Waddington, D., K. Jones and C. Critcher, *Flashpoints: studies in public disorder*, London and New York: Routledge, 1989

Waddington, D., *Contemporary Issues in Public Disorder*, London and New York: Routledge, 1992

WODC, *Jong en gewelddadig: ontwikkeling en achtergronden van de geweldscriminaliteit onder jeugdigen*, Den Haag: WODC, 1998

Zimbardo, P.G. 'The human choice: individuation, reason and order versus deindividuation, impulse and chaos'. In W.J. Palmer and D. Levine (red.), *Nebraska Symposium on motivation: 1969*, Lincoln, University of Nebraska Press.

2. Verslagen n.a.v. ongeregeldheden 16 – 18 december 2000

Gemeente 's-Hertogenbosch

- Informatie van de burgemeester aan de commissie Bestuurszaken d.d. 17 december 2000
- Brief d.d. 18 december 2000 van Stichting Divers aan de wijkbewoners.
- Noodverordening van de burgemeester d.d. 19 december 2000.
- Persbericht d.d. 20 december 2000.
- Verslag bijeenkomst commissie Bestuurszaken d.d. 21 december 2000.
- Verslag raadsvergadering d.d. 21 december 2000.
- Verklaring van college Burgemeesters en Wethouders met betrekking tot ongeregeldheden 's-Hertogenbosch, d.d. 21 december 2000.
- Afsluitend persbericht d.d. 24 december 2000.
- Ambtsbericht d.d. 17 januari 2001.
- Kort verslag bezoek pand Muntelbolwerk, d.d. 19 januari 2001.
- Verslag vergadering commissie Bestuurszaken d.d. 22 januari 2001.

Politie Brabant Noord

- Verslagen van de besprekingen van de driehoek, zaterdag 16 december tot en met vrijdag 22 december
- Ervaringen en lessen, interne evaluatie van het politieoptreden rond ongeregeldheden 16, 17 en 18 december 2000.
- Dagjournaal Algemeen Commando
- Dagjournaal Operationeel Commando
- Dagjournaal Commando meldkamer
- Dagjournaal Mobiele Eenheid
- Dagjournaal Staf Grootschalig optreden
- Strategie 20 december, 21 december, 22 december
- Chronologische overzichten activiteiten naar aanleiding van schietincident "Trompet"

- Situatie rapportages
- Info-journaals Sectie Informatievoorziening
- Chatbox-informatie
- Verslag uitluisteren band meldkamer, 16 december 2000
- Bijstands aanvragen mobiele eenheden
- Overzicht ingezette eenheden

Operationele plannen:

- SGO, 16, 17 en 18 december 2000
- Versie 19 december 2000
- Versie 20/21 december 2000
- Versie 21 december 2000
- Versie 22 december 2000
- Versie 23 december 2000
- Versie 24 t/m 30 december 2000
- Jaarwisseling

3. Nota's, notities en rapporten

Gemeente 's-Hertogenbosch

- Eerste evaluatie pilot 1 Buurten en wijken versterkt, februari 1997.
- Eindevaluatie pilot 1 Buurten en wijken versterkt en een overgangsvoorstel voor een tweede fase wijkaanpak, september 1998.
- Buurten vergeleken, mei 1999.
- Sociaal Structuurplan, oktober 1999.
- De stad gemeten, oktober 1999.
- 1999 in cijfers.
- Ontwerp raadsvoorstel: ruimte voor jongeren, september 2000.
- Samenvatting programma GSB 2000-2004, november 2000.
- Commissievoorstel: “ 's-Hertogenbosch: attractieve jongerenstad”, november 2000.
- Commissievoorstel: Jongerenparticipatie als proces, november 2000.
- Laagland advies, Wijkbeschrijving en analyse De Bartjes – Eikendonk – Hofstad, Amersfoort, november 1999.
- Bewonersinformatie van Brabant Wonen: “Aanpak woningen gaat van start, Te beginnen in de Bartjes-noord”, d.d. 15 december 2000.
- Verslag informatiebijeenkomsten Brabant Wonen d.d. 15 december 2000.
- Startnotitie wijkontwikkelingsstrategie De Hambaken, oktober 2000.
- Algemene Plaatselijke Verordening 's-Hertogenbosch 1996.

Politie Brabant-Noord

- Commandostructuur bij grootschalig optreden in de politieregio Brabant-Noord (naar aanleiding van ongeregelde heden).
- Evaluatie EK 2000 politieregio Brabant-Noord, november 2000.
- Kaders Grootschalig optreden en rampenbestrijding, september 1998.
- Beleidsdocumenten 2001 politie Brabant-Noord, november 2000.

- Jaarverslag 1999.
- FC Den Bosch – Ajax 19 april 2000.
- Operationeel plan FC Den Bosch – Ajax 19 april 2000.
- Millennium evaluatierapportage, 9 februari 2000.
- Jaarplan 2000: Jongerenbeleid
- Jaarplan 2001: Jongerenbeleid
- Activiteitenplan: De Hambaken
- De Graafsewijk

4. Media

Er is met name gebruikgemaakt van artikelen uit de volgende dagbladen:

- Algemeen Dagblad
- Brabants Dagblad
- NRC Handelsblad
- Het Parool
- De Telegraaf
- Trouw
- de Volkskrant

Tevens is gebruikgemaakt van het volgende beeldmateriaal:

- Nieuws uitzendingen Omroep Brabant
- NOS Journaals
- SBS6 Hart van Nederland
- NOVA

Bijlage C

Respondentenlijst

Categorie I: Gemeente 's-Hertogenbosch

1. mr.dr. A.G.J.M. Rombouts	Burgemeester gemeente 's-Hertogenbosch
2. Mw. E.J.M. de Jonge	Wethouder Grotestedenbeleid
3. drs. P.A.G. Lansbergen	Gemeentesecretaris
4. H.M. Loerakker	Afdeling Communicatie
5. G.M.C. Schoenmakers	Afdeling Bestuursondersteuning
6. drs. A.H. Schouten	Hoofd Communicatie
7. mr. P.G. Wijnen	Directeur Bestuurszaken

Categorie II: Bestuur overig

8. mr. F.J.M. Houben	Commissaris der Koningin provincie
Noord- Brabant
9. J. Stekelenburg	Korpsbeheerder politieregio Midden- en
West Brabant

Categorie III: Gemeenteraad 's-Hertogenbosch

10. J.W.F. Cozijnsen	Knilis
11. mr.dr. P.D.A. Claessen	D66
12. drs. B.S. Eigeman	Groen Links
13. H. Goedhart	Rosmalens Belang
14. N.G.L. Heijmans	SP
15. mr. J.A.M. van Heijningen	CDA
16. drs. P.E. Kagie	Leefbaar 's-Hertogenbosch en Rosmalen
17. P.J.M. van der Krabben	Bosch Belang
18. R.J.M. van de Mortel	VVD
19. L.A.M. Neefs	Nestor
20. G.J. Snijders	PvdA

Categorie IV: Justitie, arrondissement 's-Hertogenbosch

21. mr. R.W.M. Craemer	Hoofdofficier van Justitie
22. mr. R. Appels	Officier van Justitie team 's-Hertogenbosch
tevens voetbalofficier
23. mr. H.J. Bolhaar MPA	(toenmalig) plaatsvervangend hoofdofficier
van Justitie (tevens fungerend
hoofdofficier van Justitie voor de
politieregio Brabant-Zuidoost)
24. mr. G.C.M. Bos	Persofficier van Justitie
25. mr. M.C.W.M. van Nimwegen MPA	Officier van Justitie team 's-Hertogenbosch

Categorie V: Regiopolitie Brabant-Noord

26. E.T. van Hoorn	Korpschef
27. mr.drs. R.E. Karg MPM	Algemeen Commandant / plaatsvervangend korpschef
28. G. Bouwhuis	Commandant Aanhoudingseenheid
29. P. van Dooremalen	Beleidsmedewerker District 's-Hertogenbosch
30. H. Floris	Sectie Personele Zorg
31. W.A.G. Gerritsen	Operationeel Commandant
32. J. van Grinsven	Buurtcoördinator Hambaken
33. ing. C.J.J.M. Heijs	Secretaris Korpsleiding
34. W.G. Hoefsloot	Algemeen Commandant
35. H. Hultermans	Voorlichter
36. H. Megens	Buurtcoördinator Graafsewijk
37. H. Pijnenburg	Pelotonscommandant mobiele eenheden
38. L. Samuels	Voetbalcoördinator
39. J. Schellen	Chef Staf SGO
40. F. Reijers	Regionale Inlichtingendienst
41. F. Ultee	Hoofd Recherche district 's-Hertogenbosch
42. P. Verschuur	Operationeel Commandant
43. B. Venrooij	Teamchef Centrale Inlichtingen Eenheid
44. J. Vermeulen	Operationeel Commandant
45. T. Wiersema	Hoofd Sectie Informatie / Regionale Inlichtingendienst

Categorie VI: Politie overig

46. P.J. van Zunderd	Korpschef Midden- en West Brabant
47. J. Vroege	Pelotonscommandant mobiele eenheden politieregio Gelderland-Zuid

Categorie VII: Hulpverlening

48. ing. E.A.M. Maessen	Brandweercommandant / operationeel brandweercommandant
49. A.J.J. de Munnik	Staffunctionaris Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen
50. J.H.M. Dirrewachter	Unit Hoofd Spoedeisende hulp

Categorie VIII: Overig

51. Mw. P. Bouleij	Weduwe P. Bouleij
52. W. Donkelaar	Vriend P. Bouleij
53. Mw. M. Donkelaar	Vriendin P. Bouleij
54. drs. A.A.M. Horrevorts	Organisatie-adviseur
55. B. Kersten	Voorzitter FC Den Bosch
56. drs. J.H.C. Matijssen	Beheerder bedrijfsverzamelgebouw aan
Muntelbolwerk 1
57. J. Wolfs	Voorzitter supportersclub FCDB
58. Respondent Stichting Divers	